

ΒΙΩΜΕΝΗ ΓΟΝΕΪΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ/ΑΠΟΡΡΙΨΗ ΚΑΙ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

Π.Μ.Σ: Επιστήμες της Εκπαίδευσης και της Αγωγής: Διεπιστημονικές
προσεγγίσεις στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία

Κατεύθυνση: Κοινωνική και Συναισθηματική Μάθηση

Ονοματεπώνυμο: **Ευμορφία Μηκέ**

A.M.: **167**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: **Γιώτσα Άρτεμις** Καθηγήτρια «Κοινωνικής
Ψυχολογίας», Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών σε Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα για της κατεύθυνση της Κοινωνικής και Συναισθηματικής μάθησης.

Η έμπνευση για την επιλογή αυτού του θέματος δόθηκε από την κ. Γιώτσα κατά τη διάρκεια παρακολούθησης των μαθημάτων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος σε συνδυασμό με το μεγάλο μου ενδιαφέρον για την Θεωρία Γονεϊκής Αποδοχής και Απόρριψης. Πιο συγκεκριμένα, στο μάθημα της Συστημικής θεώρησης είχαμε κάνει λόγο για την πασίγνωστη Θεωρία των Διαπροσωπικών Σχέσεων και έπειτα από συζήτηση με την καθηγήτρια και προσωπική αναζήτηση σε παλαιότερα μαθήματα προπτυχιακού προγράμματος, θυμήθηκα πόσο σημαντικό ρόλο παίζουν οι γονείς στην διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς τόσο των παιδιών όσο και στην εξέλιξη τους προς την ενηλικίωση. Ακόμη με αφορμή τα μαθήματα του κ. Κούτρα και κ. Ζάραγκα μέσα από σεμιναριακά δια ζώσης μαθήματα, αντιλήφθηκα πόσο σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει η ικανότητα ενσυναίσθησης στα άτομα. Κι έτσι, ήθελα να ερευνήσω ένα υπάρχει σχετικότητα μεταξύ της γονεϊκής αποδοχής ή απόρριψης με την ικανότητα ενσυναίσθησης στους ενήλικες και ειδικότερα στους εκπαιδευτικούς που συναναστρέφονται καθημερινώς με παιδιά.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την Καθηγήτρια κα. Γιώτσα Άρτεμις για τη καθοδήγησή της στη συγγραφή του κειμένου και τη συμπαράστασή της. Ευχαριστώ, επίσης, τον κ. Ζάραγκα Χαρίλαο και τον κ. Κούτρα Βασίλειο για τη γενικότερη καθοδήγησή τους ως μέλη της τριμελούς επιτροπής. Ακόμη αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου προς την οικογένειά μου που με την υποστήριξή τους αποτέλεσαν ένα συνεχές κίνητρο ολοκλήρωσης της συγκεκριμένης προσπάθειας. Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στις στους φίλους μου, οι οποίοι με τη συνεχή τους ενθάρρυνση με βοήθησαν στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Και τέλος, νιώθω ευγνωμοσύνη για τον αδερφό μου Γιάννη Μηκέ, ο οποίος μου συμπαραστάθηκε συναισθηματικά και με βοήθησε με τις συμβουλές του.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	1
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο.....	9
1.1 Η Θεωρία Γονεϊκής Αποδοχής – Απόρριψης /PARTheory.....	9
1.1.1 Αποσαφήνιση των όρων της PARTheory	9
1.1.1.1 Γονεϊκή αποδοχή	9
1.1.1.2 Γονεϊκή απόρριψη	9
1.1.1.3 Συναισθηματική ζεστασιά.....	10
1.2 Οι υποθεωρίες της Θεωρίας Γονεϊκής Αποδοχής - Απόρριψης.....	10
1.2.1 Η υποθεωρία της προσωπικότητας	11
1.2.2 Η υποθεωρία της αντιμετώπισης	12
1.2.3 Η υποθεωρία των κοινωνικο - πολιτισμικών συστημάτων	14
1.3 Σχέση γονέα – παιδιού βάσει της PARTheory και της Θεωρίας Δεσμού... ..	16
1.3.1 Θεωρία Διαπροσωπικής Αποδοχής - Απόρριψης.....	16
1.3.2 Θεωρία Δεσμού	17
1.3.3 Σύγκριση μεταξύ Θεωρίας γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης και Θεωρία Δεσμού	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο.....	20
2.1 Η έννοια της ενσυναίσθησης.....	20
2.2 Η διαφορά ενσυναίσθησης - συμπάθειας.....	20
2.3 Είδη ενσυναίσθησης	21
2.3.1 Η γνωστική ενσυναίσθηση.....	21
2.3.2 Η συναισθηματική – θυμική ενσυναίσθηση.....	22
2.4 Μοντέλα ενσυναίσθησης	22
2.4.1 Το οργανωτικό μοντέλο	22
2.4.2 Μοντέλο ενσυναισθητικής δυσχέρειας – ενσυναισθητικής	

ανησυχίας του Hoffman	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	25
3.1 Σκοπός και σημασία της έρευνας.....	25
3.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	25
3.3 Ερευνητικές υποθέσεις	25
3.4 Παραδοχές της έρευνας	27
3.5 Δείγμα της έρευνας	27
3.6 Εργαλεία της έρευνας.....	32
3.6.1 Toronto Empathy Questionnaire/TEQ-16.....	32
3.6.2 Parental Acceptance – Rejection Questionnaire (short form)	33
3.7 Διαδικασία συλλογής δεδομένων	34
3.8 Στατιστική μεθοδολογία	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	36
4.1 Αποτελέσματα	36
4.1.1 Περιγραφική στατιστική	36
4.1.2 Επαγωγική στατιστική	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	48
5.1 Συμπεράσματα – Συζήτηση- Προτάσεις.....	48
Βιβλιογραφία.....	53
Παραρτήματα.....	63
Παράρτημα 1.....	63
Παράρτημα 2.....	71

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνηθεί κατά πόσο επηρεάζει η βιωμένη γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη των εκπαιδευτικών την ικανότητα ενσυναίσθησης τους στο πλαίσιο της τάξης. Αρχικά, στην έρευνα θα αποσαφηνιστεί ο όρος της γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης και της συναισθηματικής ζεστασιάς, η Θεωρία της Γονεϊκής Αποδοχής και Απόρριψης και οι υποθεωρίες της, η Θεωρία του Δεσμού και η Θεωρία της Διαπροσωπικής Γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης αναφορικά με την σχέση γονέα – παιδιού. Επιπλέον θα αναλυθεί ο όρος της ενσυναίσθησης και τα είδη της (θυμική ενσυναίσθηση, γνωστική ενσυναίσθηση κ.ά.). Στη συνέχεια θα δοθεί έμφαση στην μεθοδολογία της έρευνας, η οποία θα βασισθεί στην διανομή ερωτηματολογίων στο δείγμα. Το πρώτο ερωτηματολόγιο που θα δοθεί ως εργαλείο συλλογής δεδομένων είναι το Toronto Empathy Questionnaire ή αλλιώς ως συντομογραφία TEQ-16 των Spreng, R. N., McKinnon, M. C., Mar, R. A., & Levine, B. (2009). Σύμφωνα με την παραγοντική ανάλυση που επιτέλεσαν οι ερευνητές, βρέθηκε πως η κλίμακα αυτή είναι σύντομη, έχει ισχυρή δομή ενός παράγοντα, υψηλή εσωτερική συνέπεια, εγκυρότητα και αξιοπιστία (Han, 2016· Novak et al., 2021· Spreng et al., 2009· Totan, Dogan, & Sarmaz, 2012· Yeo & Kim, 2021). Το ερωτηματολόγιο αυτό έχει μεταφραστεί στα ελληνικά (Kourmoussi, N., Amanaki, E., Tzavara, C., Merakou, K., Barbouni, A., & Koutras, V., 2017) και έχει παρουσιάσει ισχυρή παραγοντική δομή. Το δεύτερο ερωτηματολόγιο που θα χρησιμοποιηθεί είναι το Parental Acceptance- Rejection Questionnaire (Short form) για ενήλικες του Rohner, R. P., (2005) και σύμφωνα με τις αναλύσεις αξιοπιστίας και εγκυρότητας που έγιναν, φαίνεται πως είναι ένα αξιόπιστο εργαλείο για τον γενικό πληθυσμό (Dedeler, Akun, & Durak Batigun, 2017· Gomez & Rohner, 2011· Rohner et al., 2012· Senese et al., 2016). Στα ελληνικά προσαρμόστηκε από τους Giotsa και Touloumakos (2016), οποίοι επιβεβαίωσαν την εγκυρότητά του και τον υψηλό δείκτη αξιοπιστίας του. Τα ερωτηματολόγια αυτά δόθηκαν σε εκπαιδευτικούς κατά προτίμηση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και πραγματοποιήθηκαν στατιστικές αναλύσεις για το εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών (βιωμένης γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης και της ενσυναίσθησης) μέσω του δείκτη Pearson. Σε επόμενη φάση της έρευνας, τα δεδομένα επεξεργάστηκαν και διερευνήθηκε η πιθανή επίδραση της γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης στην ικανότητα ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της τάξης με την βοήθεια της ανάλυσης πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης. Μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας δεν παρατηρείται συσχέτιση μεταξύ γονεϊκής αποδοχής/απόρριψης και ικανότητα ενσυναίσθησης, αλλά διαπιστώθηκε πως οι άντρες έχουν νιώσει περισσότερο την μητρική και πατρική απόρριψη από τις γυναίκες και ότι οι γυναίκες έχουν αναπτύξει περισσότερο την ικανότητα ενσυναίσθησης από τους άντρες.

Λέξεις κλειδιά: Γονεϊκή αποδοχή, γονεϊκή απόρριψη, ενσυναίσθηση, πρωτοβάθμια εκπαίδευση, εκπαιδευτικοί, συναισθηματική ζεστασιά

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to investigate whether the experienced parental acceptance and rejection of teachers affects their ability to empathize within the context of the classroom. Initially, the concept of parental acceptance and rejection and emotional warmth, as well as the Theory of Parental Acceptance and Rejection and its sub-theories, the Attachment Theory and the Interpersonal Theory of Parental Acceptance and Rejection with respect to the parent-child relationship, will be clarified in the research. In addition, the concept of empathy and its types (affective empathy, cognitive empathy, etc.) will be analyzed. The research methodology will then be emphasized, which will be based on the distribution of questionnaires to the sample. The first questionnaire that will be given as a data collection tool is the Toronto Empathy Questionnaire, also known as the TEQ-16, developed by Spreng*, R. N., McKinnon*, M. C., Mar, R. A., & Levine, B. (2009). According to the factor analysis conducted by the researchers, it was found that this scale is short, has a strong factor structure, high internal consistency, validity, and reliability (Han, 2016; Novak et al., 2021; Spreng et al., 2009; Totan, Dogan, & Sapmaz, 2012; Yeo & Kim, 2021). This questionnaire has been translated into Greek (Kourmoussi, N., Amanaki, E., Tzavara, C., Merakou, K., Barbouni, A., & Koutras, V., 2017) and has demonstrated good psychometric properties. The second questionnaire to be used is the Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (Short form) for adults by Rohner, R. P. (2005), which according to reliability and validity analyses, appears to be a reliable tool for the general population ((Dedeler, Akun, & Durak Batigun, 2017· Gomez & Rohner, 2011· Rohner et al., 2012· Senese et al., 2016)). The questionnaire was adapted into Greek by Giotsa and Touloumakos (2016), who confirmed its validity and high reliability. These questionnaires will be distributed to educators, preferably at the primary education level, and statistical analyses conducted to investigate whether there is a correlation between the two variables (perceived parental acceptance-rejection and empathy) using the Pearson correlation coefficient. In a subsequent phase of the research, the data reanalyzed to explore the potential effect of parental acceptance and rejection on educators' empathy within the classroom context, using multiple linear regression analysis. From the research results, no correlation is observed between parental acceptance/rejection and empathic ability. However, it was found that men have experienced more maternal and paternal rejection than women and women have developed a higher level of empathic ability compared to men.

Keywords: *Parental acceptance, Parental rejection, Empathy, pre school education, primary school, teachers, parental warmth*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έρευνα αφορά την γονική αποδοχή και απόρριψη και ενσυναίσθηση. Σκοπός της είναι να βρεθεί, η όποια συσχέτιση υπάρχει μεταξύ γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης και της ικανότητας ενσυναίσθησης μέσα στην αίθουσα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Έχουν γίνει πολλές έρευνες οι οποίες ασχολούνται με την γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη και την ενσυναίσθηση (Gray, 1997· Hassan & Riaz, 2012· Kandemir, 2019· Kim & Rohner, 2003· Nemati et al., 2022· Shahrou, 2017· Smith, Lindsey & Hansen, 2006), όμως δεν έχει διερευνηθεί ακόμη η συγκεκριμένη συσχέτιση. Για να φτάσουμε όμως εκεί θα ήταν χρήσιμο να αναλυθεί διεξοδικά η γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη και η ενσυναίσθηση. Όσον αφορά την γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη ή αλλιώς Parental Acceptance/Rejection (PAR) ξεκινά από την δεκαετία του 1890 (Stogdill 1937). Μόλις τη δεκαετία του 1930, ωστόσο, άρχισε να εμφανίζεται περισσότερες εμπειρικές έρευνες που ασχολούνται με τις επιπτώσεις της γονεϊκής αποδοχής-απόρριψης. Σήμερα είναι διαθέσιμες σχεδόν 2.000 μελέτες για το συγκεκριμένο θέμα (Rohner 2005). Πολλά άτομα έχουν συνεισφέρει σε αυτό το σύνολο ερευνών, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν διαφορετικές θεωρητικές παραδόσεις και προγράμματα έρευνας και χρησιμοποιούν διακριτικές έννοιες, μέτρα και ερευνητικά σχέδια. Για παράδειγμα, μια ιδιαίτερα παραγωγική πρώιμη συλλογή ερευνητικών εργασιών αποδοχής-απόρριψης προήλθε από το Ερευνητικό Ινστιτούτο Fels στις δεκαετίες του 1930 και του 1940 (Baldwin et al. 1945, 1949). Ερευνητές που σχετίζονται με το Ινστιτούτο χρησιμοποίησαν τις κλίμακες αξιολόγησης της γονεϊκής συμπεριφοράς Fels (Champney 1941). Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1930 και του 1940, οι σπουδές του Smith College στην Κοινωνική Εργασία παρήγαγαν επίσης μια μεγάλη και χρήσιμη σειρά ερευνητικών άρθρων σχετικά με τις επιπτώσεις της γονικής αποδοχής-απόρριψης (π.χ., Witmer et al. 1938). Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 (που επεκτείνεται στις δεκαετίες του 1970 και του 1980) ήταν το θεμελιώδες έργο του Schaefer και των συνεργατών του που χρησιμοποιούσαν την Αναφορά Παιδιών για την Απογραφή Συμπεριφοράς Γονέων (CRPBI) (Schaefer 1959, 19+· Schludermann and Schludermann 1970, 1983). Αξιοσημείωτο επίσης από τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 ήταν το έργο του Siegelman και των συναδέλφων του, οι οποίοι χρησιμοποίησαν το ερωτηματολόγιο για τις σχέσεις γονέα-παιδιού (Roe & Siegelman 1963). Ο Rohner μέσα από την ερευνητική του δραστηριότητα, η οποία τελικά οδήγησε στην οικοδόμηση της γονεϊκής θεωρίας αποδοχής-απόρριψης (PARTheory), προέκυψε άμεσα από αυτές τις ψυχολογικές παραδόσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες καθώς και από ένα 20ετές ανθρωπολογικό και ψυχολογικό πρόγραμμα διασταυρούμενης πολιτισμικής συγκριτικής έρευνας που ξεκίνησε το 1960 (Roe & Siegelman 1963). Τα εννοιολογικά θεμέλια της PARTheory επηρεάστηκαν επίσης στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 από διάφορα θεωρητικά παραδείγματα. Τα πιο σημαντικά από αυτά ήταν η θεωρία της μάθησης, η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης, η ψυχαναλυτική θεωρία και η θεωρία της προσκόλλησης. Από εκείνη την εποχή, ειδικά στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, άλλα ανεξάρτητα προγράμματα έρευνας σε θέματα αποδοχής-απόρριψης έχουν επηρεάσει την περαιτέρω ανάπτυξη της PARTheory. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, τρία από αυτά είναι ιδιαίτερα εμφανή. Το ένα είναι η κοινωνιολογική παράδοση της έρευνας που βασίζεται στην έννοια της «γονεϊκής υποστήριξης» και της «γονεϊκής υποστηρικτικής συμπεριφοράς» που υποστηρίζεται από τους Rollins και Thomas (1979) - και χρησιμοποιεί μια μεγάλη ποικιλία ερευνητικών μετρήσεων και ερευνητικών σχεδίων (Amato and Booth 1997, Barber and Thomas 1986· Barnes and Farrell 1992· Peterson and Rollins 1987· Whitbeck et al. 1993). Ένα άλλο από αυτά τα

ερευνητικά προγράμματα προέρχεται από το ευρέως αναγνωρισμένο εννοιολογικό μοντέλο του Baumrind που ασχολείται με τα πρωτότυπα γονεϊκής μέριμνας, συμπεριλαμβανομένων των εννοιών του εξουσιαστικού, αυταρχικού, ανεκτικού και απορριπτικού/παραμελημένου στυλ γονικής μέριμνας (Baumrind 1966, 1968, 1989, 1991). Το έργο της έχει συζητηθεί ευρέως και έχει ενσωματωθεί στην έρευνα πολλών άλλων ερευνητών. Ίσως οι πιο εξέχοντες μεταξύ αυτών των ερευνητών είναι ο Steinberg και οι συνεργάτες του (Gray and Steinberg 1999· Lamborn et al. 1991· Steinberg et al. 1989). Οι τύποι/ τα στυλγονεϊκής μέριμνας της Baumrind, ειδικά ο ισχυρισμός ότι το έγκυρο στυλ γονεϊκής φροντίδας γεννά τα πιο ικανά παιδιά, έχουν επίσης προκαλέσει περισσότερη διαμάχη από οποιοδήποτε άλλο μοντέλο μονογονεϊκής μέριμνας. Όλο και περισσότερο, αυξάνεται η αμφιβολία για το εάν η έγκυρη ανατροφή των παιδιών παράγει απαραίτητα τα βέλτιστα αναπτυξιακά αποτελέσματα για τέτοιες εθνοτικές μειονότητες όπως οι Αφροαμερικανοί (Baumrind 1972· Smetana 2000), οι Κινεζοαμερικανοί (Chao 1994), και άλλα. Τέλος, το τρίτο πρόσφατο πρόγραμμα έρευνας για να επηρεάσει το PARTheory προέρχεται από την εργασία των Downey, Feldman και συνεργατών του (Downey & Feldman 1996· Feldman & Downey 1994). Αυτοί οι ερευνητές διερευνούν το ζήτημα της «ευαισθησίας στην απόρριψη». Σύμφωνα με τους ερευνητές, η διαπροσωπική απόρριψη (ειδικά η απόρριψη από τους γονείς στην παιδική ηλικία) οδηγεί τα παιδιά να αναπτύξουν μια αυξημένη ευαισθησία στην απόρριψη. Δηλαδή, τα παιδιά είναι διατεθειμένα να περιμένουν με αγωνία και θυμό, να αντιλαμβάνονται εύκολα και να αντιδρούν υπερβολικά στην απόρριψη με τρόπους που διακυβεύουν τις στενές σχέσεις τους καθώς και τη δική τους ευημερία. Επιπλέον, αυτοί οι συγγραφείς και οι συνάδελφοι τους έχουν διαπιστώσει ότι τα ευαίσθητα στην απόρριψη παιδιά και ενήλικες συχνά ερμηνεύουν τη δευτερεύουσα ή φανταστική διαφορούμενη συμπεριφορά άλλων - ως σκόπιμη απόρριψη.

Οι Γερμανοί και Αμερικανοί ψυχολόγοι, Theodor Lipps (1903) και Edward Tichener (1909) χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά τη λέξη «*empathie*» ή «ενσυναίσθηση» για να περιγράψουν ένα ψυχολογικό φαινόμενο ή την εσωτερική μίμηση που βιώνει ένας παρατηρητής όταν παρατηρεί ένα άλλο άτομο ή αντικείμενο (Davis, 1996· Iacoboni, 2008). Η ενσυναίσθηση αντιλήφθηκε τόσο ως μια παθητική αντανάκλαση του άλλου, όσο και ως μια ενεργητική προσπάθεια να μπεις μέσα στον άλλον. Η διπλή φύση της ενσυναίσθησης, αν και αρχικά δεν ενστερνιζόταν από κάθε ερευνητή σε διάφορους κλάδους, είναι πλέον ευρέως αναγνωρισμένη. Ο Hoffman (1984) και άλλοι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι τοποθέτησαν την ενσυναίσθηση και τη διττή της φύση στο πλαίσιο της συνέχειας της ανθρώπινης ανάπτυξης. Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι αναγνώρισαν ότι ως βρέφη βασιζόμαστε στον μιμητισμό για να αναπτύξουμε την ικανότητά μας να αναγνωρίζουμε αυτόματα τι αισθάνονται οι γονείς μας και οι άλλοι. Καθώς μεγαλώνουμε, αναπτύσσουμε την ικανότητα να αναλαμβάνουμε άλλους ρόλους και να φανταζόμαστε τα συναισθήματα των άλλων (δηλαδή, το μέρος της γνωστικής επεξεργασίας της ενσυναίσθησης). Πιο πρόσφατα, ο Hoffman (2000) παρουσίασε πέντε τρόπους ενσυναίσθησης διέγερσης. Τα πρώτα τρία είναι αυτόματα, ακούσια και ως εκ τούτου πρωτόγονα: μίμηση, προετοιμασία και άμεση σύνδεση. Τα άλλα δύο, τα οποία επηρεάζονται πολιτιστικά και περιλαμβάνουν τη γνώση, είναι διαμεσολαβημένη σύνδεση και ανάληψη ρόλων. Η εστίαση του Hoffman ήταν στην «ενσυναίσθηση στενοχώριας» επειδή θεώρησε τη δυσφορία του να βλέπει κάποιον που βρίσκεται σε στενοχώρια ως αυτό που παρακινεί τους ανθρώπους σε φιλοκοινωνική ηθική δράση. Η ανακούφιση της αγωνίας ήταν μέρος του κινήτρου πίσω από την ψυχολογική έρευνα για την ενσυναίσθηση στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ο Batson (1991) θεώρησε την ενσυναίσθηση ως μέσο για την

αλτρουιστική συμπεριφορά. Αυτός και οι συν-ερευνητές του υποστήριζαν ότι η ενσυναίσθηση σχετίζεται με άλλα προσωπικά κίνητρα, όπως η μείωση του πόνου του να παρακολουθείς και να νιώθεις τους άλλους να υποφέρουν ή με την αίσθηση ανταμοιβής όταν βοηθάς τους άλλους (Batson et al., 1991). Η σύνδεσή του με τον αλτρουισμό είναι πειστική, αλλά όχι οριστική. Η έρευνα χρησιμοποίησε ιστορίες προσωπικής δυσφορίας και ρώτησε τους συμμετέχοντες αν θα βοηθούσαν. Τέτοια πειράματα ήταν όλα υποθετικά και δεν μέτρησαν τον καθρεπτισμό (mirroring) ή τις οργανικές και συναισθηματικές αποκρίσεις. Έτσι η «ενσυναίσθηση» μπορεί να οδηγήσει σε αλτρουιστικά αποτελέσματα, αλλά μπορεί και όχι. Οι άνθρωποι μπορεί να «κάνουν καλές πράξεις» για κάθε είδους λόγους, συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής ανταμοιβής ή ικανοποίησης, της συμπάθειας, της ενοχής ή λόγω άλλων εγωιστικών κινήτρων. Η συμβολή της έρευνας του Batson στην ανάλυση της σχέσης μεταξύ ενσυναίσθησης και θετικών κοινωνικών αποτελεσμάτων είναι ένα σημαντικό μέρος της κατανόησής μας για την ενσυναίσθηση. Αλλά η επιβεβαίωση της φυσιολογικής επιταγής της ενσυναίσθησης δεν είχε ακόμη ανακαλυφθεί. Ο Davis (1996) ανέπτυξε ένα μοντέλο που περιλαμβάνει τις περισσότερες από τις κατασκευές ενσυναίσθησης που έχουν αναπτυχθεί πριν από τις πρόσφατες νευροβιολογικές ανακαλύψεις που σχετίζονται με την ενσυναίσθηση. Το μοντέλο του ξεκινά με αυτό που αποκαλεί «σημείο αναφοράς», περνάει από πολλαπλές διαδικασίες και καταλήγει σε αποτελέσματα. Τα προηγούμενα περιλαμβάνουν βιολογικές ικανότητες καθώς και μαθημένες κοινωνικοποιήσεις. Οι διαδικασίες περιλαμβάνουν τη δράση του κινητικού μιμητισμού καθώς και την ενεργητική γνωστική επεξεργασία. Τα αποτελέσματα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, ενδοπροσωπικά και διαπροσωπικά, συμπεριλαμβανομένης της συναισθηματικής απόκρισης (φυσιολογικά νιώθοντας κάτι) και της γνωστικής επεξεργασίας της απόδοσης (προσδιορίζοντας πώς αισθάνεται το άλλο άτομο και γιατί με βάση τις παρατηρούμενες συμπεριφορές). Το μοντέλο του, αν και περιεκτικό και περιλαμβάνει όλες τις κύριες έννοιες, είναι πολύ περίπλοκο και συνδυάζει τις φυσιολογικές και γνωστικές πτυχές της ενσυναίσθησης σε όλο το μοντέλο. Περιλαμβάνει τα αποτελέσματα των συναισθημάτων ενσυναίσθησης, αλλά περιορίζεται στο ατομικό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Η Θεωρία Γονεϊκής Αποδοχής – Απόρριψης /PARTheory

1.1.1 Αποσαφήνιση των όρων της PARTheory

1.1.1.1 Γονεϊκή αποδοχή

Κατά τον Rohner (2005) και με βάση την PARTheory η *γονεϊκή αποδοχή* αντικατοπτρίζει την ζεστασιά, τη στοργή, την φροντίδα, την τρυφερότητα, την άνεση, την ανησυχία, την υποστήριξη ή απλά την αγάπη που μπορούν να νιώσουν και να εκφράσουν οι γονείς προς τα παιδιά τους. Εκφράζεται με δύο τρόπους: σωματικά και λεκτικά. Η σωματική έκφραση τη γονεϊκής αποδοχής περιλαμβάνει τις αγκαλιές, τα χόδια, τα επιδοκιμαστικά βλέμματα, τα φιλά, το χαμόγελο και άλλες τέτοιες ενδείξεις αγάπης, έγκρισης ή υποστήριξης. Η λεκτική έκφραση της αποδοχής περιλαμβάνει τον έπαινο, το κομπλιμέντο, το να λες καλά πράγματα στο παιδί ή για το παιδί, ίσως να του τραγουδάς ή να διαβάζεις ιστορίες σε ένα μικρό παιδί κλπ (Γιώτσα, 2017) .

Εάν θεωρηθεί ότι υπάρχει ένα συνεχές με δύο άκρα, η γονεϊκή αποδοχή θεωρείται το θετικό όριο τους συνεχούς (Γιώτσα 2017· Καραπαναγιώτη & Καραγιαννοπούλου, 2021· Μπαλλή, 2016· Giotsa & Kyriazos 2019· Giotsa & Theodoropoulos· Giotsa & Touloumakos 2014). Όταν ένας γονέας «βρίσκεται» στο θετικό αυτό άκρο, δείχνει ενδιαφέρον για το παιδί του και εκπέμπει την συναισθηματική ζεστασιά που χρειάζεται ένα παιδί όπως και πληθώρα ευχάριστων συναισθημάτων.

1.1.1.2 Γονεϊκή απόρριψη

Ο Rohner (2005) συνεχίζει την αποσαφήνιση των όρων της PARTheory, διευκρινίζοντας την γονεϊκή απόρριψη. Η *γονεϊκή απόρριψη* αναφέρεται εννοιολογικά στην απουσία ή σημαντική στέρηση ζεστασιάς, τρυφερότητας, στοργής, φροντίδας, άνεσης, ανησυχίας, υποστήριξης ή απλώς αγάπης από τους γονείς ή/και άλλα πρόσωπα δεσμού προς τα παιδιά και ενήλικες. Όλη αυτή η αντιμετώπιση παρουσιάζει ποικίλες σωματικές και ψυχολογικά βλαβερές συμπεριφορές και συναισθήματα. Παγκοσμίως, η απόρριψη εκφράζεται με τέσσερις βασικές μορφές:

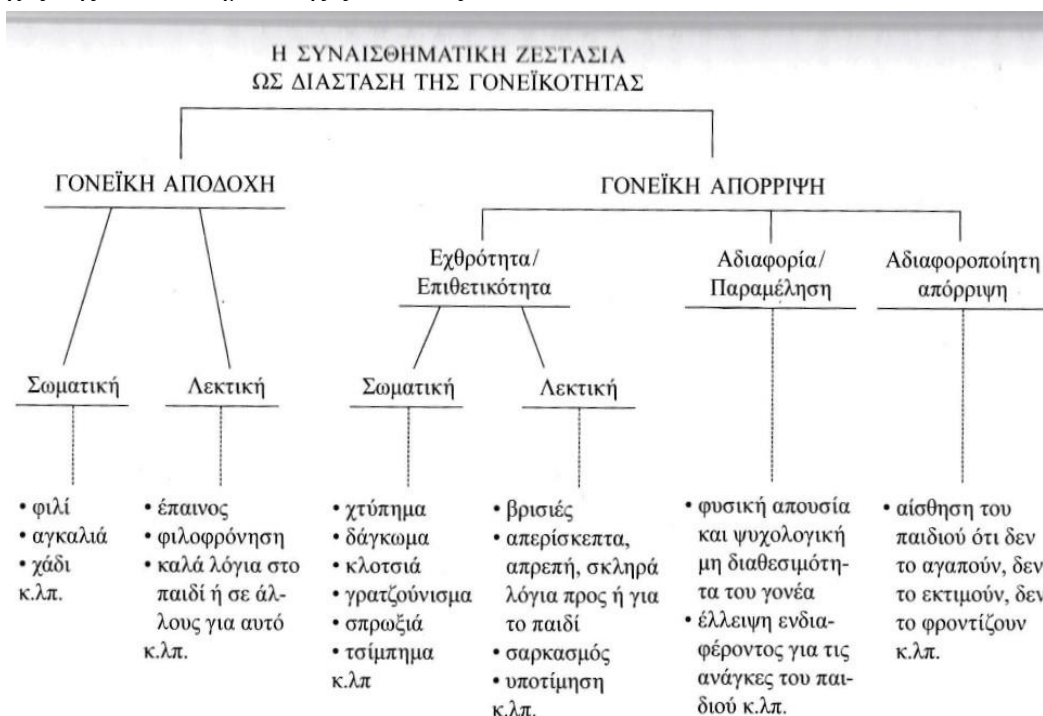
1. συναισθηματική ψυχρότητα και απουσία ή στέρηση της συμπεριφορικής έκφρασης της στοργής, όπου οι γονείς θεωρούνται απαθείς και αδιάφοροι,
2. εχθρότητα και επιθετικότητα, οι οποίες εκφράζονται είτε μέσω άσκησης σωματικής βίας είτε μέσα από βρισιές, ειρωνεία και άσχημα λόγια
3. αδιαφορία και παραμέληση δηλαδή η απουσία ενδιαφέροντος για το παιδί και,
4. αδιαφοροποίητη απόρριψη, κατά την οποία το παιδί αισθάνεται πως οι γονείς του δεν το καταλαβαίνουν, χωρίς όμως να υπάρχουν εμφανή σημάδια απόρριψης (Γιώτσα 2017· Γκούρμπατση, 2020· Καραπαναγιώτη & Καραγιαννοπούλου, 2021· Khaleque & Rohner, 2002· Khaleque & Rohner, 2012).

Εάν ληφθεί υπόψη το συνεχές που αναφέρθηκε νωρίτερα, η γονεϊκή απόρριψη είναι το άκρως αντίθετο «αρνητικό» άκρο (Γιώτσα 2017· Γκούρμπατση, 2020· Giotsa & Kyriazos 2019· Giotsa & Touloumakos 2014· Rohner & Veneziano, 2008). Οι

Αμερικανοί στην καθημερινή τους ζωή, όταν χρησιμοποιούν την φράση «γονεϊκή απόρριψη» υποδηλώνουν μια ενδεχόμενη κακή ανατροφή των παιδιών με κακούς γονείς. Στη διαπολιτισμική και εθνοτική έρευνα, ωστόσο, καλό θα ήταν να μην γίνονται τέτοιες αξιολογικές κρίσεις. Αντίθετα, θα έπρεπε να προσπαθήσει κανείς να κατανοήσει τη φράση ως περιγραφική της συμπεριφοράς των γονέων και των άλλων, όχι ως επικριτική ή αξιολογική (Rohner, 2005).

1.1.1.3 Συναισθηματική ζεστασιά

Παραπάνω αναφέρθηκε ένα υποθετικό συνεχές με ένα θετικό και ένα αρνητικό άκρο. Ο Rohner (2015) διαπιστώνει τελικά, πως *συναισθηματική ζεστασιά* είναι ένα συνεχές γονεϊκής φροντίδας, στο οποίο ορίζεται το ένα άκρο ως (αντιληπτή) γονεϊκή αποδοχή και το άλλο άκρο ως (αντιληπτή) γονεϊκή απόρριψη. Όλοι οι άνθρωποι μπορούν να τοποθετηθούν κάπου κατά μήκος αυτού του συνεχές. Η διάσταση ή ο βαθμός της ζεστασιάς εκφέρεται από την ποιότητα του στοργικού δεσμού μεταξύ των γονιών και των παιδιών τους και από τις σωματικές και λεκτικές συμπεριφορές που χρησιμοποιούν οι γονείς για να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Η κλίμακα της συναισθηματικής ζεστασιάς της γονεϊκής φροντίδας θα πρέπει διακρίνεται από τη γονεϊκή ζεστασιά. Παρακάτω βρίσκεται εικόνα (Γιώτσα, 2017:27) με την κλίμακα ή συνεχές της συναισθηματικής ζεστασιάς κατά Rohner:

1.2 Οι υποθεωρίες της Θεωρίας Γονεϊκής Αποδοχής – Απόρριψης /PARTheory

Η θεωρία γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης (PARTheory) είναι μία θεωρία κοινωνικοποίησης και, η οποία επιχειρεί να προβλέψει και να εξηγήσει τις βασικές και ουσιαστικές αιτίες, συνέπειες και άλλους συσχετισμούς της PARTheory (Γιώτσα, 2017· Khaleque & Rohner, 2002· Rohner, Khaleque & Cournoyer, 2005· Rhoner, Khaleque & Cournoyer, 2012). Συνεπώς, η θεωρία γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης

προσπαθεί να απαντήσει σε πέντε ερωτήσεις οι οποίες χωρίζονται σε τρεις υποθεωρίες. Οι υποθεωρίες είναι οι εξής: *υποθεωρία της προσωπικότητας*, *υποθεωρία της αντιμετώπισης* και *υποθεωρία των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων*. Η πρώτη υποθεωρία θέτει δύο ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα έγκειται στο εάν είναι αλήθεια το ότι τα παιδιά κάτω υπό οποιεσδήποτε συνθήκες (π.χ. διαφορετικές φυλετικές ή εθνοτικές ομάδες, φύλα, κοινωνικοπολιτισμικά συστήματα κ.λπ.) συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο όταν εισπράττουν από τους γονείς τους ότι είναι αποδεκτά ή ότι απορρίπτονται. Το δεύτερο ερώτημα αποσκοπεί στο να απαντηθεί σε ποιο βαθμό οι επιπτώσεις της απόρριψης τουλάχιστον ενός γονέα στην παιδική ηλικία επεκτείνονται στην ενηλικίωση και στην τρίτη ηλικία (Khaleque & Rohner, 2002· Rohner, Khaleque & Cournoyer, 2005· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012).

Στη συνέχεια στην PARTheory εξετάζεται η *υποθεωρία της αντιμετώπισης* η οποία εστιάζει σε ένα σημαντικό ερώτημα: Τι ωθεί ορισμένα παιδιά και ενήλικες να αποκτούν την ικανότητα της ανθεκτικότητας ώστε να μπορούν αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά από τους συνομηλίκους τους την εμπειρία της παιδικής απόρριψης; (Rohner, Khaleque & Cournoyer, 2005· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Τέλος, η υποθεωρία των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων προβάλλει τα εξής δύο ερωτήματα: Πρώτον, γιατί κάποιοι γονείς είναι στοργικοί και ζεστοί ενώ άλλοι είναι επιθετικοί και ψυχροί, παραμελώντας ή απορρίπτοντας τα παιδιά τους; Αληθεύει ότι συγκεκριμένοι οικογενειακοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες τείνουν να συνδέονται με αξιοπιστία σε όλο τον κόσμο με κάποιες παραλλαγές στην αποδοχή-απόρριψη από τους γονείς; Δεύτερον, με ποιον τρόπο επηρεάζεται η κοινωνία συνολικά, όπως και οι πεποιθήσεις και οι συμπεριφορές των ανθρώπων της από το γεγονός ότι οι περισσότεροι γονείς στην συγκεκριμένη κοινωνία έχουν την τάση να αποδέχονται ή να απορρίπτουν τα παιδιά τους; Παραδείγματος χάρη, σύμφωνα με την θεωρία γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης, ισχύει ότι οι καλλιτεχνικές προτιμήσεις, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και άλλες συμπεριφορές μιας κοινωνίας τείνουν να συνδέονται με τις παιδικές εμπειρίες γονεϊκής αγάπης και γονεϊκής απόσυρσης της αγάπης των ατόμων; (Rohner, Khaleque & Cournoyer, 2005· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012).

1.2.1 Η υποθεωρία της προσωπικότητας

Σύμφωνα με τους Rohner (2004) και Rhoner, Khaleque & Cornoyer (2012) η *υποθεωρία της προσωπικότητας* ξεκινά με την αδόκιμη υπόθεση ότι οι άνθρωποι κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης και εξέλιξης τους, δημιουργήσαν μια μακρόχρονη, -βασισμένη σε βιολογικούς παράγοντες- συναισθηματική ανάγκη για θετική ανταπόκριση από τους Σημαντικούς Άλλους, δηλαδή τους πιο σημαντικούς για αυτούς ανθρώπους. Η ανάγκη αυτή εμπεριέχει μια συναισθηματική επιθυμία, όρεξη ή λαχτάρα (κατηγοριοποιείται από το αν αναγνωρίζεται συνειδητά ανάγκη ή όχι από το άτομο) για υποστήριξη, φροντίδα, ανησυχία και παρηγοριά. Από την ενηλικίωση και μετά, η ανάγκη γίνεται πιο περίπλοκη και διαφοροποιείται ώστε να συμπεριληφθεί η επιθυμία (συνειδητοποιημένη ή μη) για θετική εκτίμηση από του Σημαντικούς Άλλους, δηλαδή άτομα με τα οποία κάποιος έχει έναν στοργικό δεσμό προσκόλλησης (Rohner, 2004· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Συνήθως οι άνθρωποι οι οποίοι μπορούν να

ικανοποιήσουν καλύτερα αυτήν την ανάγκη είναι οι γονείς για βρέφη και παιδιά. Όσον αφορά τους εφήβους και ενήλικες τις περισσότερες φορές είναι οι γονείς, όμως ενδέχεται να συμπεριληφθούν και άλλα σημαντικά άτομα, ακόμη και στοιχεία μη γονικής προσκόλλησης. (Rohner, 2004· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Όπως ερμηνεύεται στο PARTheory, ένας Σημαντικός Άλλος είναι κάθε άτομο με το οποίο ένας ενήλικας ή παιδί έχει έναν συναισθηματικό δεσμό μακράς διάρκειας, το οποίο είναι μοναδικά σημαντικό για εκείνο και δεν μπορεί να αντικατασταθεί από κάποιον άλλον. Με αυτήν την λογική, οι γονείς θεωρούνται Σημαντικοί Άλλοι, ωστόσο οι γονείς δύνανται να έχουν μια επιπλέον ιδιότητα που δεν μπορούν αν μοιραστούν οι περισσότεροι Σημαντικοί Άλλοι. Συγκεκριμένα, η αίσθηση άνεσης, συναισθηματικής ασφάλειας και υγιούς ψυχολογικής κατάστασης των παιδιών εξαρτάται από την ποιότητα της σχέσης τους με τους γονείς τους (Rohner, 2004· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Αυτός είναι και ο λόγος που η γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη θεωρείται στη PARTheory ότι έχει τεράστια και μοναδική επιρροή στη διαμόρφωση της ανάπτυξης της προσωπικότητας των παιδιών.

Η υποθεωρία της προσωπικότητας της γονεϊκής αποδοχής - απόρριψης διαπιστώνει ότι η συναισθηματική ανάγκη για θετική ανταπόκριση από τους Σημαντικούς Άλλους και από τα πρόσωπα προσκόλλησης αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο (Rohner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Όταν δεν ικανοποιείται αυτή η ανάγκη επαρκώς από τους γονείς, τα παιδιά τείνουν να ανταποκρίνονται συναισθηματικά και συμπεριφορικά με συγκεκριμένους τρόπους. Ειδικότερα, τα παιδιά που αισθάνονται απόρριψη είναι πιθανό να είναι ανασφαλή και ανήσυχα. Γι' αυτό και οι Khaleque & Rhoner (2002) έπειτα από έρευνες έφτασαν στο συμπέρασμα, ότι οι συνέπειες της γονεϊκής απόρριψης μπορούν να οργανωθούν -με βάση τον βαθμό, την σταθερότητα και την χρονική περίοδο εμφάνισης της απόρριψης- σε επτά «προδιαθέσεις προσωπικότητας» (Γιώτσα 2017· Γκούρμπατση, 2020, Μητρογιώργου, 2020, Rohner 1975, 1986): *«εχθρότητα και επιθετικότητα, χαμηλή αυτοεκτίμηση, χαμηλή αυτοεπάρκεια, εξάρτηση ή αμυντική ανεξαρτησία, αδυναμία συναισθηματικής ανταπόκρισης, συναισθηματική αστάθεια και αρνητική κοσμοαντίληψη»*. Σύμφωνα με τους Rohner, Khaleque & Cornoyer (2005) είναι σημαντικό να διευκρινισθεί ότι οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν βιώσει την απόρριψη και τις συνέπειες της, ενδέχεται να δημιουργήσουν αρνητική κοσμοαντίληψη, δηλαδή ότι όσοι βρίσκονται στον κοινωνικό τους περίγυρο είναι βίαιοι και εχθρικοί απέναντί τους.

1.2.2 Η υποθεωρία της αντιμετώπισης

Η υποθεωρία της αντιμετώπισης είναι η λιγότερο καλά αναπτυγμένη υποθεωρία της PARTheory, διότι όπως προαναφέρθηκε, βασίζεται σε ένα ζήτημα το οποίο ακόμα δεν έχει αναπτυχθεί ούτε θεωρητικά ούτε εμπειρικά. Το ερώτημα είναι: Πως κάποιοι άνθρωποι καταφέρνουν να αντέχουν την ψυχική διάβρωση της καθημερινής απόρριψης, χωρίς να προκαλούνται αρνητικές επιπτώσεις στην συναισθηματική και ψυχική τους υγεία -κάτι που θα συνέβαινε στα περισσότερα άτομα-; (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012) Για να κατανοήσει κανείς αυτό το φαινόμενο - στην πραγματικότητα και ολόκληρη τη διαδικασία αποδοχής-απόρριψης - θα ήταν

ωφέλιμο να υιοθετήσει μια πολυπαραγοντική θεώρηση του ατόμου μέσα στο πλαίσιο. Η θεώρηση περιλαμβάνει τα εξής τρία στοιχεία: *εαυτό, άλλο και πλαίσιο*. Συγκεκριμένα, το πολυμεταβλητό μοντέλο συμπεριφοράς που χρησιμοποιείται στην PARTheory δηλώνει ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά (π.χ. η αντιμετώπιση της αντιληπτής απόρριψης) βρίσκεται σε συνάρτηση αλληλεπίδρασης μεταξύ του εαυτού, του άλλου και του πλαισίου. Τα χαρακτηριστικά του «*εαυτού*» συμπεριλαμβάνουν τις νοητικές αναπαραστάσεις του ατόμου και επιπροσθέτως τα άλλα εσωτερικά (βιολογικά) και εξωτερικά (προσωπικότητα) χαρακτηριστικά που εξετάστηκαν προηγουμένως (Γιώτσα, 2017· Θεοδωρόπουλος 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Τα χαρακτηριστικά του «*άλλου*» περιέχουν τα διαπροσωπικά και προσωπικά χαρακτηριστικά του/των γονέα/ών που απορρίπτουν και άλλων προσώπων δεσμού, μαζί με τη συχνότητα, τη μορφή, τη διάρκεια και τη σοβαρότητα της απόρριψης. Επιπροσθέτως, τα χαρακτηριστικά του «*πλαισίου*» υποδηλώνουν άλλα σημαντικά άτομα στη ζωή του ατόμου, όπως και κοινωνικά και συγκυριακά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος του ατόμου. Μια υπόθεση που προέρχεται από αυτή την θεώρηση αφορά ότι, αν όλες οι υπόλοιπες παράμετροι είναι σταθερές, η πιθανότητα τα παιδιά να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν την αντιληπτή γονική απόρριψη ενισχύεται από την παρουσία ενός ζεστού, υποστηρικτικού, εναλλακτικού προσώπου δεσμού ή φροντίδας (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012).

Έτσι, το συμπέρασμα που απορρέει είναι ότι συγκεκριμένες κοινωνικές - γνωστικές ικανότητες «*επιτρέπουν σε ορισμένα παιδιά και ενήλικες να αντιμετωπίσουν την αντιληπτή απόρριψη πιο αποτελεσματικά από άλλους*» (Γιώτσα, 2017: 208). Τα άτομα αυτά αναπτύσσουν αυτές τις ικανότητες και δημιουργούν μια διαφοροποιημένη αίσθηση του εαυτού, μια αίσθηση αυτοπροσδιορισμού και την ικανότητα της αποπροσωποποίησης (Γιώτσα, 2017· Θεοδωρόπουλος 2017· Μητρογιώργου 2020· Rohner, 1975, 1986). Πιο συγκεκριμένα, τα αυτοπροσδιοριζόμενα άτομα πιστεύουν ότι μπορούν να ελέγξουν έστω και λίγο ό, τι τους συμβαίνει, καταβάλλοντας προσπάθεια και εμφανίζοντας τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά. Αντίθετα άλλα άτομα αισθάνονται ότι είναι πιόνια: έχουν την αίσθηση ότι τους συμβαίνουν πράγματα εξαιτίας της μοίρας, της τύχης ή των ισχυρών άλλων (Γιώτσα, 2017· Θεοδωρόπουλος 2017· Μητρογιώργου 2017· Rhoner 1986· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012).

Παρ' όλο που η ψυχική υγεία των αυτοπροσδιοριζόμενων ανθρώπων είναι αρκετά καλή, δεν είναι τόσο καλή όσο αυτή των ατόμων που προέρχονται από αγαπημένες οικογένειες (άτομα που δέχτηκαν στοργή και αποδοχή)- αλλά τείνει να είναι σημαντικά καλύτερη από αυτή των περισσότερων ατόμων που αισθάνθηκαν την απόρριψη από την οικογένεια τους (Γιώτσα, 2017· Μητρογιώργου 2020· Rhoner 1986· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, από την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση, όλα εκτός από τα πιο σοβαρά απορριφθέντα και ψυχολογικά τραυματισμένα άτομα είναι πιθανό να έχουν αρκετές θετικές εμπειρίες (εκτός από εκείνες που αφορούν την οικογένεια τους) και με αυτόν τον τρόπο αποκτούν την ικανότητα να βελτιώσουν τις πιο καταστροφικές, συναισθηματικές, γνωστικές και συμπεριφορικές επιπτώσεις της γονικής απόρριψης. Ειδικότερα, άτομα με ανθεκτικότητα σε συνδυασμό με επιτυχημένη ψυχοθεραπεία, ικανοποιητικές στενές σχέσεις, θετικές εργασιακές εμπειρίες και άλλες ευχάριστες στιγμές, οι οποίοι απορρίφθηκαν ως παιδιά, βρίσκονται συχνά σε καλύτερη ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση, απ' ό,τι ήταν ως παιδιά υπό την αρνητική επιρροή των

γονέων απόρριψης. Πάραυτα οι συγκεκριμένοι ενήλικες τείνουν να μην έχουν τόσο θετική αίσθηση ευημερίας όσο οι ενήλικες που ένιωθαν ότι τους αγαπούσαν καθ' όλη την διάρκεια της ζωής τους (Γιώτσα, 2017· Μητρογιώργου 2020· Aktar & Nahar, 2014· Kazarian, Moghnie & Martin, 2010· Kourkoutas & Erkman, 2011· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012).

1.2.3 Η υποθεωρία των κοινωνικό-πολιτισμικών συστημάτων

Όπως προαναφέρθηκε, η PARTheory είναι ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο, γι' αυτό η γονική απόρριψη εμφανίζεται σε ένα περίπλοκο οικολογικό (οικογενειακό, κοινοτικό και κοινωνικοπολιτισμικό) πλαίσιο (Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012· Γιώτσα, 2017). Το μοντέλο κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων παρέχει έναν τρόπο σκέψης σχετικά με τα γενεσιουργά αίτια, τις συνέπειες και άλλους συσχετισμούς της γονικής αποδοχής-απόρριψης στα άτομα και στην κοινωνία. Επηρεασμένο από τους Kardiner (1939, 1945a, 1945b), Whiting (1953), Bronfenbrenner (1979, 1994) και Berry (2006) εξετάζει ότι η πιθανότητα των γονέων να παρουσιάζουν οποιαδήποτε συγκεκριμένη μορφή συμπεριφοράς (π.χ. αποδοχή ή απόρριψη), διαμορφώνεται σε σημαντικό βαθμό από τα συστήματα συντήρησης της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων κοινωνικών θεσμών όπως η οικογενειακή δομή, η οικονομική οργάνωση και η οργάνωση του νοικοκυριού, το πολιτικό γίνεσθαι και το σύστημα άμυνας και άλλοι θεσμοί *«που έχουν άμεση σχέση με την επιβίωση ενός πολιτισμικά οργανωμένου πληθυσμού στο φυσικό του περιβάλλον»* (Γιώτσα, 2017: 210). Επίσης αναδεικνύεται ότι η αποδοχή-απόρριψη και άλλες γονικές συμπεριφορές επιδρούν άμεσα στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην συμπεριφορά των παιδιών.

Επιπροσθέτως, το μοντέλο κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων αναφέρει ότι τα προσωπικά χαρακτηριστικά των παιδιών, όπως οι συμπεριφορικές τους διαθέσεις και η ιδιοσυγκρασία τους, σχηματίζουν σημαντικά τη μορφή και την ποιότητα της συμπεριφοράς των γονιών απέναντί τους (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Ακόμη, εκτός από τις οικογενειακές εμπειρίες, οι νέοι βιώνουν μεγάλη ποικιλία εμπειριών που συχνά επηρεάζουν το πλαίσιο του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο ζουν, τα συστήματα συντήρησης της κοινωνίας τους, τους συνομηλίκους και τους ενήλικες στην κοινωνία και τα θεσμοθετημένα εκφραστικά συστήματα της κοινωνίας.

Τα θεσμοθετημένα εκφραστικά συστήματα και συμπεριφορές αφορούν τις θρησκευτικές παραδόσεις και τις συμπεριφορές μιας κοινωνίας, τις καλλιτεχνικές της παραδόσεις, τις μουσικές και λαογραφικές παραδόσεις και προτιμήσεις της και άλλες τέτοιες κυρίως μη χρηστικές και μη σχετιζόμενες με την επιβίωση πεποιθήσεις και συμπεριφορές. Ονομάζονται "εκφραστικά" διότι πιστεύεται ότι εκφράζουν ή αντικατοπτρίζουν τις ψυχολογικές καταστάσεις των ανθρώπων (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Έτσι, στην θεωρία γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης τα εκφραστικά συστήματα θεωρούνται ότι είναι συμβολικές δημιουργίες, που σχηματίζονται με την πάροδο του χρόνου από πολλά άτομα μέσα σε μια κοινωνία. Καθώς οι άνθρωποι αλλάζουν, τα εκφραστικά συστήματα και οι συμπεριφορές δύναται να αλλάζουν - μερικές φορές αργά και με δυσανεμία - ειδικά αν τα συστήματα έχουν

κωδικοποιηθεί γραπτώς. Είναι σημαντικό να σημειωθεί, σύμφωνα με την υποθεωρία των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων, ότι παρόλο που τα εκφραστικά συστήματα είναι τελικά ανθρώπινα δημιουργήματα, αφού περάσουν από το στάδιο δημιουργίας και μετέπειτα ενσωμάτωσης στο κοινωνικοπολιτισμικό σύστημα, τείνουν να επενεργούν στα άτομα, διαμορφώνοντας, έτσι, τις μελλοντικές πεποιθήσεις και συμπεριφορές τους (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012).

Καθοδηγούμενη από το μοντέλο των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων, η υποθεωρία των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων της PARTheory αναλαμβάνει να προβλέψει και να εξηγήσει παγκοσμίως τις αιτίες της γονικής αποδοχής και απόρριψης (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Επίσης η υποθεωρία προσπαθεί να προβλέψει και να εξηγήσει τις εκφραστικές συσχετίσεις γονικής αποδοχής και απόρριψης. Για παράδειγμα, η υποθεωρία προβλέπει ότι σε κοινωνίες, στις οποίες τα παιδιά φαίνεται να απορρίπτονται, οι πολιτισμικές πεποιθήσεις για τον υπερφυσικό κόσμο (τον κόσμο των πνευμάτων, για τον Θεό και τους θεούς) τις περισσότερες φορές απεικονίζουν τα υπερφυσικά αυτά όντα ως κακόβουλα, ίσως εχθρικά, απρόβλεπτα ή και καταστροφικά (Γιώτσα, 2017· Batool & Najam, 2009· Rohner, 1975· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Ωστόσο, ο υπερφυσικός κόσμος -σε κοινωνίες όπου τα περισσότερα παιδιά μεγαλώνουν με στοργή και αποδοχή- συνήθως θεωρείται ότι είναι καλοπροαίρετος, υποστηρικτικός, γενναιόδωρος, προστατευτικός ή και ευγενικός.

Ακόμη, η γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη είναι γνωστό ότι συνδέεται με πολλούς άλλους εκφραστικούς κοινωνικοπολιτισμικούς συσχετισμούς παγκοσμίως, όπως οι καλλιτεχνικές παραδόσεις,, οι οποίες κυριαρχούν σε μεμονωμένες ταινίες. (Γιώτσα, 2017· Rohner & Frampton, 1982· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Αυτές και άλλες εκφραστικές συμπεριφορές και πεποιθήσεις φαίνεται να είναι υποπροϊόντα των κοινωνικών, συναισθηματικών και κοινωνικο-γνωστικών επιδράσεων της γονικής αποδοχής-απόρριψης. Για παράδειγμα, γιατί οι γονείς στις περισσότερες κοινωνίες φαίνεται να είναι ζεστοί και στοργικοί, και οι γονείς σε περίπου 25% των κοινωνιών του κόσμου τείνουν να είναι ήπια έως σοβαρά απορριπτικοί; (Γιώτσα, 2017· Rohner, 1975, 1986· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012· Rohner & Rohner, 1981). Ποιοι παράγοντες ευθύνονται για αυτές τις κοινωνικές διαφορές και για τις ατομικές διαφορές στη γονική μέριμνα εντός των κοινωνιών;

Ερωτήματα όπως αυτά, οδηγούν στο δεύτερο μέρος της υποθεωρίας των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων της PARTheory. Δεν υπάρχει ενιαία ή απλή απάντηση σε αυτές τις ερωτήσεις, αλλά συγκεκριμένοι παράγοντες φαίνεται να συνδέονται αξιόπιστα με τις κοινωνικές και ενδοκοινωνικές παραλλαγές στη γονική απόρριψη (Γιώτσα, 2017· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Κύριος συντελεστής μεταξύ αυτών είναι οι συνθήκες που προάγουν την κατάρρευση των πρωταρχικών συναισθηματικών σχέσεων και των κοινωνικών στηριγμάτων. Συνεπώς, οι γονείς που δημιούργησαν μια μονογονεϊκή οικογένεια -συνήθως μητέρες σε πλαίσια κοινωνικής απομόνωσης, χωρίς κοινωνική και συναισθηματική υποστήριξη, ειδικά εάν οι γονείς είναι νέοι με οικονομική δυσχέρεια- φαίνεται παγκοσμίως να διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο απόσυρσης αγάπης και στοργής από τα παιδιά τους (Γιώτσα, 2017· Rohner, 1986· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Παρ' όλα αυτά, είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι σε παγκόσμιο επίπεδο η φτώχεια από μόνη της δεν συνδέεται απαραίτητα με αυξημένη απόρριψη. Γι' αυτό ο Rohner (1975) καταλήγει πως, μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας βρίσκεται τώρα και βρισκόταν πάντα σε κατάσταση σχετικής

φτώχειας. Όμως, οι περισσότεροι γονείς σε όλο τον κόσμο μεγαλώνουν τα παιδιά τους με στοργή και φροντίδα (Rohner, 1975).

1.3 Σχέση γονέα – παιδιού βάσει της PARTheory και της Θεωρίας Δεσμού

1.3.1 Θεωρία Διαπροσωπικής Αποδοχής – Απόρριψης

Αναφέρθηκε πιο πάνω η κλίμακα συναισθηματικής ζεστασιάς ως ένα συνεχές που περιγράφει κάποιες συμπεριφορές -είτε λεκτικές είτε σωματικές- ανάμεσα σε γονέα και παιδί. Μπορεί εύκολα κανείς να διαπιστώσει ότι σε αυτή την κλίμακα μπορούν να τοποθετηθούν όλοι οι άνθρωποι επειδή όλοι έχουν βιώσει λίγο ή πολύ αγάπη από τους Σημαντικούς Άλλους. Έτσι, το συνεχές της συναισθηματικής ζεστασιάς έχει να κάνει με την αντιληπτή ποιότητα της στοργικής σχέσης μεταξύ δύο ατόμων και με τις φυσικές, λεκτικές και συμβολικές συμπεριφορές που χρησιμοποιούν ή γίνεται αντιληπτό ότι χρησιμοποιούν τα άτομα για να εκφράσουν τα συναισθήματα τους και συμπεριφορές (Rohner & Khaleque, 2010). Πιο συγκεκριμένα, η ζεστασιά και η αποδοχή μπορούν να εκφραστούν σωματικά, λεκτικά ή συμβολικά όταν η συμπεριφορά του ατόμου διακατέχεται από αγάπη, τρυφερότητα, στοργή, φροντίδα και συναισθηματική υποστήριξη. Αντίθετα, η απόρριψη μπορεί να εκφραστεί μέσω σωματικών, λεκτικών και ψυχολογικά βλαβερών συμπεριφορών και αντιπροσωπεύει το αντίθετο άκρο της διάστασης της ζεστασιάς από την αποδοχή. (Rohner, 2005· Rhoner & Lansford, 2017). Τα άτομα ούτε γίνονται αποδεκτά ούτε απορρίπτονται σε όποια κατηγορία κι αν βρίσκονται. Αντίθετα, βρίσκονται κάπου πάνω σε μια κλίμακα, βιώνοντας διάφορους βαθμούς διαπροσωπικής αποδοχής και απόρριψης στις σχέσεις τους με άλλους ανθρώπους (Rohner, 1986).

Εκτεταμένη διαπολιτισμική έρευνα αποκαλύπτει ότι η διαπροσωπική αποδοχή-απόρριψη μπορεί να βιωθεί με οποιονδήποτε συνδυασμό ανάμεσα σε δύο άτομα τουλάχιστον τεσσάρων εκφράσεων (Rohner, 1986· Rhoner & Lansford, 2017). Πρώτον, η «ζεστή» και στοργική συμπεριφορά μπορεί να είναι είτε λεκτική (π.χ. έπαινοι, κομπλιμέντα) είτε σωματική (π.χ. αγκαλιά, φιλή). Δεύτερον, η εχθρική και η επιθετική συμπεριφορά μπορεί επίσης να είναι λεκτική (π.χ. προσβολή, φωνές), σωματική (π.χ. χτυπήματα, αρπαγή) ή συμβολική (π.χ. αγένεια, προσβλητικές χειρονομίες). Τρίτον, η αδιάφορη και γεμάτη παραμέληση συμπεριφορά περιλαμβάνει το να είσαι σωματικά ή ψυχολογικά μη διαθέσιμος ή να μην δίνεις προσοχή στις ανάγκες του ατόμου. Τέταρτον, η αδιαφοροποίητη απόρριψη χαρακτηρίζεται από την αντίληψη του ατόμου ότι ένα άλλο άτομο δεν νοιάζεται για αυτόν, ανεξάρτητα από το αν το άλλο άτομο συμπεριφέρεται με επιθετικό ή μη στοργικό τρόπο (Rohner & Lansford, 2017). Έτσι, η διαπροσωπική αποδοχή-απόρριψη μπορεί να εξεταστεί και να μελετηθεί με μία από τις δύο οπτικές γωνίες:

1. όπως γίνεται αντιληπτή ή υποκειμενικά βιωμένη από το άτομο ή
2. όπως αναφέρεται από έναν εξωτερικό παρατηρητή.

Παρερμηνείες ανάμεσα στις δύο οπτικές παρουσιάζονται μερικές φορές σε αναφορές παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης, όταν υπάρχει διαφορά μεταξύ των «αντικειμενικών» αναφορών κακοποίησης ή παραμέλησης από τη μια πλευρά και των αντιλήψεων για κακοποίηση ή παραμέληση από την άλλη. Από την άλλη όπως το έθεσε

ο Kagan (1978:61) στο πλαίσιο των σχέσεων γονέα-παιδιού, *«η γονική απόρριψη δεν είναι ένα συγκεκριμένο σύνολο ενεργειών από τους γονείς, αλλά μια πεποίθηση που έχει το παιδί»*.

1.3.2 Θεωρία Δεσμού

Η θεωρία του δεσμού ή θεωρία προσκόλλησης, αφορά το συναισθηματικό δεσμό ανάμεσα σε βρέφος και πρόσωπο ή πρόσωπα που το φροντίζουν (Bowlby, 1969, 1979, 1988). Η ποιότητα και η μορφή αυτής της σχέσης δημιουργεί τη μορφή και την ποιότητα των μετέπειτα σχέσεων του παιδιού, ούτως ώστε να μπορεί το παιδί να κρίνει εάν το άτομο που σχετίζεται, αξίζει την αγάπη του και μπορεί να του έχει εμπιστοσύνη. Οι νοητικές αναπαραστάσεις που αναπαράγονται στο πλαίσιο της οικογένειας πλάθουν την προσωπικότητα και την κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού και ονομάζονται Εσωτερικά Πρότυπα Διεργασίας (Ντούρου, 2020). Ταυτόχρονα αποτελούν βασικό παράγοντα για τη διαμόρφωση αντιλήψεων, προσδοκιών, συμπεριφορών και συναισθημάτων στις ήδη υπάρχουσες, αλλά και στις μελλοντικές σχέσεις. Ο δεσμός, που αναπτύσσεται μέσα στην οικογένεια, διακρίνεται από τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο είναι αυτό της ασφάλειας στο οποίο η μητέρα εξασφαλίζοντας στο παιδί ένα ασφαλές περιβάλλον, ωθεί την ανάγκη του παιδιού για εξερεύνηση. Δεύτερο στάδιο, η ανάγκη εγγύτητας, η οποία ορίζεται ως η προσπάθεια του βρέφους να πετύχει μια συγκεκριμένη απόσταση ασφαλείας από τη μητέρα του. Τέλος, το τρίτο στάδιο αναφέρεται στη διαμαρτυρία του αποχωρισμού, η οποία χαρακτηρίζεται από δισταγμό και δυσφορία του βρέφους σε περίπτωση που αποχωριστεί τη μητέρα (Bowlby, 1988· Ντούρου, 2020). Σύμφωνα με τον Bowlby (1988), ο άνθρωπος γεννιέται με τη προδιάθεση να αλληλεπιδράσει και να συνάψει σχέση με άλλα άτομα. Ο άνθρωπος σε όλη του τη ζωή τείνει να αναζητά ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς διαρκείας. Ωστόσο, ο Bowlby (1988) υπογράμμισε πως η τάση αυτή δεν είναι διακαής ανάγκη εξάρτησης ή αδυναμία του ατόμου. Επομένως, δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη προδιάθεση που έχει το άτομο από την ημέρα που γεννιέται να αλληλεπιδράσει με τα άτομα που το φροντίζουν και να δημιουργήσει ειλικρινείς σχέσεις με αυτά. Μάλιστα, το βρέφος για αρκετό διάστημα μετά τη γέννηση του χρειάζεται έναν ενήλικα που θα του προσφέρει αγάπη, προστασία και φροντίδα, επειδή είναι ανίκανο να επιβιώσει χωρίς τον σημαντικό άλλο σε αυτό το αναπτυξιακό στάδιο (Gullestand, 2001· Ντούρου, 2020).

Ακόμη ο Bowlby (1988) υποστήριζε σθεναρά την έννοια του «σχετίζεσθαι» στα πλαίσια της οικογένειας. Συγκεκριμένα οι εμπειρίες του «σχετίζεσθαι» στην ενήλικη ζωή επηρεάζονται κατά κύριο λόγο από τις πρώτες εμπειρίες «σχετίζεσθαι» που έχει ένα μωρό μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο. Η θεωρία του δεσμού κατευθύνει σε συγκεκριμένους αναπτυξιακούς σταθμούς της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής του ατόμου, οι οποίοι προέρχονται από την πρώτη σχέση γονέα – παιδιού, δηλαδή μεταξύ παιδιού και Σημαντικού Άλλου (Shiner, Masten & Tellegen, 2002). Γι' αυτό η σχέση με την μητέρα θεωρείται ο πυλώνας του «σχετίζεσθαι» με τους άλλους, οι οποίοι μπορεί να είναι φίλοι, συνεργάτες, σύντροφοι (Bowlby, 1973). Ο Bowlby (1969), διευκρινίζει πως εάν το παιδί απολαμβάνει την φροντίδα και την αγάπη από την μητέρα

του, θα δημιουργήσει ένα παρόμοιο μοντέλο για τον εαυτό του ως άτομο, το οποίο νιώθει την σιγουριά ότι αξίζει να αγαπιέται από την μητέρα του και από τον κοινωνικό του περίγυρο. Το αίσθημα ασφάλειας αποτελεί ουσιαστική βάση για την ανάπτυξη κοινωνικά και συναισθηματικά υγιών ατόμων (Grossman & Grossman, 2007). Ο δεσμός με υποστηρικτικούς γονείς θεωρείται καταλυτικός παράγοντας στο να αισθανθεί το παιδί ότι αξίζει και το ίδιο να διαμορφώσει πεποιθήσεις και πρότυπα που θα το βοηθήσουν στις μελλοντικές του σχέσεις. Σύμφωνα με τον Bowlby (1969) μπορεί κανείς να κατανοήσει ότι η θεωρία του δεσμού αναδεικνύει ότι η ποιότητα της σχέσης του παιδιού με τους γονείς του στην αρχή της ζωής του, ασκεί επιρροή στην ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

1.3.3 Σύγκριση μεταξύ Θεωρίας γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης και Θεωρία Δεσμού

Ανάμεσα στις δύο θεωρίες υπάρχουν κάποιες διαφορές αλλά ακόμα περισσότερες ομοιότητες. Κατ' αρχάς και οι δύο θεωρίες συμφωνούν σε μια εξελικτική οπτική. Πιο συγκεκριμένα, η Θεωρία γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης ισχυρίζεται ότι οι άνθρωποι έχουν μια -βασισμένη σε βιολογικούς παράγοντες- συνειδητή ή μη συναισθηματική ανάγκη, επιθυμία ή λαχτάρα για θετική ανταπόκριση από τους Σημαντικούς Άλλους (Hughes, Blom, Rohner & Britner, 2005· Rohner, 2004· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Αυτή η ανάγκη περιλαμβάνει συμπεριφορές ανάδειξης της φροντίδας, της άνεσης, της υποστήριξης και της τρυφερότητας από του Σημαντικούς Άλλους προς το παιδί (Hughes et.al, 2005· Rhoner, Khaleque & Cornoyer, 2012). Μάλιστα, όταν δεν ικανοποιείται η ανάγκη αυτή, τα άτομα ανταποκρίνονται με συγκεκριμένους τρόπους, οι οποίοι προαναφέρθηκαν στην θεωρία της προσωπικότητας. Ομοίως και η Θεωρία Δεσμού υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι έχουν μια βιολογική τάση να θέλουν να αναπτύξουν διαρκείς συναισθηματικούς δεσμούς προσκόλλησης με συγκεκριμένα σημαντικά άτομα, τα οποία ονομάζονται πρόσωπα προσκόλλησης. Επίσης, σύμφωνα με τον Bowlby (1988) η ποιότητα των μελλοντικών σχέσεων του παιδιού εξαρτώνται από την υποκειμενική αίσθηση ασφάλειας, άνεσης και εμπιστοσύνης ανάμεσα στο παιδί και στα πρόσωπα προσκόλλησης (συνήθως είναι η μητέρα).

Όσον αφορά τα πρόσωπα προσκόλλησης και τους Σημαντικούς Άλλους αντίστοιχα, μπορεί να διαπιστώσει κανείς πως είναι δύο έννοιες οι οποίες είναι φανερά ταυτόσημες. Ειδικότερα, στην PARTheory και στην Θεωρία Δεσμού ορίζουν την ιδανική συμπεριφορά του Σημαντικού Άλλου και του προσώπου προσκόλλησης ως ένα υποστηρικτικό, τρυφερό, ευαίσθητο και περιποιητικό άτομο, το οποίο προσφέρει άνεση και ασφάλεια στον αποδέκτη της συμπεριφοράς του (Hughes et.al, 2005). Τα χαρακτηριστικά του θετικά ανταποκρινόμενου και συναισθηματικά συντονισμένου γονέα αποτελούν αναπόσπαστο, βασικό και καθοριστικό κομμάτι της κάθε θεωρίας, διότι καθορίζουν την συμπεριφορά του παιδιού.

Δεν γίνεται να μην αναφερθούν οι αρνητικές επιπτώσεις του Σημαντικού Άλλου ή του προσώπου προσκόλλησης και στις δύο θεωρίες. Η PARTheory θεωρεί ότι τα γεγονότα και οι συμπεριφορές του γονιού άλλοτε τείνουν προς το «θετικό» άκρο και άλλοτε προς το «αρνητικό» άκρο, όπως προαναφέρθηκε στο 1.1.1.2. Υπάρχει ένα συνεχές πάνω στο οποίο περιγράφονται κάποιες συμπεριφορές, οι οποίες δεν αποδίδονται για να κριθούν αξιολογικά ή/και επικριτικά. Παρόμοια, η Θεωρία Δεσμού

κατά τον Collin (1996:76) «περιλαμβάνει την παρατήρηση σημάτων από το παιδί, την ερμηνεία τους με ακρίβεια και την κατάλληλη και δίκαια [...] Η έλλειψη ευαισθησίας δεν είναι απαραίτητα εχθρική ή ενεργά δυσάρεστη συμπεριφορά [...] Συμβάίνει όταν ο φροντιστής αποτυγχάνει να διαβάσει τις καταστάσεις (του παιδιού) ή αποτυγχάνει να ανταποκριθεί υποστηρικτικά».

Τέλος, βασικό σκέλος της σύγκρισης δύο θεωριών είναι οι διαφορές τους. Αρχικά, η πρώτη βασική διαφορά είναι ότι η Θεωρία Δεσμού επικεντρώθηκε σε νήπια και βρέφη ενώ η Θεωρία γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης σε παιδιά σχολικής ηλικίας, έφηβους και ενήλικες (Hughes et.al, 2005). Συν τοις άλλοις, η PARTheory διερευνά τη συνάφεια αποδοχής-απόρριψης των βρεφών και των νηπίων από τους γονείς τους, ενώ η Θεωρία Δεσμού έχει μια προοπτική διάρκειας της ζωής (Ainsworth 1989· Cassidy & Shaver, 1999· George & Solomon, 1996· Hazan & Shaver 1987· Hughes et.al, 2005· MacDonald, 1992· Rohner et al., 2005· Rutter 1995). Επιπλέον, μία ακόμη θεμελιώδης διαφορά είναι ότι η PARTheory επικεντρώνεται στην ποιότητα της γονεϊκής φροντίδας, την γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη, ενώ η Θεωρία Δεσμού εστιάζει στη μορφή συμπεριφοράς προσκόλλησης των βρεφών και των νηπίων προς τον γονέα (Hughes et.al, 2005). Αναφορικά με την μεθοδολογία της έρευνας, η Θεωρία γονεϊκής αποδοχής-απόρριψης βασίστηκε σε υποκειμενικές αντιλήψεις ή εμπειρίες, οι οποίες αποκαλύφθηκαν μέσω ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων αυτοαναφοράς, ενώ η Θεωρία Δεσμού διαμορφώθηκε από εργαστηριακή έρευνα και παρατηρήσεις συμπεριφοράς (Hughes et.al, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Η έννοια της ενσυναίσθησης

Η ενσυναίσθηση είναι μια βασική πτυχή της κοινωνικής και συναισθηματικής γνώσης, που περιλαμβάνει την ικανότητα αντίληψης και κατανόησης των συναισθημάτων και των προοπτικών των άλλων. Ενώ η ενσυναίσθηση θεωρείται συχνά ως ένα θετικό χαρακτηριστικό, ορισμένοι ερευνητές έχουν σημειώσει πιθανά μειονεκτήματα, όπως ο κίνδυνος συναισθηματικής εξάντλησης και αγωνίας κατά την ενσυναίσθηση με τον πόνο των άλλων (Sinclair et al., 2017). Οι Klimecki et al. (2014) διαπίστωσαν ότι η εκπαίδευση στη συμπόνια, η οποία περιλαμβάνει τόσο ενσυναίσθηση όσο και επιθυμία για ανακούφιση του πόνου των άλλων, μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές στη λειτουργία του εγκεφάλου και αυξημένο θετικό συναίσθημα. Ωστόσο, ο Neff (2003) έχει προτείνει ότι η αυτο - συμπόνια μπορεί επίσης να είναι σημαντική για την πρόληψη της επαγγελματικής εξουθένωσης, επιτρέποντας στα άτομα να αναγνωρίσουν και να διαχειριστούν τις δικές τους συναισθηματικές αντιδράσεις όταν έρχονται αντιμέτωποι με δυσάρεστες καταστάσεις. Στην πραγματικότητα, οι Neff και Germer (2013) ανακάλυψαν ότι ένα πρόγραμμα αυτοσυμπόνιας που βασίζεται στη συνείδηση ήταν αποτελεσματικό στη μείωση των συμπτωμάτων άγχους και κατάθλιψης σε άτομα που βιώνουν χρόνιο στρες. Αυτά τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι ενώ η ενσυναίσθηση μπορεί να είναι ένα ισχυρό εργαλείο για κοινωνική σύνδεση και αλτρουιστική συμπεριφορά, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ο ρόλος της αυτοσυμπόνιας και άλλων μορφών συναισθηματικής ρύθμισης στην προώθηση της ευημερίας.

2.2 Η διαφορά ενσυναίσθησης – συμπάθειας

Η συμπάθεια (ή συμπόνια) και η ενσυναίσθηση χρησιμοποιούνται συχνά ως ισοδύναμοι όροι, αλλά είναι διακριτές έννοιες με διαφορετικά ψυχολογικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά. Η ενσυναίσθηση αφορά την ικανότητα κατανόησης και μετάδοσης των συναισθημάτων ενός άλλου ατόμου, καταλήγοντας συχνά σε μια συναισθηματική απόκριση στον εαυτό του (Davis, 1983· Decety & Jackson, 2004). Απεναντίας, η συμπάθεια, ορίζεται ως μια συναισθηματική απάντηση στις δυσκολίες ενός άλλου ατόμου και την επιθυμία αυτού να τον ανακουφίσει (Gilbert, 2005· Neff & Germer, 2013). Η συμπάθεια περιλαμβάνει ένα κίνητρο για βοήθεια, ενώ η ενσυναίσθηση αν και είναι απαραίτητος πρόδρομος της συμπόνιας, μπορεί να μην επιφέρει απαραίτητα ενέργεια συμπάθειας (Goetz et al., 2010· Klimecki et al., 2014).

Έρευνες έχουν δείξει ότι η συμπόνια συνδέεται με μεγαλύτερη ευημερία και προκοινωνική συμπεριφορά (Goetz et al., 2010· Neff, 2003· Seppala et al., 2015), ενώ η ενσυναίσθηση μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική εξάντληση (*burn out*) και προσωπική δυσφορία (Figley, 1995· Stamm, 2010). Παραδείγματος χάριν, οι επαγγελματίες υγείας που δείχνουν ενσυναίσθηση με τους ασθενείς τους μπορεί να είναι πιο επιρρεπείς στο να βιώσουν συναισθηματική εξάντληση και κούραση (Kim et al., 2020). Αντίθετα, οι πρακτικές και παρεμβάσεις με επίκεντρο τη συμπάθεια έχουν αποδειχθεί ότι μειώνουν το άγχος και αυξάνουν την ευημερία και την σύμπνοια μεταξύ των επαγγελματιών υγείας (Duarte & Pinto-Gouveia, 2017· Sinclair et al., 2017).

Έτσι, η κατανόηση των αντιθέσεων μεταξύ αυτών των δύο εννοιών μπορεί να είναι σημαντική για την αποτελεσματική και βιώσιμη φροντίδας και υποστήριξη στους. Για παράδειγμα, η εκπαίδευση των ατόμων να καλλιεργούν την ικανότητα συμπάθειας για τον εαυτό τους και τους άλλους έχει αποδειχθεί ότι βελτιώνει την ψυχική υγεία και τις διαπροσωπικές σχέσεις (Gilbert, 2005· Neff & Germer, 2013). Επιπλέον, η προσθήκη παρεμβάσεων με επίκεντρο τη συμπόνια σε κλινικά περιβάλλοντα μπορεί να βοηθήσει στη μείωση του άγχους και στη βελτίωση των αποτελεσμάτων των ασθενών (Duarte & Pinto-Gouveia, 2017· Sinclair et al., 2017).

2.3 Είδη ενσυναίσθησης

2.3.1 Η γνωστική ενσυναίσθηση

Η γνωστική ενσυναίσθηση αναφέρεται στην ικανότητα κατανόησης και συμπερασμάτων των σκέψεων, των συναισθημάτων και των προθέσεων των άλλων (Decety & Jackson, 2004). Η ικανότητα κατανόησης των ψυχικών και συναισθηματικών καταστάσεων των άλλων είναι μια κρίσιμη πτυχή της κοινωνικό – γνωστικής ικανότητας και διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, την επικοινωνία και τις σχέσεις (Baron-Cohen, 2011). Πολλές έρευνες έχουν διερευνήσει τη φύση και τους μηχανισμούς της γνωστικής ενσυναίσθησης, συμπεριλαμβανομένων των νευρικών υποστρωμάτων, της ανάπτυξης και της σχέσης με διάφορα κοινωνικά και συναισθηματικά αποτελέσματα.

Μια μελέτη νευροαπεικόνισης διαπίστωσε ότι η γνωστική ενσυναίσθηση σχετίζεται με την ενεργοποίηση στον έσω προμετωπιαίο φλοιό, την οπίσθια άνω κροταφική αύλακα και την κροταφοβρεγματική συμβολή, οι οποίες είναι περιοχές που εμπλέκονται στη λήψη προοπτικής και τη νοητοποίηση (Schurz et al., 2014). Επιπλέον, η έρευνα έχει δείξει ότι η γνωστική ενσυναίσθηση αναπτύσσεται σταδιακά κατά την παιδική και εφηβική ηλικία και συνεχίζει να εξελίσσεται στην ενήλικη ζωή (Davis, Luce & Kraus, 1994).

Οι ατομικές διαφορές στη γνωστική ενσυναίσθηση έχουν συσχετιστεί με χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως η ευχαρίστηση, η διαφάνεια και η ειλικρίνεια (Wang et al., 2017) και οι εμπειρίες κοινωνικοποίησης όπως οι σχέσεις μεταξύ γονέων – παιδιού και οι σχέσεις με τους συνομηλίκους (Hoffman, 2000). Επιπλέον, πολιτιστικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τη γνωστική ενσυναίσθηση, με ορισμένες έρευνες να υποδεικνύουν ότι άτομα από συλλογιστικούς πολιτισμούς μπορεί να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα γνωστικής ενσυναίσθησης από εκείνα από ατομικιστικές κουλτούρες (Wang et al., 2019).

Η χρησιμότητα της γνωστικής ενσυναίσθησης έχει αποδειχθεί σε διάφορα πλαίσια. Για παράδειγμα, η γνωστική ενσυναίσθηση έχει αποδειχθεί ότι βελτιώνει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και την επικοινωνία (Hojat et al., 2015), μειώνει τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις (Cameron et al., 2012) και προάγει την προκοινωνική συμπεριφορά (Eisenberg et al., 2015).

Εν κατακλείδι, η γνωστική διάσταση αφορά τη διαπροσωπική ευαισθησία και την ικανότητα κατανόησης της θέσης κατά την οποία το άλλο άτομο βρίσκεται (perspective taking) (Νούσα, 2022· Cooke et al., 2018). Η διαπροσωπική ευαισθησία θεωρείται ως η αντικειμενική κατανόηση της κατάστασης του άλλου. Είναι μια βαθιά διαδικασία

γνωριμίας με κάποιον, που έχει ως βάση τη λεκτική και εξωγλωσσική συμπεριφορά. Η ικανότητα κατανόησης της κατάστασης του άλλου έγκειται στην αντικειμενική κατανόηση της οπτικής του συνανθρώπου και στην ευελιξία ώστε να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο το άλλο άτομο συμπεριφέρεται γνωστικά νοητικά και συναισθηματικά. (Νούσα, 2022· Jolliffe & Farrington, 2006).

2.3.2 Η συναισθηματική – θυμική ενσυναίσθηση

Η συναισθηματική ενσυναίσθηση, γνωστή και ως θυμική ενσυναίσθηση, αναφέρεται στην ικανότητα να μοιράζεται κάποιος και να συντονίζεται με τα συναισθήματα των άλλων (Decety & Moriguchi, 2007). Έχουν διερευνηθεί η φύση και οι μηχανισμοί της συναισθηματικής ενσυναίσθησης, συμπεριλαμβανομένων των νευρικών υποστρωμάτων, της ανάπτυξης και της σχέσης της με διάφορα κοινωνικά και συναισθηματικά αποτελέσματα.

Μελέτες νευροαπεικόνισης έχουν εντοπίσει τους νευρικούς συσχετισμούς της συναισθηματικής ενσυναίσθησης, με ενεργοποιήσεις που παρατηρούνται στη νησίδα, στον πρόσθιο φλοιό και στον σωματοαισθητικό φλοιό (Decety & Jackson, 2004). Επιπλέον, ερευνητικά δεδομένα παρουσιάζουν ότι η συναισθηματική ενσυναίσθηση αναπτύσσεται σταδιακά κατά την παιδική και εφηβική ηλικία και συνεχίζει να εξελίσσεται στην ενήλικη ζωή όπως και η γνωστική ενσυναίσθηση (Zahn-Waxler et al., 1992).

Οι ατομικές διαφορές στη συναισθηματική ενσυναίσθηση έχουν συσχετιστεί με χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως η ευχαρίστηση και ο νευρωτισμός (Davis, 1983) και οι εμπειρίες κοινωνικοποίησης (Eisenberg et al., 2005). Η χρησιμότητα της συναισθηματικής ενσυναίσθησης έχει αποδειχθεί σε διάφορα πλαίσια. Για παράδειγμα, η συναισθηματική ενσυναίσθηση έχει αποδειχθεί ότι βελτιώνει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και την επικοινωνία, προάγει την προκοινωνική συμπεριφορά (Eisenberg, 2006) και μειώνει αρνητικά αποτελέσματα όπως η κατάθλιψη και το άγχος (Chen et al., 2019).

Συμπερασματικά, η συναισθηματική διάσταση αποτελείται από τις έννοιες της φροντίδας και αυτή της ειλικρινούς, άνευ όρων αποδοχής του ατόμου (Skonholt, 2005· Νούσα, 2022). Η φροντίδα αναφέρεται στη βοήθεια και υποστήριξη ως υποπροϊόντα μιας συναισθηματικής αλληλεπίδρασης. Η έννοια της πλήρους και ειλικρινούς άνευ όρων αποδοχής αναφέρεται στην έγκριση του «άλλου» και στη συναίνεση μεταξύ των ανθρώπων, χωρίς προκαταλήψεις ή στερεότυπα (Howick, Bizzari & Dambha-Miller, 2018).

2.4 Μοντέλα ενσυναίσθησης

2.4.1 Το οργανωτικό μοντέλο

Το οργανωτικό μοντέλο θεωρείται ως το πιο αντιπροσωπευτικό μοντέλο στην αναπτυξιακή και κοινωνική ψυχολογία. Αναπτύχθηκε το 1980 με την συνεισφορά πολλών ακαδημαϊκών, ψυχολόγων και κοινωνικών επιστημόνων, δημιουργώντας μια σύνθεση από πολλές και διαφορετικές απόψεις που αφορούν την ενσυναίσθηση.

Σύμφωνα με τον Davis (1996) και όπως αναπτύχθηκε πιο πάνω, υπάρχει η γνωστική ενσυναίσθηση, η θυμική ενσυναίσθηση αλλά ακόμη η φανταστική ενσυναίσθηση και το προσωπικό άγχος ή ενσυναίσθητη ανησυχία (Κουμαρίδου, 2020). Σχετικά με την φανταστική ενσυναίσθηση, ο Davis αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπου να ταυτίζεται με τους κινηματογραφικούς και τηλεοπτικούς χαρακτήρες, χαρακτήρες μυθιστορημάτων ή έργων. Όσον αφορά την ενσυναίσθητη ανησυχία ή προσωπικό άγχος δημιουργείται ώστε το άτομο να φτάνει σε τεταμένες καταστάσεις (Κουμαρίδου, 2020· Μαραγκουδάκη, 2019· Pulos et al, 2004).

Η ενσυναίσθηση κατά κύριο λόγο είναι η παρατήρηση των εμπειριών ενός ατόμου από ένα άλλο άτομο, δημιουργώντας έτσι ένα σύνολο δομών οι οποίες αλληλοσυμπληρώνονται και επηρεάζουν η μία την άλλη (Davis, 1996). Η χρονική σειρά σε αυτό το μοντέλο είναι: οι παρελθοντικοί παράγοντες, οι ενεργές διαδικασίες, τα ενδοπροσωπικά και διαπροσωπικά αποτελέσματα. Πρώτα, εμφανίζονται οι παρελθοντικοί παράγοντες ασκώντας επιρροή στις δομές που ακολουθούν, στη συνέχεια οι ενεργές διαδικασίες επιδρούν στα ενδοπροσωπικά και διαπροσωπικά αποτελέσματα, βασιζόμενα στις ενεργές διαδικασίες και στον μιμητισμό. Εν ακολουθία, τα ενδοπροσωπικά και διαπροσωπικά αποτελέσματα αλληλοεπηρεάζονται και παράγουν συναισθηματικές αποκρίσεις για τις συμπεριφορές του άλλου (Davis, 1996).

Το συγκεκριμένο μοντέλο προσδιορίζει την γνωστική και θυμική διάσταση της ενσυναίσθησης, όπως επίσης τις ατομικές διαφορές και διαπροσωπικές σχέσεις που προκύπτουν (Κουμαρίδου, 2020). Όλα αυτά αναλύονται κάτω από το πρίσμα του παρατηρητή, του παρατηρούμενου και του πλαισίου στο οποίο εκτυλίσσεται η ικανότητα της ενσυναίσθησης. Τέλος, παρουσιάζονται οι εμπειρίες που βιώνει το άτομο στο παρελθόν (οι παρελθοντικοί παράγοντες), τα συναισθήματα που προκύπτουν όταν υπάρχουν διαπροσωπικές σχέσεις στον παρατηρούμενο και τα αποτελέσματα του παρατηρητή βιώνονται τα συναισθήματα του παρατηρούμενου γνωστικά και συναισθηματικά (Davis, 1996).

2.4.2 Μοντέλο συναισθηματικής δυσχέρειας – ενσυναισθητικής ανησυχίας του Hoffman

Σύμφωνα με τον Hoffman (2000), όσο μεγαλώνει σε ηλικία το άτομο, τόσο βιώνει με διαφορετικό τρόπο την ικανότητα της ενσυναίσθησης. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν πέντε βασικά αναπτυξιακά στάδια γνωστικής και συναισθηματικής ανάπτυξης, προτού το άτομο μπορέσει να κατανοήσει πλήρως την συνθήκη που βιώνει ένας άλλος άνθρωπος. Πρόκειται για πέντε τύπους ενσυναίσθησης, εκ των οποίων οι τρεις γίνονται αυτόματα και ακούσια: η πρόωμη αντίδραση, η μίμηση και η εξαρτημένη μάθηση. Στην πρόωμη αντίδραση εκφράζεται η ενσυναίσθηση, βασιζόμενη στην απόκριση κάποιου προς τα συναισθήματα και τις εκφράσεις κάποιου άλλου. Ο παρατηρητής δηλαδή, μιμείται τις εκφράσεις και τα συναισθήματα του παρατηρούμενου, προσπαθώντας να νιώσει το ίδιο συναίσθημα. Στη συνέχεια επέρχεται η μίμηση, η οποία αποτελείται από δύο στάδια. Στο πρώτο ο παρατηρητής αυτόματα μιμείται τα ερεθίσματα που λαμβάνει από τον παρατηρούμενο (εκφράσεις προσώπου) και στο δεύτερο προκαλούνται τα ανάλογα συναισθήματα μέσω της διαδικασίας της ανατροφοδότησης. Ως τρίτο στάδιο συναντάται η εξαρτημένη μάθηση και ο άμεσος δεσμός, το οποίο αφορά την άμεση

αντίδραση του παρατηρητή σε όλα τα συναισθήματα και τα βιώματα του άλλου, δημιουργώντας τις εμπειρίες που θα οδηγήσουν στην ενσυναίσθηση. Έτσι ενεργοποιείται ο άμεσος δεσμός των εμπειριών του παρατηρητή από τον παρατηρούμενο. Για να ενεργοποιηθεί όμως, θα πρέπει να υπάρξει η διαδικασία της εξαρτημένης μάθησης, η οποία δραστηριοποιείται όταν ο παρατηρητής έχει βιώσει δυστυχία ή πόνο στο παρελθόν. Δηλαδή, η γνωστική ενσυναίσθηση δεν αναπτύσσεται ιδιαίτερα (Κουμαρίδιου 2020· Hoffman, 2000· Wondra et al, 2015).

Τα δύο τελευταία στάδια αναφέρονται στην μεσολάβηση τη γλώσσας και στην φαντασία αντίστοιχα (Hoffman, 2000). Στο τέταρτο στάδιο ο παρατηρητής καταλαβαίνει και «ακούει» τον παρατηρούμενο μέσω των μη λεκτικών μηνυμάτων, εμφανίζοντας την ικανότητα της ενσυναίσθησης ώστε να συνδέσει τις λέξεις με τις εμπειρίες του. Τέλος, στο πέμπτο στάδιο κυριαρχεί η φάντασια όπου υπάρχει η ανάληψη προοπτικής. Το άτομο δηλαδή προσπαθεί να κατανοήσει συναισθήματα, σκέψεις και ανάγκες του άλλου μέσω της δικής του φαντασίας. Αυτή η διαδικασία βοηθά τον παρατηρητή να αντιληφθεί τον κόσμο μέσα από την προοπτική του άλλου με σκοπό την δημιουργία μιας πλήρους εικόνας για τον ψυχικό κόσμο και τις ανάγκες του άλλου (Siegel, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Σκοπός και σημασία της έρευνας

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία εκθέτει μια δειγματοληπτική έρευνα, ειδικότερα μια συσχετιστική μελέτη, στην οποία βασικός σκοπός της είναι η σχέση των μεταβλητών του ερευνητικού ερωτήματος και κατά πόσο υπάρχει μεταβολή των υπό εξέταση παραγόντων. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα βασίζεται και φέρει αποτελέσματα για την συσχέτιση μεταξύ βιωμένης γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης των εκπαιδευτικών και της ικανότητας της ενσυναίσθησης τους μέσα στο πλαίσιο της τάξης.

Στα προηγούμενα κεφάλαια έχουν αναφερθεί έρευνες οι οποίες αποδεικνύουν εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης και ενσυναίσθησης (Gray, 1997· Hassan & Riaz, 2012· Smith· Kandemir, 2019· Kim & Rohner, 2003· Lindsey & Hansen, 2006· Nemati et al., 2022· Shahrou, 2017). Η ύπαρξη αυτής της συσχέτισης διακρίνεται σε διεθνές επίπεδο. Παρ' όλα αυτά δεν έχει βρεθεί κάποια προγενέστερη έρευνα, η οποία να ασχολείται με την επίδραση της βιωμένης γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης του εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ικανότητα ενσυναίσθησης προς τους μαθητές του. Οπότε μπορεί εύλογα κανείς να αντιληφθεί, πως η παρούσα έρευνα προσπαθεί να εμπλουτίσει την παγκόσμια και ελληνική βιβλιογραφία, την ήδη υπάρχουσα γνώση αλλά ακόμη και να την εξελίξει.

3.2 Ερευνητικά ερωτήματα

- Συσχετίζεται η βιωμένη γονεϊκή συμπεριφορά (αποδοχή – απόρριψη) με την ικανότητα ενσυναίσθησης των Ελλήνων εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προς τους μαθητές τους;
- Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το φύλο των συμμετεχόντων;
- Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς την ηλικία των συμμετεχόντων;
- Συσχετίζεται το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εκπαιδευτικών με τις εξεταζόμενες μεταβλητές;

3.3 Ερευνητικές υποθέσεις

Με βάση τη βιβλιογραφική επισκόπηση (Γιώτσα, 2017· Γκουρμπατσή, 2020· Θεοδωρόπουλος 2017· Κατσαντώνη 2020· Μπαλλή, 2016· Giotsa & Kyriazos 2019· Giotsa & Touloumakos 2014· Giotsa & Touloumakos 2016) ερευνητικά δεδομένα ερευνών με αντίστοιχα εργαλεία σε παγκόσμιο επίπεδο (Hassan & Riaz, 2012· Kim & Rohner, 2003· Nemati et al., 2022) διαμορφώνονται η βασική ερευνητική υπόθεση και ακολούθως οι επιμέρους ερευνητικές υποθέσεις.

Βασική ερευνητική υπόθεση: Η βιωμένη γονεϊκή συμπεριφορά (αποδοχή-απόρριψη) των εκπαιδευτικών εμφανίζει συσχέτιση με την ικανότητα τους για ενσυναίσθηση μέσα στο πλαίσιο της τάξης.

Επιμέρους ερευνητικές υποθέσεις:

Ερευνητική υπόθεση¹: Η βιωμένη μητρική αποδοχή θα έχει θετική συσχέτιση με την ικανότητα ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁰¹: Η βιωμένη μητρική αποδοχή δε θα έχει θετική συσχέτιση με την ικανότητα ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση²: Η βιωμένη πατρική αποδοχή θα έχει θετική συσχέτιση με την ικανότητα ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁰²: Η βιωμένη πατρική αποδοχή δεν θα έχει θετική συσχέτιση με την ικανότητα ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση³: Οι άνδρες διαφέρουν από τις γυναίκες στην βιωμένη μητρική αποδοχή απόρριψη.

Ερευνητική υπόθεση⁰³: Οι άνδρες δεν διαφέρουν από τις γυναίκες στην βιωμένη μητρική αποδοχή απόρριψη.

Ερευνητική υπόθεση⁴: Οι άνδρες διαφέρουν από τις γυναίκες στην βιωμένη πατρική αποδοχή απόρριψη.

Ερευνητική υπόθεση⁰⁴: Οι άνδρες δεν διαφέρουν από τις γυναίκες στην βιωμένη πατρική αποδοχή απόρριψη.

Ερευνητική υπόθεση⁵: Οι άνδρες διαφέρουν από τις γυναίκες ως προς την ικανότητα ενσυναίσθησης τους στο πλαίσιο της τάξης.

Ερευνητική υπόθεση⁰⁵: Οι άνδρες δεν διαφέρουν από τις γυναίκες ως προς την ικανότητα ενσυναίσθησης τους στο πλαίσιο της τάξης.

Ερευνητική υπόθεση⁶: Η βιωμένη μητρική αποδοχή θα έχει θετική συσχέτιση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁰⁶: Η βιωμένη μητρική αποδοχή δεν θα έχει θετική συσχέτιση με το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁷: Η βιωμένη πατρική αποδοχή θα έχει θετική συσχέτιση με το εκπαιδευτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁰⁷: Η βιωμένη πατρική αποδοχή δεν θα έχει θετική συσχέτιση με το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁸: Η ικανότητα ενσυναίσθησης στο πλαίσιο της τάξης θα έχει θετική συσχέτιση με το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εκπαιδευτικών.

Ερευνητική υπόθεση⁰⁸: Η ικανότητα ενσυναίσθηση στο πλαίσιο της τάξης δεν θα έχει θετική συσχέτιση με το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εκπαιδευτικών.

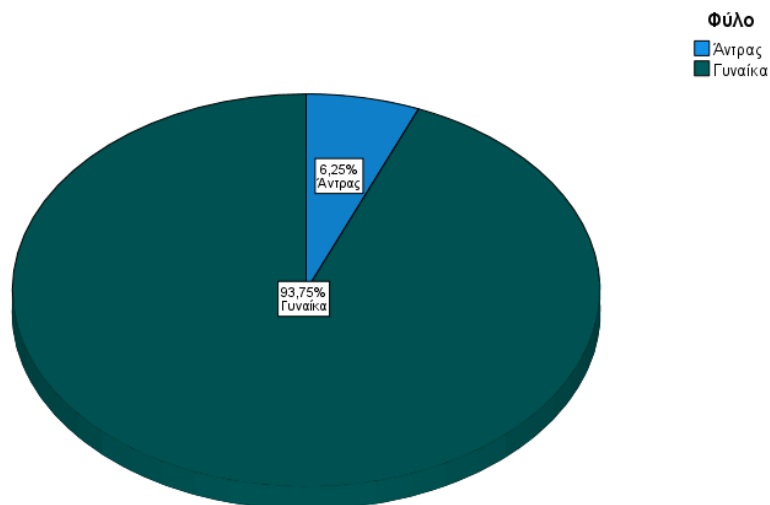
3.4 Παραδοχές της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί, οι οποίοι χρειάζονται να ληφθούν υπόψη. Το μέγεθος του δείγματος, η αναντιστοιχία των ατόμων στις ηλικιακές ομάδες και στο φύλο καθιστούν το δείγμα μη αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού. Γι' αυτό, περιορίζεται η γενίκευση των ευρημάτων. Άλλη μία ερευνητική παραδοχή είναι ότι η πηγή άντλησης των δεδομένων αποτελείται από ένα ερευνητικό εργαλείο, το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς. Το εργαλείο αυτό δεν θεωρείται ένα μέσο αντικειμενικής σπουδαιότητας, διότι το κάθε άτομο έχει την τάση να απαντάει θετικά για ερωτήσεις που αφορούν τον εαυτό του. Τέλος, ένας ακόμη ερευνητικός περιορισμός είναι ότι τα ερωτηματολόγια που δόθηκαν, κοινοποιήθηκαν μέσω της πλατφόρμας Google Forms. Πρόκειται για μια υποενότητα της Google, η οποία δίνει την δυνατότητα κοινοποίησης ερωτηματολογίων εξ' αποστάσεως. Ο ιστότοπος αυτός προσφέρεται για μια γρήγορη και εύκολη κοινοποίηση ερωτηματολογίων, ωστόσο χάνεται η αντικειμενικότητα των συμμετεχόντων, διότι ακόμη κι αν συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, δεν υπήρχε φυσική παρουσία του ερευνητή για να τους εμπνεύσει την σπουδαιότητα της παρούσας εργασίας. Έτσι, μπορεί να φτάσει κανείς στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν κάποιες πιθανότητες μερικοί συμμετέχοντες να απάντησαν διαδικαστικά το ερωτηματολόγιο χωρίς να σκέφτονται την ειλικρίνεια και την αξιοπιστία των απαντήσεων τους.

3.5 Δείγμα της έρευνας

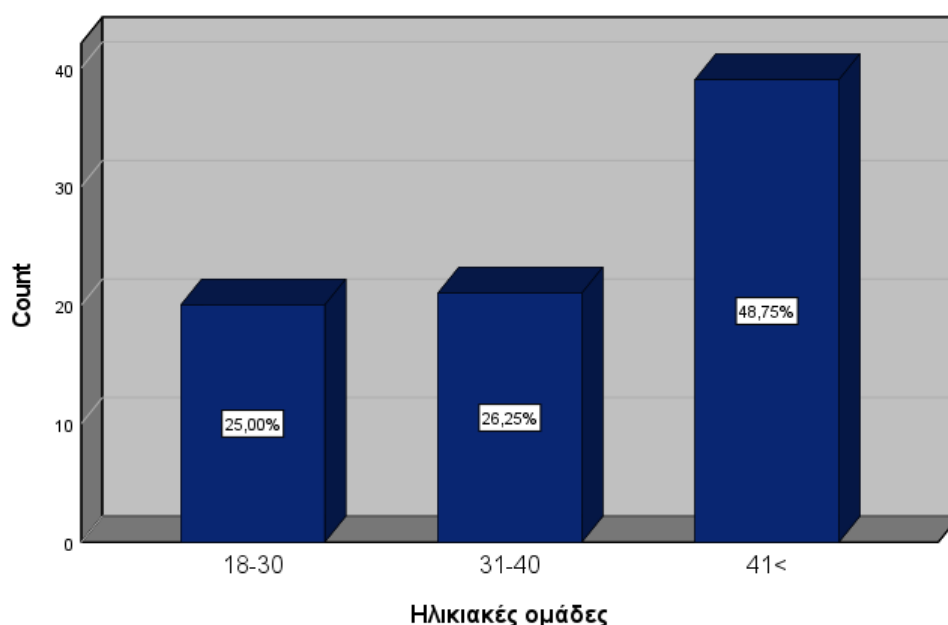
Στη συγκεκριμένη έρευνα συμμετείχαν 80 άτομα που προέρχονται από πολλές περιοχές της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, 75 (93,75%) ήταν γυναίκες και 5 (6,25%) ήταν άντρες (βλ. Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Κυκλικό διάγραμμα ποσοστιαίων αναλογιών φύλου των συμμετοχόντων

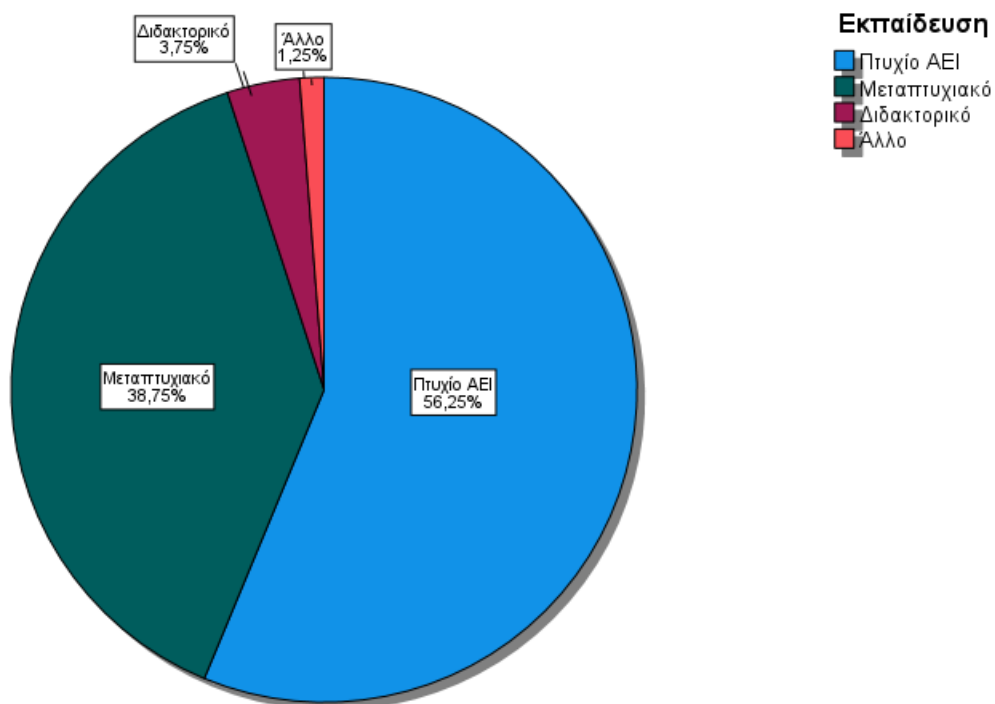
Όσον αφορά την ηλικία, έγινε μία κατηγοριοποίηση των συμμετεχόντων βάσει των ηλικιακών ομάδων: νεαροί ενήλικες, ενήλικες, μεσήλικες. Συγκεκριμένα, για τους νέους ενήλικες το ηλικιακό φάσμα κυμαινόταν από 18 – 31 χρονών, οι οποίοι ήταν τα 20 άτομα του συνολικού δείγματος (25%). Η δεύτερη ηλικιακή ομάδα, αυτή των ενηλίκων, η ηλικία κυμαινόταν από 31 έως 40 χρονών, την οποίαν είχαν 21 άτομα του συνόλου (26,25%). Τέλος, η τρίτη ηλικιακή ομάδα των μεσηλίκων με ηλικιακό φάσμα 41 και άνω, κατείχε το 48,75% του συνολικού δείγματος, δηλαδή 39 άτομα (βλ. Σχήμα 2).

Σχήμα 2. Ραβδόγραμμα ποσοστιαίων αναλογιών αναφορικά με τις ηλικιακές ομάδες που κατατάσσονται οι συμμετέχοντες

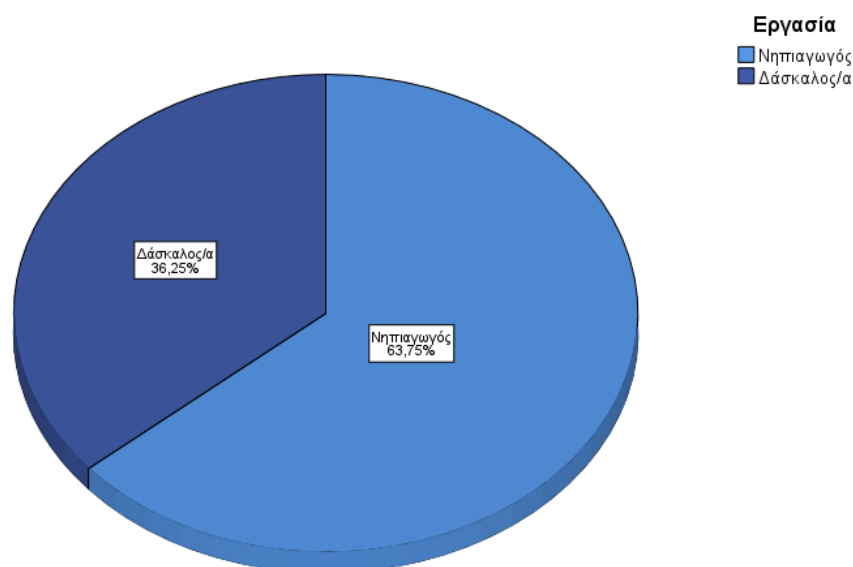
Ακόμη, οι συμμετέχοντες προέρχονταν από διάφορα εκπαιδευτικά επίπεδα. Ειδικότερα, το 56,25% του συνολικού δείγματος (οι 45 των συμμετεχόντων) έχουν πτυχίο ΑΕΙ, το 38,75% (οι 31 του δείγματος) έχουν μεταπτυχιακό τίτλο, το 3,75% (οι 3 των συμμετεχόντων) έχουν διδακτορικό και μόνο 1 άτομο (1,25% του συνολικού δείγματος) απάντησε στη συγκεκριμένη ερώτηση «Άλλο», συμπληρώνοντας πως είναι φοιτητής/ -τρια σε πρακτική άσκηση (βλ. Σχήμα 3).

Σχήμα 3. Κυκλικό διάγραμμα ποσοστιαίων αναλογιών του εκπαιδευτικού επιπέδου των συμμετεχόντων

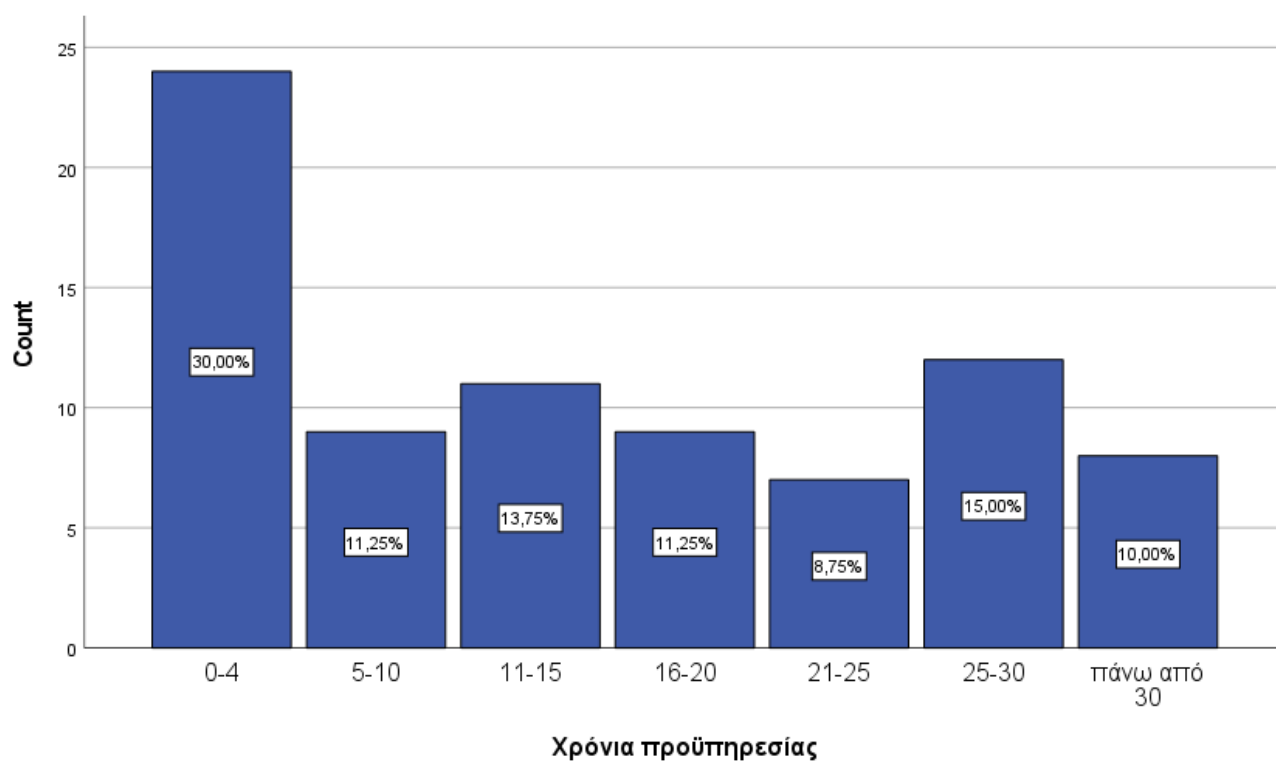
Αναφορικά με το επάγγελμα των συμμετεχόντων υπήρχαν δύο επιλογές. Επειδή η έρευνα αφορά τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης μόνο, μπορούσαν να δηλώσουν εάν ήταν «Νηπιαγωγός» ή «Δάσκαλος/-α». Οι 29 του συνολικού δείγματος (36,35%) απάντησαν πως είναι «Δάσκαλος/-α» ενώ οι 51 του συνόλου (63,75%) απάντησαν πως είναι «Νηπιαγωγός» (βλ. Σχήμα 4).

Σχήμα 4. Κυκλικό διάγραμμα ποσοσטיαίων αναλογιών του επαγγέλματος των συμμετεχόντων

Επιπλέον, οι συμμετέχοντες όφειλαν να απαντήσουν τα χρόνια προϋπηρεσίας τους ως εκπαιδευτικοί. Δημιουργήθηκαν 7 κατηγορίες χρονικής περιόδους. Συγκεκριμένα, η πρώτη χρονική περίοδος είναι από 0 έως 4 χρόνια προϋπηρεσίας, την οποία δήλωσαν πως έχουν 24 άτομα του συνολικού δείγματος (30%). Δεύτερη κατηγορία είναι εκείνη των 5 έως 10 ετών, στην οποία συμπεριλήφθηκαν 9 άτομα του συνόλου των συμμετεχόντων (11,25%). Εν συνεχεία, Τρίτη κατηγορία είναι εκείνη των 11 έως 15 ετών προϋπηρεσίας, την οποία δήλωσαν πως έχουν 11 συμμετέχοντες (13,75% του συνόλου). Τέταρτη κατηγορία για τα έτη προϋπηρεσίας είναι τα 16 έως 20 έτη, τα οποία συμπλήρωσαν πως έχουν 9 εκπαιδευτικοί του συνόλου (11,25%). Ακόμα, 7 άτομα (8,75% του συνολικού δείγματος) συμπλήρωσαν στο ερωτηματολόγιο πως έχουν 21 έως 25 χρόνια προϋπηρεσίας και 12 άτομα (15% του συνόλου) έχουν 25 έως 30 έτη προϋπηρεσίας. Η τελευταία κατηγορία είναι εκείνη των άνω των 30 ετών και συμπεριλήφθηκαν σε αυτή 8 άτομα του δείγματος (10%) (βλ. Σχήμα 5).

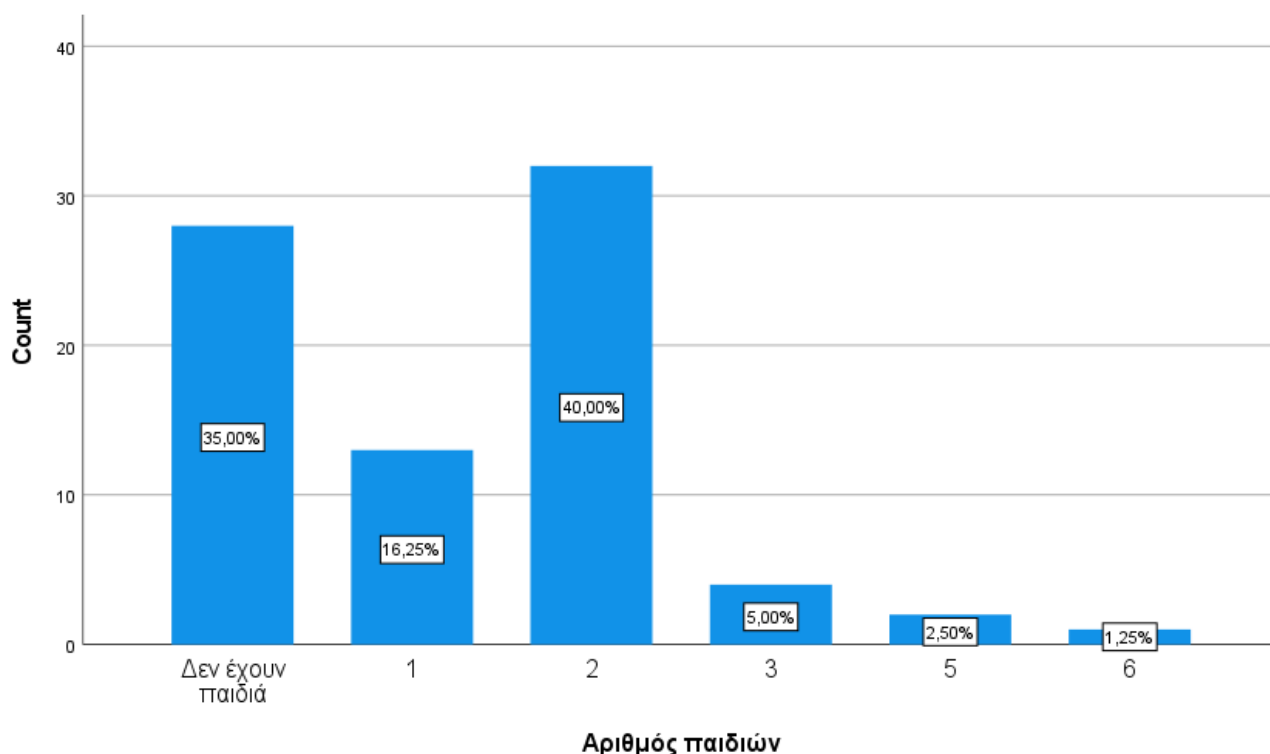
Σχήμα 5. Ραβδόγραμμα ποσοστιαίων αναλογιών αναφορικά με τις των ετών προϋπηρεσίας των συμμετεχόντων

Τέλος, ο κάθε συμμετέχων ή συμμετέχουσα ήταν υποχρεωτικό να απαντήσει εάν είχε τέκνα. 52 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (65% του συνολικού δείγματος) απάντησαν θετικά στην ερώτηση «Έχετε παιδιά/» ενώ οι υπόλοιποι 28 συμμετέχοντες (35%) απάντησαν αρνητικά.

Για όλους τους συμμετέχοντες, υπήρχε μια ακόμη ερώτηση που αφορούσε τον αριθμό των τέκνων που είχαν. Πιο συγκεκριμένα, το 35% του συνολικού δείγματος (28 συμμετέχοντες) απάντησαν πως δεν έχουν παιδιά, το 16,25% (13 εκπαιδευτικοί του συνολικού δείγματος) πως έχουν 1 παιδί και το 40% των συμμετεχόντων, το μεγαλύτερο ποσοστό (32 ερωτηθέντες) απάντησαν πως έχουν 2 παιδιά. Σε μονοψήφια ποσοστά της τάξης των 5% (4 άτομα), 2,5% (2 άτομα) και 1,25% (1 άτομο) απάντησαν πως έχουν 3, 5 και 6 παιδιά αντιστοίχως (βλ. Σχήμα 6).

Σχήμα 6. Ραβδόγραμμα ποσοστιαίων αναλογιών αναφορικά με των αριθμό τέκνων των συμμετεχόντων

3.6 Εργαλεία της έρευνας

3.6.1 Toronto Empathy Questionnaire/ TEQ -16

Το πρώτο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας είναι η κλίμακα ενσυναίσθησης TEQ, η οποία περιέχει 16 ερωτήσεις που περιλαμβάνουν ένα σύνολο χαρακτηριστικών που σχετίζονται με τις θεωρητικές πτυχές της ενσυναίσθησης. Η συναισθηματική πτυχή της ενσυναισθητικής απόκρισης αποτελείται από διαστάσεις όπως η συναισθηματική μετάδοση, η συμπαθητική φυσιολογική διεγερση, η κατανόηση συναισθημάτων και ο συγγενικός αλτρουισμός τα οποία αντιπροσωπεύονται στα στοιχεία του TEQ. Οι απαντήσεις των στοιχείων βαθμολογούνται σύμφωνα με την παρακάτω κλίμακα τύπου Likert: για θετικά διατυπωμένα στοιχεία οι προτάσεις 1, 3, 5, 6, 8, 9, 13, 16. (Ποτέ=0, Σπάνια=1, Μερικές φορές =2, Συχνά=3, Πάντα=4). Τα ακόλουθα αρνητικά διατυπωμένα στοιχεία βαθμολογούνται με αντίστροφη βαθμολογία: 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 15. Οι βαθμολογίες αθροίζονται για να εξαχθεί το σύνολο για το Ερωτηματολόγιο Ενσυναίσθησης του Toronto (Spreng et al., 2009).

Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από προτάσεις που δημιουργούν 4 διαστάσεις. Οι προτάσεις αυτές όπως «Όταν κάποιος άλλος ενθουσιάζεται, τείνω να ενθουσιάζομαι και εγώ» και «Μπορώ να καταλάβω πότε κάποιος είναι λυπημένος ακόμη κι αν δεν μου το πει» περιλαμβάνονται στη διάσταση της Συναισθηματικής αντίληψης. Για την διάσταση του Αλτρουισμού και προκοινωνικής συμπεριφοράς υπάρχουν προτάσεις όπως «Όταν συμπεριφέρονται με ασέβεια σε κάποιον, αναστατώνομαι» και «Μου

αρέσει να κάνω τους άλλους να νιώθουν καλύτερα». Ακόμη μία διάσταση είναι αυτή της Συναισθηματικής μεταδοτικότητας (προτάσεις όπως: «Παραμένω ανεπηρέαστος/η όταν κάποιος είναι ευτυχισμένος» και «Δεν στεναχωριέμαι με κάποιον που του συμπεριφέρονται άδιστα») και τέλος υπάρχει μία πρόταση η οποία ασχολείται με την διάσταση της Συναισθηματικής αδιαφορίας «Όταν ένας άλλος αρχίζει να μιλά για τα προβλήματα του, προσπαθώ να στρέψω την συζήτηση σε κάτι άλλο».

Αναλύσεις αξιοπιστίας και εγκυρότητας του πρωτότυπου ερωτηματολογίου (Spreng et al., 2009) παρουσιάζουν το TEQ-16 ως ένα αξιόπιστο εργαλείο για έρευνες στο γενικό πληθυσμό, διότι έχει υψηλό επίπεδο αξιοπιστίας ($\alpha=0,85$ έως $0,87$). Για παράδειγμα σύμφωνα με τους Yeο & Kim (2021) παρατηρήθηκε ένας ικανοποιητικός δείκτης αξιοπιστίας ($\alpha=0,71$ έως $0,81$). Για την ελληνική εκδοχή έχει σταθμιστεί και ελεγχθεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του φανερώνοντας ένα ικανοποιητικό δείκτη αξιοπιστίας, $\alpha=0,72$ (Kourmouσι, N., Amanaki, E., Tzavara, C., Merakou, K., Barbouni, A., & Koutras, V., 2017).

3.6.2 Parental Acceptance – Rejection Questionnaire (PARQ) (short form)

Το ερωτηματολόγιο της Γονεϊκής Αποδοχής-Απόρριψης (PARQ) χρησιμοποιείται ως ένα εργαλείο αυτο-αναφοράς το οποίο σχεδιάστηκε για να μετράει τις αντιλήψεις των ατόμων για την γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη. Όπως έχει αναφερθεί στο πρώτο κεφάλαιο η γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη, τοποθετείται πάνω σε ένα συνεχές, στη μία άκρη του οποίου βρίσκεται η γονεϊκή αποδοχή και στην άλλη άκρη η γονεϊκή απόρριψη. Ακόμη, η διάσταση η οποία με οποιονδήποτε συνδυασμό τεσσάρων τρόπων (π.χ. με τη μορφή έλλειψης στοργής – το αντίθετο της συναισθηματικής ζεστασιάς, εχθρότητα επιθετικότητα, αδιαφορία, παραμέληση και αδιαφοροποίητη απόρριψη είναι η γονεϊκή απόρριψη.

Το παρόν ερωτηματολόγιο αφορά τους ενήλικες. Αξιολογούνται οι αντιλήψεις των ενηλίκων για τη συμπεριφορά των γονιών τους (μητέρα-πατέρα) απέναντί τους στην ηλικία των επτά έως δώδεκα ετών. Πιο συγκεκριμένα, στο ερωτηματολόγιο αυτό με βάση τις ερωτήσεις προσμετρούνται απαντήσεις που αφορούν τη συναισθηματική ζεστασιά, τη στοργή, τη φροντίδα, την υποστήριξη ή απλώς την αγάπη (δηλαδή τη γονεϊκή αποδοχή) ή την απόρριψη που έλαβαν από την οικογένειά τους. Επιπλέον οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου PARQ για ενήλικες, αναφέρονται κυρίως στη συμπεριφορά των γονέων απέναντι στα άτομα κατά την παιδική ηλικία και όχι τόσο στις στάσεις τους. Επιπροσθέτως υπάρχουν δύο απαραίτητες εκδοχές του ερωτηματολογίου, η μία αναφέρεται στην συμπεριφορά της μητέρας και η άλλη στη συμπεριφορά του πατέρα οι οποίες αποτελούνται από όμοιες ερωτήσεις και για τους δύο γονείς. Το ερωτηματολόγιο διαθέτει τέσσερις υποκλίμακες που δηλώνουν τα στοιχεία της γονεϊκότητας και συγκεκριμένα:

1. τη συναισθηματική ζεστασιά / στοργή,
2. την εχθρότητα / επιθετικότητα,
3. την αδιαφορία / παραμέληση και
4. την αδιαφοροποίητη απόρριψη.

Η συγκεκριμένη μορφή του ερωτηματολογίου αποτελείται από 24 ερωτήσεις και είναι η σύντομη μορφή του ερωτηματολογίου των 60 ερωτήσεων. Ειδικότερα, οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να θυμηθούν και να αναρωτηθούν αν η πρόταση ταιριάζει ή

δεν ταιριάζει στην μητέρα ή τον πατέρα τους και στη συνέχεια να αποφασίσουν ποια υπο- επιλογή θα βάλουν. Η υπο – επιλογή αυτή θα έπρεπε να είναι υποχρεωτικά μία και αποτελεί μια 4- βαθμη κλίμακα τύπου Likert, η οποία κυμαίνεται από «σχεδόν πάντα» (1) που ανήκει στην κατηγορία «Ταιριάζει στη μητέρα /πατέρα μου», έως «σχεδόν ποτέ» (4) που ανήκει στην κατηγορία «Δεν ταιριάζει στη μητέρα/πατέρα μου». Παραδείγματα προτάσεων για τη συναισθηματική ζεστασιά/στοργή είναι τα εξής: «Έλεγε καλά λόγια για μένα» και «Έδειχνε πραγματικό ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες μου». Στη συνέχεια, για την διάσταση της εχθρότητας/επιθετικότητας υπήρχαν οι δηλώσεις όπως «Με χτυπούσε, ακόμα και όταν δεν το άξιζα» και «Μου έλεγε πολύ σκληρά λόγια». Η αδιαφορία/παραμέληση υποδηλώνονταν μέσα από προτάσεις όπως «Δε μου έδινε καθόλου σημασία» και «Ήταν πάντα πολύ απασχολημένη για να απαντήσει στις ερωτήσεις μου» και η αδιαφοροποίηση απόρριψη μέσα από δηλώσεις όπως «Φαινόταν να με αντιπαθεί» και «Με έβλεπε ως μεγάλο μπελά». Η κλίμακα μετρά την βιωμένη αποδοχή του ατόμου από τη μητέρα του και από τον πατέρα του, η οποία υπολογίζεται από έναν συνολικό βαθμό της PAR, ο οποίος προκύπτει από το άθροισμα της βαθμολογίας των υποκλιμάκων-στοιχεία γονεϊκότητας, με την προϋπόθεση ότι γίνεται αρχικά αντιστροφή της υποκλίμακας (1) συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, έτσι ώστε να προσδιοριστεί η ενθουμούμενη/αντιληπτή ψυχρότητα (αρνητική συναισθηματική ζεστασιά) (της μητέρας και του πατέρα) (Γιώτσα, 2017· Giotsa & Kyriazos 2019· Giotsa & Touloumakos 2014· Giotsa & Touloumakos 2016). Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι η συνολική βαθμολογία του PARQ κυμαίνεται από την χαμηλότερη (= 24 - γονεϊκή αποδοχή σε υψηλό βαθμό) μέχρι την υψηλότερη (= 96 - γονεϊκή απόρριψη σε υψηλό βαθμό). Επάνω στο «συνεχές» υπάρχει ένα συγκεκριμένο σημείο (= 60), όπου τα άτομα που βρίσκονται κάτω από αυτό έχουν βιώσει περισσότερη γονεϊκή αποδοχή και τα άτομα που τοποθετούνται πάνω από αυτό έχουν βιώσει περισσότερη γονεϊκή απόρριψη.

Αναλύσεις αξιοπιστίας ($\alpha = 0,95$) και εγκυρότητας του πρωτότυπου ερωτηματολογίου φανερώνουν ότι πρόκειται για ένα αξιόπιστο εργαλείο για έρευνες τόσο στο γενικό πληθυσμό όσο και σε κλινικό περιβάλλον (Khaleque & Rohner, 2012). Σύμφωνα με τους Senese et al. (2016) ο δείκτης αξιοπιστίας φάνηκε να είναι ικανοποιητικός ($\alpha = 0,72$). Για την ελληνική εκδοχή έχει μεταφραστεί από Giotsa και Kaminiotis (2014) η σύντομη εκδοχή του εργαλείου με 24 ερωτήματα για τον πατέρα και την μητέρα. Οι δείκτες αξιοπιστίας σε αυτήν την έρευνα κυμαίνονταν από $\alpha = 0,69$ έως $\alpha = 0,82$ δηλαδή το εργαλείο αυτό είχε επαρκή έως πολύ καλά επίπεδα αξιοπιστίας. Έπειτα σταθμίστηκε και ελέγχθηκε από τους Giotsa και Kyriazos (2019) η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του φανερώνοντας ένα υψηλό δείκτη αξιοπιστίας τόσο για την κλίμακα της μητρικής αποδοχής – απόρριψης ($\alpha = 0,87$) όσο και για την κλίμακα της πατρικής αποδοχής – απόρριψης ($\alpha = 0,90$) (Giotsa & Touloumakos, 2016).

3.7 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Για την συλλογή δεδομένων αυτής της έρευνας, χρησιμοποιήθηκε η πλατφόρμα της Google “Google Forms” ώστε να κοινοποιηθεί σε διάφορα μέρη της Ελλάδος το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο. Κοινοποιήθηκε σε διάφορες ομάδες εκπαιδευτικών σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως επίσης σε δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία μέσω email. Το ερωτηματολόγιο περιείχε:

A) Προσωπικά στοιχεία

B) Adult PAR Questionnaire (Mother scale – short form) ή αλλιώς MPAR

Γ) Adult PAR Questionnaire (Father scale – short form) ή αλλιώς PPAR

Δ) Toronto Empathy Questionnaire (TEQ-16)

Πριν ξεκινήσουν να συμπληρώνουν οι συμμετέχοντες το ερωτηματολόγιο δόθηκαν οδηγίες για την κάθε κλίμακα (βλ. Παράρτημα 1). Συγκεκριμένα, έγινε παρότρυνση να απαντήσουν όσο πιο αυθόρμητα και με ειλικρίνεια. Στο TEQ -16 έγινε μία προσαρμογή κάποιων λέξεων ώστε να διευκρινιστεί ότι η ικανότητα ενσυναίσθησης αφορά τους μαθητές τους και μόνο. Παραδείγματος χάριν, τονίστηκε ότι όταν υπάρχει η λέξη «κάποιοι» εννοούνται πάντα «κάποιοι μαθητές». Η διαδικασία συλλογή ερευνητικών δεδομένων ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2023 και τελείωσε τον Απρίλιο του 2023.

3.8 Στατιστική ανάλυση

Η στατιστική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων των συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε μέσω του προγράμματος IBM SPSS Statistics 27. Καταχωρήθηκαν όλα τα στοιχεία και αναλύθηκαν μέσω τυπικών μέσων όρων, συσχέτισης Pearson, t-test και ανάλυσης διακύμανσης ANOVA. Το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε σε 0,05.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4. Αποτελέσματα

4.1 Περιγραφική Στατιστική

Στον Πίνακα 1. παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο PAR Questionnaire για τις μητέρες. Τα αποτελέσματα και οι πίνακες θα αναλυθούν με βάση το κεφάλαιο 3.6.2. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτό το κεφάλαιο η μέση βαθμολογία της κάθε απάντησης είναι 2,5 λόγω της κλίμακας Likert που απαρτίζεται από 1 έως 4 (χαμηλή έως υψηλή βαθμολόγηση της κάθε απάντησης). Για να μετρηθεί το μέσο της κάθε απάντησης της κάθε υποκλίμακας, θα πολλαπλασιαστεί το 2,5 με τον αριθμό των ερωτήσεων της κάθε υποκλίμακας. Επομένως, η «βάση» της υποκλίμακας «Συναισθηματική Ζεστασιά/Στοργή» είναι το 20 με τις κατάλληλες αντιστροφές. Συγκεκριμένα, <20 η στοργή που ένιωσαν οι συμμετέχοντες από την μητέρα τους βρίσκεται σε χαμηλό βαθμό, ενώ 20< οι εκπαιδευτικοί ένιωσαν σε υψηλό βαθμό την μητρική στοργή. Όσον αφορά την «Εχθρότητα/Επιθετικότητα» και την «Αδιαφορία/Παραμέληση» το μέσο βρίσκεται 15, και για την «Αδιαφοροποίηση απόρριψη» το μέσο είναι 10. Οι τρεις τελευταίες υποκλίμακες δείχνουν πως όσο λιγότερο από το μέσο βρίσκονται οι τιμές τόσο λιγότερη εχθρότητα, παραμέληση και αδιαφοροποίηση απόρριψη ένιωσαν οι εκπαιδευτικοί.

Πίνακας 1. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο «Μητρική αποδοχή - απόρριψη» (MPAR) (N=80)

	Μ.Ο	Τ.Α
Συναισθηματική ζεστασιά/Στοργή	25,86	6,02
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	19,23	4,40
Αδιαφορία/Παραμέληση	19,73	4,36
Αδιαφοροποίηση Απόρριψη	13,93	2,66
Σύνολο MPAR	78,77	15,96

Στον Πίνακα 1. παρουσιάζεται ο βαθμός της μητρικής αποδοχής και απόρριψης, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων. Ειδικότερα, οι συμμετέχοντες πιστεύουν πως έχουν βιώσει τη μητρική συναισθηματική ζεστασιά και στοργή (με αντιστροφή, βλ. Κεφάλαιο 3.6.2) σε μέτριο προς υψηλό βαθμό (Μ.Ο=25,86). Όσον αφορά την Εχθρότητα και την Επιθετικότητα από την μητέρα φαίνεται πως οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι την έχουν βιώσει σε μέτριο προς υψηλό βαθμό επίσης (Μ.Ο=19,23) όπως και τη μητρική αδιαφορία και παραμέληση (Μ.Ο= 19,73). Το ίδιο συμβαίνει και με την μητρική αδιαφοροποίηση απόρριψη (Μ.Ο=13,93). Η συνολική βαθμολογία στο PARQ της μητέρας φανερώνει ότι οι ερωτηθέντες τείνουν θεωρούν πως έχουν βιώσει σε υψηλό βαθμό την μητρική απόρριψη (Μ.Ο=78,77).

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερωτηματολόγιο PAR Questionnaire για τους πατέρες. Τα αποτελέσματα και οι πίνακες θα αναλυθούν με βάση το κεφάλαιο 3.6.2. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτό το κεφάλαιο η μέση βαθμολογία της κάθε απάντησης είναι 2,5 λόγω της κλίμακας Likert που απαρτίζεται από 1 έως 4 (χαμηλή έως υψηλή βαθμολόγηση της κάθε απάντησης). Για να μετρηθεί το μέσο της κάθε απάντησης της κάθε υποκλίμακας, θα πολλαπλασιαστεί το 2,5 με τον αριθμό των ερωτήσεων της κάθε υποκλίμακας. Επομένως, η «βάση» της υποκλίμακας «Συναισθηματική Ζεστασιά/Στοργή» είναι το 20 με τις κατάλληλες αντιστροφές. Συγκεκριμένα, <20 η στοργή που ένιωσαν οι συμμετέχοντες από την μητέρα τους βρίσκεται σε χαμηλό βαθμό, ενώ 20< οι εκπαιδευτικοί ένιωσαν σε υψηλό βαθμό την πατρική στοργή. Όσον αφορά την «Εχθρότητα/Επιθετικότητα» και την «Αδιαφορία/Παραμέληση» το μέσο βρίσκεται 15, και για την «Αδιαφοροποίηση απόρριψη» το μέσο είναι 10. Οι τρεις τελευταίες υποκλίμακες δείχνουν πως όσο λιγότερο από το μέσο βρίσκονται οι τιμές τόσο λιγότερη εχθρότητα, παραμέληση και αδιαφοροποίηση απόρριψη ένιωσαν οι εκπαιδευτικοί.

Πίνακας 2. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο «Πατρική αποδοχή - απόρριψη» (IPAR) (N=80)

	<i>M.O</i>	<i>T.A</i>
<i>Συναισθηματική ζεστασιά/Στοργή</i>	25,80	6,07
<i>Εχθρότητα/Επιθετικότητα</i>	21,03	3,81
<i>Αδιαφορία/Παραμέληση</i>	19,45	4,45
<i>Αδιαφοροποίηση Απόρριψη</i>	14,42	2,62
<i>Σύνολο IPAR</i>	77,12	14,20

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται ο βαθμός της πατρικής αποδοχής και απόρριψης, ο οποίος προκύπτει από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες πιστεύουν πως έχουν βιώσει τη πατρική συναισθηματική ζεστασιά και στοργή (με αντιστροφή, βλ. Κεφάλαιο 3.6.2) σε μέτριο προς υψηλό βαθμό (M.O=25,80). Όσον αφορά την Εχθρότητα και την Επιθετικότητα από τον πατέρα φαίνεται πως οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι την έχουν βιώσει σε μέτριο προς υψηλό βαθμό επίσης (M.O=21,03) όπως και τη πατρική αδιαφορία και παραμέληση (M.O=19,45). Το ίδιο συμβαίνει και με την πατρική αδιαφοροποίηση απόρριψη (M.O=14,42). Η συνολική βαθμολογία στο PARQ της μητέρας φανερώνει ότι οι ερωτηθέντες τείνουν θεωρούν πως έχουν βιώσει σε υψηλό βαθμό την πατρική απόρριψη (M.O=77,12). Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο Toronto Emotional Questionnaire (TEQ) -16 για το βαθμό ικανότητας της ενσυναίσθησης των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα και οι πίνακες θα αναλυθούν με βάση το κεφάλαιο 3.6.1. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτό το κεφάλαιο η μέση βαθμολογία της κάθε απάντησης είναι 2 λόγω της κλίμακας Likert που απαρτίζεται από 0 έως 4 (χαμηλή έως υψηλή βαθμολόγηση της

κάθε απάντησης). Για να μετρηθεί το μέσο της κάθε απάντησης της κάθε υποκλίμακας, θα πολλαπλασιαστεί το 2 με τον αριθμό των ερωτήσεων της κάθε υποκλίμακας. Επομένως, η «βάση» της υποκλίμακας «Συναισθηματική αντίληψη» είναι το 12. Συγκεκριμένα, <12 η ικανότητα συναισθηματικής αντίληψης που νιώθουν πως έχουν οι συμμετέχοντες βρίσκεται σε χαμηλό βαθμό, ενώ 12< οι εκπαιδευτικοί σε υψηλό βαθμό διακτέχονται από συναισθηματική αντίληψη. Με τις κατάλληλες αντιστροφές, όσον αφορά την «Αλτρουϊσμό και την προ-κοινωνική συμπεριφορά» το μέσο βρίσκεται 10, στην «Συναισθηματική μεταδοτικότητα» στο 8 και για την «Συναισθηματική αδιαφορία» το μέσο είναι 2.

Πίνακας 3. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο «Toronto Emotional Questionnaire» (TEQ-16) (N=80)

	<i>M.O</i>	<i>T.A</i>
<i>Συναισθηματική αντίληψη</i>	18,31	5,62
<i>Αλτρουϊσμός και προκοινωνική συμπεριφορά</i>	17,21	3,75
<i>Συναισθηματική μεταδοτικότητα</i>	12,23	3,00
<i>Συναισθηματική αδιαφορία</i>	2,40	,77
<i>Σύνολο Ενσυναίσθησης</i>	50,16	9,84

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται ο βαθμός ικανότητας της ενσυναίσθησης, ο οποίος προκύπτει από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι έχουν συναισθηματική αντίληψη σε υψηλό βαθμό (M.O=18,31), σε αρκετά υψηλό βαθμό πως τους διακατέχει αλτρουϊσμός και έχουν προκοινωνική συμπεριφορά (M.O=17,212 όπως και της συναισθηματικής μεταδοτικότητα (M.O=12,23), ενώ μέτριο βαθμό θεωρούν ότι αδιαφορούν συναισθηματικά για τους συνανθρώπους τους και στη συγκεκριμένη περίπτωση για τους μαθητές τους (M.O=2,40). Τέλος, ο συνολικός δείκτης ενσυναίσθησης δείχνει πως οι συμμετέχοντες τείνουν να αισθάνονται την ικανότητα ενσυναίσθησης σε υψηλό βαθμό (M.O=50,16).

4.2 Επαγωγική Στατιστική

Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τις συσχετίσεις μεταξύ της μητρικής αποδοχής - απόρριψης με το ερωτηματολόγιο της ενσυναίσθησης.

Πίνακας 4. Συσχετίσεις μεταξύ του ερωτηματολογίου μητρικής αποδοχής - απόρριψης με το ερωτηματολόγιο αξιολόγησης της ικανότητας της ενσυναίσθησης

Correlations										
		Ζεστασιά /Στοργή	Εχθρότητα/Επιθετικότητα	Αδιαφορία/Παραμέληση	Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	MPAR	Συναισθηματική αντίληψη	Αλτρουϊσμός	Συναισθηματική μεταδοτικότητα	Σύνολο_Ενσυναίσθησης
Συναισθηματική Ζεστασιά/Στοργή	Pearson Correlation	1	,709**	,822**	,733**	,921**	-,197	,048	,139	-,042
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	Pearson Correlation	,709**	1	,758**	,827**	,889**	-,093	,102	,104	,026
Αδιαφορία/Παραμέληση	Pearson Correlation	,822**	,758**	1	,848**	,935**	-,259*	,086	,145	-,065
Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	Pearson Correlation	,733**	,827**	,848**	1	,904**	-,132	,044	,095	-,024
MPAR	Pearson Correlation	,921**	,889**	,935**	,904**	1	-,193	,077	,137	-,030
Συναισθηματική αντίληψη	Pearson Correlation	-,197	-,093	-,259*	-,132	-,193	1	,395**	,218	,805**
Αλτρουϊσμός	Pearson Correlation	,048	,102	,086	,044	,077	,395**	1	,582**	,809**
Συναισθηματική μεταδοτικότητα	Pearson Correlation	,139	,104	,145	,095	,137	,218	,582**	1	,663**
Συναισθηματική αδιαφορία	Pearson Correlation	,129	,117	,077	,074	,114	,215	,319**	,149	1
Σύνολο_Ενσυναίσθησης	Pearson Correlation	-,042	,026	-,065	-,024	-,030	,805**	,809**	,663**	1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Προκειμένου να διερευνηθεί η πιθανή συσχέτιση των υποκλιμάκων της μητρικής αποδοχής-απόρριψης με τις υποκλίμακες της ενσυναίσθησης, χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης συσχέτισης Pearson's. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4 η εχθρότητα/επιθετικότητα παρουσιάζει μια υψηλή, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την αδιαφορία/παραμέληση, την αδιαφοροποίητη απόρριψη και την συνολική κλίμακα της PAR. Από την άλλη, φαίνεται να υπάρχει μια χαμηλή αρνητική συσχέτιση της Εχθρότητας/Επιθετικότητα με την συναισθηματική αντίληψη. Τέλος, μέτρια και θετική συσχέτιση υπάρχει μεταξύ της εχθρότητας/ επιθετικότητας με τον αλτρουϊσμό, την συναισθηματική μεταδοτικότητα, την συναισθηματική αδιαφορία και την συνολική ικανότητα της ενσυναίσθησης.

Αναφορικά με τη συναισθηματική ζεστασιά/στοργή παρατηρείται μια υψηλή, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη εχθρότητα/επιθετικότητα, τη μητρική αδιαφορία/παραμέληση, την αδιαφοροποίητη απόρριψη και την συνολικό βαθμό της PAR. Από την άλλη, η συναισθηματική ζεστασιά/στοργή φαίνεται να συσχετίζεται αρνητικά και μέτρια με την συναισθηματική αντίληψη, χαμηλά και θετικά με τον αλτρουϊσμό, μέτρια και θετικά με την συναισθηματική μεταδοτικότητα και αρνητικά και χαμηλά με το σύνολο της ενσυναίσθησης.

Επίσης σχετικά με την αίσθηση της μητρικής αδιαφορίας/παραμέλησης παρατηρείται μια υψηλή, θετική συσχέτιση με τη μητρική συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την αδιαφοροποίητη απόρριψη και τη συνολική βαθμολογία της PAR. Επιπλέον, η μητρική αδιαφορία/παραμέληση παρουσιάζει μια υψηλή αρνητική αλλά στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη, χαμηλή θετική με τον αλτρουϊσμό και την συναισθηματική αδιαφορία, μέτρια και θετική με

την συναισθηματική μεταδοτικότητα, και αρνητική χαμηλή με το σύνολο της ενσυναίσθησης.

Όσον αφορά την μητρική αδιαφοροποίητη απόρριψη παρουσιάζεται μια υψηλή, θετική συσχέτιση με τη μητρική συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την αδιαφορία παραμέληση και την συνολική βαθμολογία της PAR. Συν τοις άλλοις, η μητρική αδιαφοροποίητη απόρριψη παρουσιάζει μια χαμηλή και αρνητική συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη και το συνολικό σκορ της ενσυναίσθησης. Τέλος, η αίσθηση αδιαφοροποίητης απόρριψης παρουσιάζει μέτρια, θετική συσχέτιση με τον αλτρουϊσμό, την συναισθηματική μεταδοτικότητα και την συναισθηματική αδιαφορία.

Τέλος, αναφορικά με το συνολική βαθμολογία στο MPARQ φαίνεται πως παρουσιάζεται μια υψηλή θετική συσχέτιση με την συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την αδιαφορία/παραμέληση και την αδιαφοροποίητη απόρριψη, ενώ υπάρχει μια χαμηλή, αρνητική σχέση με την ικανότητα συναισθηματική αντίληψης, και συνολικής βαθμολογίας της Ενσυναίσθησης (TEQ -16) Μικρή ωστόσο θετική συσχέτιση υπάρχει μεταξύ συνολική βαθμολογίας MPARQ και αλτρουϊσμού και προκοινωνικής συμπεριφοράς, συναισθηματικής μεταδοτικότητας και συναισθηματικής αδιαφορίας.

Ερευνητικό ενδιαφέρον επίσης προκαλούν οι υποκλίμακες του TEQ -16 μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, η συναισθηματική αντίληψη έχει μια υψηλή και θετικά σημαντική συσχέτιση με τον αλτρουϊσμό και την συνολική βαθμολογία της Ενσυναίσθησης και μέτρια θετική συσχέτιση με την συναισθηματική μεταδοτικότητα και συναισθηματική αδιαφορία. Από την άλλη, ο αλτρουϊσμός και η προκοινωνική συμπεριφορά έχει θετική υψηλή και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τις υπόλοιπες 3 υποκλίμακες και την συνολική βαθμολογία του TEQ -16. Αναφορικά με την συναισθηματική μεταδοτικότητα υπάρχει μία στατιστικά σημαντική θετική σχέση με τον αλτρουϊσμό και την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου και μια θετική μέτρια συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη και την συναισθηματική αδιαφορία. Η συναισθηματική αδιαφορία φαίνεται να έχει μία στατιστικά σημαντική θετική σχέση με τον αλτρουϊσμό και την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου και μια θετική μέτρια συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη και την συναισθηματική μεταδοτικότητα. Τέλος η συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου έχει θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου.

Ο Πίνακας 5 παρουσιάζει τις συσχετίσεις μεταξύ της πατρικής αποδοχής - απόρριψης με το ερωτηματολόγιο της ενσυναίσθησης.

Πίνακας 5. Συσχετίσεις μεταξύ του ερωτηματολογίου πατρικής αποδοχής - απόρριψης με το ερωτηματολόγιο αξιολόγησης της ικανότητας της ενσυναίσθησης

Correlations										
		Ζεστασιά/Στοργή	Εχθρότητα/Επιθετικότητα	Αδιαφορία/Παραμέληση	Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	PPAR	Συναισθηματική αντίληψη	Αλτρουϊσμός	Συναισθηματική μεταδοτικότητα	Σύνολο_Ενσυναίσθησης
Συναισθηματική Ζεστασιά/Στοργή	Pearson Correlation	1	,506**	,806**	,590**	,893**	-,112	,192	,170	-,091
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	Pearson Correlation	,506**	1	,638**	,809**	,797**	-,120	,053	-,007	-,126
Αδιαφορία/Παραμέληση	Pearson Correlation	,806**	,638**	1	,749**	,929**	,129	,278**	,192	-,027
Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	Pearson Correlation	,590**	,809**	,749**	1	,837**	,025	,122	,046	-,010
PPAR	Pearson Correlation	,893**	,797**	,929**	,837**	1	-,039	,200	,141	-,081
Συναισθηματική αντίληψη	Pearson Correlation	-,112	-,120	,129	,025	-,039	1	,395**	,218	,215
Αλτρουϊσμός	Pearson Correlation	,192	,053	,278**	,122	,200	,395**	1	,582**	,319**
Συναισθηματική μεταδοτικότητα	Pearson Correlation	,170	-,007	,192	,046	,141	,218	,582**	1	,149
Συναισθηματική αδιαφορία	Pearson Correlation	-,091	-,126	-,027	-,010	-,081	,215	,319**	,149	1
Σύνολο_Ενσυναίσθησης	Pearson Correlation	,054	-,061	,236	,074	,090	,805**	,809**	,663**	,369**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Προκειμένου να διερευνηθεί η πιθανή συσχέτιση των υποκλιμάκων της πατρικής αποδοχής-απόρριψης με τις υποκλίμακες της ενσυναίσθησης, χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης συσχέτισης Pearson's. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5 η εχθρότητα/επιθετικότητα παρουσιάζει μια υψηλή, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την αδιαφορία/παραμέληση, την αδιαφοροποίητη απόρριψη και την συνολική κλίμακα της PPAR. Ακόμη, φαίνεται να υπάρχει μια χαμηλή αρνητική συσχέτιση της Εχθρότητας/Επιθετικότητας με την συναισθηματική αντίληψη, την συναισθηματική μεταδοτικότητα, την συναισθηματική αδιαφορία και την συνολική βαθμολογία της Ενσυναίσθησης, ενώ παρουσιάζεται μια θετική και χαμηλή συσχέτιση μεταξύ πατρικής εχθρότητας ή και επιθετικότητας με τον αλτρουϊσμό.

Αναφορικά με τη πατρική συναισθηματική ζεστασιά/στοργή παρατηρείται μια υψηλή, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη πατρική εχθρότητα/επιθετικότητα, την αδιαφορία/παραμέληση, την αδιαφοροποίητη απόρριψη και την συνολικό βαθμό της PPAR. Από την άλλη, η συναισθηματική ζεστασιά/στοργή φαίνεται να συσχετίζεται χαμηλά και αρνητικά με την συναισθηματική αντίληψη και την συναισθηματική αδιαφορία, μέτρια και θετικά με τον αλτρουϊσμό και τη συναισθηματική μεταδοτικότητα και χαμηλά θετικά με τη συνολική βαθμολογία Ενσυναίσθησης.

Επίσης σχετικά με την αίσθηση της πατρικής αδιαφορίας/παραμέλησης παρατηρείται μια υψηλή, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη πατρική συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την εχθρότητα/επιθετικότητα, την αδιαφοροποίητη απόρριψη και τη συνολική βαθμολογία της PPAR. Επιπλέον, η πατρική αδιαφορία/παραμέληση φαίνεται να παρουσιάζει μια χαμηλή αλλά θετικά σημαντική συσχέτιση με τον αλτρουϊσμό και την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου TEQ -16. Τέλος, η συγκεκριμένη υποκλίμακα εμφανίζει μια χαμηλή θετική συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη και τη συναισθηματική μεταδοτικότητα, όπως επίσης μια αρνητική χαμηλή συσχέτιση με την συναισθηματική αδιαφορία.

Όσον αφορά την πατρική αδιαφοροποίηση απόρριψη παρουσιάζεται μια υψηλή, θετική συσχέτιση με τη μητρική συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την εχθρότητα/επιθετικότητα, την αδιαφορία/παραμέληση και την συνολική βαθμολογία της PAR. Συν τοις άλλοις, η πατρική αδιαφοροποίηση απόρριψη εμφανίζει μια θετική αλλά χαμηλή συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη, τον αλτρουισμό και την προκοινωνική συμπεριφορά, την συναισθηματική μεταδοτικότητα και την συνολική βαθμολογία Ενσυναίσθηση του ατόμου. Τέλος, η αίσθηση αδιαφοροποίησης απόρριψης χαμηλή και αρνητική συσχέτιση με την συναισθηματική αδιαφορία.

Τέλος, αναφορικά με το συνολική βαθμολογία στο PPARQ φαίνεται πως παρουσιάζεται μια υψηλή, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την συναισθηματική ζεστασιά/στοργή, την εχθρότητα/επιθετικότητα, την αδιαφορία/παραμέληση, την αδιαφοροποίηση απόρριψη και την συνολική κλίμακα της PAR. Ακόμη, φαίνεται να υπάρχει μια χαμηλή αρνητική συσχέτιση της συνολικής βαθμολογίας PPAR με τον αλτρουισμό και συνολικής βαθμολογίας της Ενσυναίσθησης συναισθηματικής μεταδοτικότητας και συναισθηματικής αδιαφορίας. Χαμηλή ωστόσο θετική συσχέτιση υπάρχει μεταξύ συνολική βαθμολογίας PPARQ με την Συναισθηματική αντίληψη του ατόμου και την Συναισθηματική αδιαφορία του ατόμου.

Ερευνητικό ενδιαφέρον και εδώ προκαλούν οι υποκλίμακες του TEQ -16 μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, η συναισθηματική αντίληψη έχει μια υψηλή και θετικά σημαντική συσχέτιση με τον αλτρουισμό και την συνολική βαθμολογία της Ενσυναίσθησης και μέτρια θετική συσχέτιση με την συναισθηματική μεταδοτικότητα και συναισθηματική αδιαφορία. Από την άλλη, ο αλτρουισμός και η προκοινωνική συμπεριφορά έχει θετική υψηλή και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τις υπόλοιπες 3 υποκλίμακες και την συνολική βαθμολογία του TEQ -16. Αναφορικά με την συναισθηματική μεταδοτικότητα υπάρχει μία στατιστικά σημαντική θετική σχέση με τον αλτρουισμό και την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου και μια θετική μέτρια συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη και την συναισθηματική αδιαφορία. Η συναισθηματική αδιαφορία φαίνεται να έχει μία στατιστικά σημαντική θετική σχέση με τον αλτρουισμό και την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου και μια θετική μέτρια συσχέτιση με την συναισθηματική αντίληψη και την συναισθηματική μεταδοτικότητα. Τέλος η συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου έχει θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου.

Ο Πίνακας 6 παρουσιάζει τη διαφορά των μέσων όρων, των τυπικών αποκλίσεων, του t-test και το δείκτη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς το ερωτηματολόγιο της μητρικής αποδοχής – απόρριψης.

Πίνακας 6. Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, t-test και στατιστική σημαντικότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς το ερωτηματολόγιο της μητρικής αποδοχής – απόρριψης

ΥΠΟ-ΚΛΙΜΑΚΕΣ	Άντρες		Γυναίκες		t	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική	29,60	3,36	25,61	6,10	1,44	,09
Ζεστασιά/ Στοργή						
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	20,20	3,56	19,17	4,47	,50	,44
Αδιαφορία/Παραμέληση	21,40	2,19	19,63	4,46	,88	,08
Αδιαφοροποίηση	14,80	1,30	13,88	2,72	,75	,13
Απόρριψη						
Σύνολο PAR	86,00	7,78	78,29	16,28	1,05	,09

Προκειμένου να διερευνηθεί η πιθανή επίδραση του φύλου στο ερωτηματολόγιο της μητρικής αποδοχής-απόρριψης χρησιμοποιήθηκε το τεστ ανεξαρτήτων δειγμάτων (independent t-test). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 6, παρατηρείται πως οι άντρες σύμφωνα με την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου (σύνολο PAR) αισθάνθηκαν περισσότερη γονεϊκή απόρριψη στην ηλικία 7-12 από τη από τη μητέρα τους (M.O=86) σε σχέση με τις γυναίκες (M.O=78,29).

Ο Πίνακας 7 παρουσιάζει τη διαφορά των μέσων όρων, των τυπικών αποκλίσεων, του t-test και το δείκτη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς το ερωτηματολόγιο της πατρικής αποδοχής – απόρριψης.

Πίνακας 7. Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, t-test και στατιστική σημαντικότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς το ερωτηματολόγιο της πατρικής αποδοχής – απόρριψης

ΥΠΟ-ΚΛΙΜΑΚΕΣ	Άντρες		Γυναίκες		t	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική	27,20	4,20	25,70	6,19	,53	,17
Ζεστασιά/ Στοργή						
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	22,00	1,87	20,97	3,90	,58	,05*
Αδιαφορία/Παραμέληση	18,40	2,30	19,52	4,56	-,54	,07
Αδιαφοροποίηση	15,40	,89	14,36	2,89	,86	,09
Απόρριψη						
Σύνολο PAR	79,00	6,08	77,00	14,59	,30	,06

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 7, παρατηρείται πως οι γυναίκες αισθάνθηκαν στατιστικά σημαντικά λιγότερη εχθρότητα και επιθετικότητα από τη από τον πατέρα τους (Μ.Ο=20,97) σε σχέση με τους άντρες (Μ.Ο=22). Τέλος, εμφανίζεται πως οι άντρες σύμφωνα με την συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου (σύνολο PAR) αισθάνθηκαν περισσότερη γονεϊκή απόρριψη από τη από τον πατέρα τους (Μ.Ο=79) σε σχέση με τις γυναίκες (Μ.Ο=77).

Ο Πίνακας 8 παρουσιάζει τη διαφορά των μέσων όρων, των τυπικών αποκλίσεων, του t-test και το δείκτη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς το ερωτηματολόγιο της ενσυναίσθησης.

Πίνακας 8. Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, t-test και στατιστική σημαντικότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς το ερωτηματολόγιο της ικανότητας ενσυναίσθησης

ΥΠΟ-ΚΛΙΜΑΚΕΣ	Άντρες		Γυναίκες		t	p
	Μ.Ο.	T.A.	Μ.Ο.	T.A.		
Συναισθηματική αντίληψη	17,00	3,24	18,40	5,75	-,536	,91
Αλτρουϊσμός και προ-κοινωνική συμπεριφορά	15,60	7,09	17,32	3,48	-,992	,03*
Συναισθηματική μεταδοτικότητα	9,60	4,83	12,41	2,80	-2,07	,11
Συναισθηματική αδιαφορία	2,80	,45	2,37	,78	1,19	,05*
Σύνολο	45,00	13,54	50,50	9,57	-1,21	,43
Ενσυναίσθησης						

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 8, παρατηρείται πως οι άντρες αισθάνονται στατιστικά σημαντικά περισσότερη συναισθηματική αδιαφορία για τους μαθητές τους (Μ.Ο=2,80) σε σχέση με τις γυναίκες (Μ.Ο=2,37). Επίσης, μπορεί να παρατηρήσει κανείς πως οι γυναίκες αισθάνονται στατιστικά σημαντικότερα αισθήματα αλτρουϊσμού για τους μαθητές τους (Μ.Ο=17,32) σε σχέση με τους άντρες (Μ.Ο=15,6).

Οι Πίνακες 9, 10, 11 παρουσιάζει τη διαφορά των μέσων όρων, των τυπικών αποκλίσεων του test One-Way ANOVA και του δείκτη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ των ηλικιακών επιπέδων και του ερωτηματολογίου της μητρικής γονικής αποδοχής και απόρριψης, της πατρικής γονικής αποδοχής και απόρριψης και ικανότητας ενσυναίσθησης, αντίστοιχα.

Πίνακας 9. Διαφορές ανάμεσα στα επίπεδα ηλικίας ως προς το ερωτηματολόγιο της μητρικής γονικής αποδοχής και απόρριψης

ΥΠΟ-ΚΛΙΜΑΚΕΣ	Νέοι Ενήλικες (20-30)		Ενήλικες (31-40)		Μεσήλικες (41<)		F	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική Ζεστασιά/ Στοργή	26,70	6,67	25,80	5,30	25,46	6,15	,27	,76
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	20,50	3,94	19,14	3,52	18,64	4,99	1,19	,31
Αδιαφορία/Παραμέληση	20,35	4,72	20,42	4,03	19,05	4,35	,94	,39
Αδιαφοροποίηση	14,15	2,25	14,52	2,46	13,51	2,93	1,07	,35
Απόρριψη								
Σύνολο PAR	81,70	16,3	79,90	13,88	76,66	16,87	,72	,49

Πίνακας 10. Διαφορές ανάμεσα στα επίπεδα ηλικίας ως προς το ερωτηματολόγιο της πατρικής γονικής αποδοχής και απόρριψης

ΥΠΟ-ΚΛΙΜΑΚΕΣ	Νέοι Ενήλικες		Ενήλικες		Μεσήλικες		F	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
						696 +		
Συναισθηματική Ζεστασιά/ Στοργή	24,10	6,91	25,14	6,38	27,02	5,3	1,73	,18
Εχθρότητα/Επιθετικότητα	20,45	3,96	21,33	4,11	21,18	3,63	,32	,72
Αδιαφορία/Παραμέληση	18,10	5,71	19,66	4,55	20,02	3,57	1,27	,28
Αδιαφοροποίηση	13,55	3,48	15,00	2,04	14,56	2,32	1,70	,19
Απόρριψη								
Σύνολο PAR	72,95	16,41	77,38	15,32	79,12	12,15	1,26	,28

Πίνακας 11. Διαφορές ανάμεσα στα επίπεδα ηλικίας ως προς το ερωτηματολόγιο της ενσυναίσθησης

ΥΠΟ-ΚΛΙΜΑΚΕΣ	Νέοι Ενήλικες		Ενήλικες		Μεσήλικες		F	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική αντίληψη	20,40	9,52	18,09	3,23	17,35	3,43	2,00	,14
Αλτρουϊσμός και προ-κοινωνική συμπεριφορά	18,15	2,92	17,42	3,44	16,61	4,23	1,15	,32
Συναισθηματική μεταδοτικότητα	12,8	2,65	11,57	2,42	12,30	3,43	,87	,42

Συναισθηματική αδιαφορία	2,55	,82	2,23	,77	2,41	,75	,84	,44
Σύνολο Ενσυναίσθησης	53,90	11,66	49,33	6,92	48,7	9,91	1,99	,14

Προκειμένου να διερευνηθεί η πιθανή επίδραση των ηλικιακών επιπέδων στο ερωτηματολόγιο της μητρικής αποδοχής-απόρριψης, πατρικής αποδοχής-απόρριψης και ενσυναίσθησης, χρησιμοποιήθηκε ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (One-Way ANOVA). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 9, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερα μεγάλες διαφορές στους μέσους όρους της συναισθηματικής ζεστασιάς/στοργής, εχθρότητας/επιθετικότητας, αδιαφορίας/παραμέλησης και αδιαφοροποίητης απόρριψης ($p>0,05$ = στατιστικά μη σημαντικό). Το ίδιο συμβαίνει και στο Πίνακα 10 (πατρική αποδοχή και απόρριψη) αλλά και στον Πίνακα 11 (ικανότητα ενσυναίσθησης).

Οι Πίνακες 12, 13, 14¹ παρουσιάζει τη διαφορά των μέσων όρων, των τυπικών αποκλίσεων του test One-Way ANOVA και του δείκτη στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ των εκπαιδευτικών βαθμίδων και του ερωτηματολογίου της μητρικής αποδοχής και απόρριψης, της πατρικής αποδοχής και απόρριψης και ικανότητας ενσυναίσθησης, αντίστοιχα.

Πίνακας 12. Διαφορές ανάμεσα στις εκπαιδευτικές βαθμίδες ως προς το ερωτηματολόγιο της μητρικής γονικής αποδοχής και απόρριψης

Υποκλίμακες	Πτυχίο ΑΕΙ		Μεταπτυχιακό		Διδακτορικό		F	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική Ζεστασιά/ Στοργή	26,04	5,80	25,80	6,67	23,33	4,04	,19	,89
Εχθρότητα/Επιθετικ ότητα	19,09	4,30	19,13	4,30	21,00	3,00	,56	,64
Αδιαφορία/Παραμέ ληση	19,66	4,22	19,67	4,84	20,33	1,52	,20	,89
Αδιαφοροποίητη Απόρριψη	13,80	2,65	13,93	2,81	15,33	1,15	,50	,68
Σύνολο PAR	78,60	15,37	78,54	17,70	80,00	9,54	,17	,92

¹ Στους Πίνακες 12, 13, 14, δεν αναγράφεται η κατηγορία «Άλλο», διότι μόνο ένας συμμετέχων απάντησε σε αυτή την κατηγορία πως εξασκεί την πρακτική του ως προπτυχιακός φοιτητής. Συνεπώς, δεν υπάρχουν μέσοι όροι στην συγκεκριμένη επιλογή.

Πίνακας 13. Διαφορές ανάμεσα στις εκπαιδευτικές βαθμίδες ως προς το ερωτηματολόγιο της πατρικής γονικής αποδοχής και απόρριψης

Υποκλίμακες	Πτυχίο AEI		Μεταπτυχιακό		Διδακτορικό		F	p
	M.O	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική Ζεστασιά/ Στοργή	25,51	5,87	26,35	6,76	25,00	2,00	,16	,92
Εχθρότητα/Επιθετικότη ητα	21,04	3,89	20,87	3,93	22,33	2,08	,15	,93
Αδιαφορία/Παραμέλησ η	19,24	4,35	19,51	4,82	21,66	3,21	,28	,84
Αδιαφοροποίητη Απορριψη	14,53	2,48	14,13	2,95	15,33	1,15	,39	,76
Σύνολο PAR	76,75	13,50	77,25	16,11	81,00	5,56	,08	,97

Πίνακας 14. Διαφορές ανάμεσα στις εκπαιδευτικές βαθμίδες ως προς το ερωτηματολόγιο της ενσυναίσθησης

Υποκλίμακες	Πτυχίο AEI		Μεταπτυχιακό		Διδακτορικό		F	p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Συναισθηματική αντίληψη	18,33	7,21	18,3	2,50	17,66	3,21	,04	,99
Αλτρουϊσμός και προ-κοινωνική συμπεριφορά	16,53	3,95	18,13	3,51	17,33	2,08	1,19	,32
Συναισθηματική μεταδοτικότητα	12,0	3,01	12,35	3,14	13,66	1,15	,61	,61
Συναισθηματική αδιαφορία	2,29	,79	2,51	,68	2,66	1,53	,86	,46
Σύνολο Ενσυναίσθησης	49,15	11,22	51,29	7,90	51,33	7,23	,46	,71

Προκειμένου να διερευνηθεί η πιθανή επίδραση των ηλικιακών επιπέδων στο ερωτηματολόγιο MPAR, PPAR και ενσυναίσθησης, χρησιμοποιήθηκε ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (One-Way ANOVA). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 12, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερα μεγάλες διαφορές μέσους όρους της μητρικής συναισθηματικής ζεστασίας/ στοργής, της εχθρότητας/

επιθετικότητας, της αδιαφορίας/ παραμέλησης και της αδιαφοροποίητης απόρριψης στους ($p>0,05$ = στατιστικά μη σημαντικό). Το ίδιο ισχύει και για τους Πίνακες 13 και 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 Συμπεράσματα – Συζήτηση - Προτάσεις

Στόχος της εργασίας ήταν να ερευνηθούν οι σχέσεις ανάμεσα στις διαστάσεις των γονεϊκών συμπεριφορών (μητρική και πατρική αποδοχή – απόρριψη), και στην ικανότητα ενσυναίσθησης στο πλαίσιο της τάξης των νέων, ενηλίκων και μεσηλίκων Ελλήνων ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, εξετάστηκε αν οι παράγοντες της γονεϊκής αποδοχής - απόρριψης, που προκύπτουν από τις εμπειρίες των ενηλίκων στην ηλικία των 7 - 12, συνδέονται με τις διαστάσεις της ικανότητας ενσυναίσθησης στην ενήλικη ζωή. Επιπλέον διερευνήθηκε η σημασία δημογραφικών παραγόντων στις παραπάνω σχέσεις, δηλαδή οι ενδεχόμενες διαφορές φύλου, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο και η ηλικία και συγκεκριμένα οι πιθανές διαφορές των νέων ενηλίκων, ενηλίκων και μεσαίας ηλικίας εκπαιδευτικών.

Αρχικά ελέγχθηκε αν υπάρχουν συγκλίσεις ή διαφορές των συμμετεχόντων ως προς τις διαστάσεις της βιωμένης αποδοχής και απόρριψης από την μητέρα τους και από τον πατέρα τους ξεχωριστά. Πιο συγκεκριμένα, οι διαστάσεις αυτές χωρίστηκαν κατά τον Rohner (2004, 2020) στην συναισθηματική ζεστασιά και στοργή, στην εχθρότητα και επιθετικότητα, την αδιαφορία και παραμέληση και αδιαφοροποίητη απόρριψη. Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε πρώτον ότι οι εκπαιδευτικοί κατά τη παιδική τους ηλικία θυμούνται ότι βίωσαν την μητρική απόρριψη παρά την μητρική αποδοχή. Αυτό δηλώνεται από την συνολική βαθμολογία μητρικής αποδοχής-απόρριψης των περισσότερων συμμετεχόντων (βλ. Παράρτημα 2) όπως επίσης και από το συνολικό σκορ της διάστασης της συναισθηματικής ζεστασιάς σε σχέση με τα άλλα σκορ των υποκλιμάκων που συμπλήρωσαν οι ερωτηθέντες (βλ. Πίνακας 1). Αναφορικά με την μητρική απόρριψη και τις εκφάνσεις της, από την μία οι περισσότεροι συμμετέχοντες ένιωσαν την μητρική ψυχρότητα και όχι την μητρική αποδοχή (βλ. Παράρτημα 2), ενώ 5 μόλις άτομα δεν αισθάνθηκαν ούτε ιδιαίτερη συναισθηματική αποδοχή ούτε συναισθηματική απόρριψη (όσοι είχαν τελικό σκορ στο MPAR 59 60 και 61, βλ. Κεφ. 3.6.2). Από την άλλη στις εκφάνσεις της μητρικής απόρριψης, τα άτομα ανέφεραν ότι δε δέχθηκαν εχθρική ή/και επιθετική συμπεριφορά από τη μητέρα τους σε υψηλό βαθμό σε σχέση με τον πατέρα τους (Πίνακας 1 και 2). Διαπιστώνεται επίσης πως αισθάνθηκαν σε μέτριο προς υψηλό βαθμό την έλλειψη ενδιαφέροντος ή/και την παραμέληση, καθώς και την αδιαφοροποίητη απόρριψη. Σε γενικό μέσο όρο βάσει των απαντήσεων τους, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι στην παιδική τους ηλικία κάποιες φορές αισθάνθηκαν πως η μητέρα τους δεν ενδιαφερόταν πραγματικά για εκείνους, παραμελούνταν από εκείνη ή ένιωθαν πως δεν επιθυμεί την παρουσία τους και γενικότερα ότι τους απορρίπτει (μητρική απόρριψη).

Αναφορικά με τον πατέρα, όπως και στην περίπτωση της μητέρας, οι περισσότεροι θυμούνται ότι ένιωσαν την πατρική απόρριψη στην παιδική τους ηλικία, ενώ 11 άτομα είχαν χαμηλό σκορ στο ερωτηματολόγιο, κάτι που σημαίνει πως η μειοψηφία

αισθάνθηκε την πατρική αποδοχή σε υψηλό βαθμό (βλ. Πίνακα 2 και Παράρτημα 2). Επίσης, κατά μέσο όρο στις εκφάνσεις τις πατρικής αποδοχής, τα άτομα φαίνεται να αισθάνθηκαν την συναισθηματική ζεστασιά σε υψηλό βαθμό. Την πατρική απόρριψη και εν συνεχεία την εχθρική συμπεριφορά και επιθετικότητα του πατέρα φαίνεται πως την αντιλήφθηκαν σε υψηλό βαθμό, υψηλότερο και από τον αντίστοιχο της μητέρας (βλ. Πίνακας 1 και 2). Σε υψηλό βαθμό επίσης θυμούνται να έχουν αφουγκραστεί την παραμέληση ή και αδιαφορία και την αδιαφοροποίητη απόρριψη. Συνεπώς, ιδιαίτερης σημασίας είναι το συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικοί θυμούνται πως κατά την διάρκεια των παιδικών προεφηβικών τους χρόνων βίωσαν την μητρική ζεστασιά, παρ' όλο που η μητρική απόρριψη είναι σε υψηλότερα επίπεδα από την πατρική.

Στη συνέχεια, ελέγχθηκε το εάν οι εκπαιδευτικοί στο πλαίσιο της τάξης δρουν με ενσυναίσθηση προς τους μαθητές τους. Η κλίμακα της ενσυναίσθησης εξετάζει τις ακόλουθες διαστάσεις: α) η συναισθηματική αντίληψη, β) ο αλτρουϊσμός και η προ-κοινωνική συμπεριφορά, γ) η συναισθηματική μεταδοτικότητα και δ) η συναισθηματική αδιαφορία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι περισσότεροι συμμετέχοντες πιστεύουν πως δρουν με ενσυναίσθηση σε υψηλό βαθμό προς τους μαθητές τους. Συγκεκριμένα, μόνο το 3 άτομα έδωσαν απαντήσεις που στο σύνολό τους υποδηλώνουν χαμηλό επίπεδο ενσυναίσθησης (βλ. Παράρτημα 2). Όσον αφορά τις διαστάσεις της ενσυναίσθησης, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι αντιλαμβάνονται και συναισθάνονται σε υψηλό βαθμό τα συναισθήματα των μαθητών τους (συναισθηματική αντίληψη και συναισθηματική μεταδοτικότητα, βλ. Πίνακας 3) και σε ακόμη υψηλότερο βαθμό πως διακατέχονται από αισθήματα ανθρωπισμού προς εκείνους (αλτρουϊσμός και προ-κοινωνική συμπεριφορά). Σημαντικό είναι επίσης να σημειωθεί πως κατά μέσο όρο οι ερωτηθέντες αδιαφορούν για τα συναισθήματα των μαθητών τους σε πολύ χαμηλό βαθμό, κάτι που σημαίνει πως πιστεύουν ότι δεν διακρίνονται από συναισθηματική αδιαφορία. Άξιο αναφοράς είναι επίσης το γεγονός ότι για την διάσταση της συναισθηματικής αδιαφορίας υπήρχε ένα μόνο ερώτημα. Χωρίς να υπάρχουν άλλες προτάσεις στην εν λόγω διάσταση για να επαληθεύσουν την πρώτη, υπάρχει πιθανότητα να μην είναι ιδιαίτερα αξιόπιστες οι συνολικές απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Διατυπώθηκε η υπόθεση ότι η βιωμένη μητρική και πατρική αποδοχή – απόρριψη κατά την παιδική ηλικία θα συσχετίζεται με την ικανότητα ενσυναίσθησης στο πλαίσιο της τάξης. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης, κατά τη διερεύνηση πιθανής συσχέτισης μεταξύ των διαστάσεων της γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης και της ικανότητας ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της τάξης, βρέθηκαν τα εξής: Όσον αφορά την πρώτη ερευνητική υπόθεση που αναφέρεται στη θετική συσχέτιση της βιωμένης μητρικής αποδοχής με την ενσυναίσθηση των συμμετεχόντων, φαίνεται πως επαληθεύεται η μηδενική της υπόθεσης για τις διαστάσεις της μητρικής αποδοχής με τις διαστάσεις της ενσυναισθητικής ικανότητας. Το σημαντικό σε αυτά τα αποτελέσματα είναι ότι και οι τέσσερις διαστάσεις της μητρικής συμπεριφοράς φαίνεται να συσχετίζονται με τον αλτρουϊσμό και την προκοινωνική συμπεριφορά (Πίνακας 4). Πιο συγκεκριμένα, το εάν οι εκπαιδευτικοί δέχτηκαν στοργή, επιθετικότητα, αδιαφορία ή/και αδιαφοροποίητη απόρριψη από την μητέρα τους πιθανόν συνδέεται με την ανθρωπιστική διάθεση των εκπαιδευτικών προς τους μαθητές τους. Παρ' όλα αυτά, δεν φαίνεται να έχει σημαντική θετική συσχέτιση η βιωμένη μητρική αποδοχή (συναισθηματική ζεστασιά) με όλες τις διαστάσεις της

ενσυναίσθησης, γι' αυτό και απορρίπτεται η πρώτη ερευνητική υπόθεση και επιβεβαιώνεται η μηδενική της.

Αναφορικά με την δεύτερη ερευνητική υπόθεση, που αφορά την πατρική αποδοχή και την θετική της συσχέτιση με την ικανότητα ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών, επιβεβαιώνεται η μηδενική της. Ειδικότερα, φαίνεται πως η πατρική συναισθηματική ζεστασιά ή στοργή, η αδιαφορία και η αδιαφοροποίητη απόρριψη πιθανόν να συσχετίζονται με τον αλτρουισμό και την προκοινωνική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών. Δηλαδή, το εάν ο εκπαιδευτικός ως παιδί ένιωθε συναισθήματα στοργής από τον πατέρα του ή αν ένιωθε πως τον παραμελούσε ή και πώς δεν τον ήθελε, πιθανόν συνδέεται με την αλτρουϊστική του διάθεση μέσα στην αίθουσα. Παρ' όλα αυτά, δεν φαίνεται να έχει σημαντική θετική συσχέτιση η βιωμένη πατρική αποδοχή (συναισθηματική ζεστασιά) με όλες τις διαστάσεις της ενσυναίσθησης, γι' αυτό και απορρίπτεται η δεύτερη ερευνητική υπόθεση και επιβεβαιώνεται η μηδενική της. Οι πρώτες δύο ερευνητικές υποθέσεις επαληθεύονται και στο ερευνητικό έργο του Smith (2003), ο οποίος δεν βρήκε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ γονεϊκής αποδοχής ή/και απόρριψης σε σχέση με την ικανότητα ενσυναίσθησης Αμερικανών φοιτητών, ενώ οι Steely και Rohner (2006) βρήκαν πως η γονεϊκή απόρριψη και ειδικότερα η επιθετικότητα επηρέασε την ψυχολογική προσαρμογή ατόμων 7 – 18 ετών στην Τζαμάϊκα.

Η τρίτη ερευνητική υπόθεση αναφέρεται στο εάν οι άνδρες διαφέρουν από τις γυναίκες ως προς την ενθουμούμενη μητρική αποδοχή και απόρριψη. Αυτό που παρατηρείται εκ των αποτελεσμάτων είναι ότι δεν υπάρχει σημαντική συσχέτιση που μεταξύ των υποκλιμάκων και του φύλου (βλ. Πίνακας 6). Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η τρίτη ερευνητική υπόθεση απορρίπτεται και επιβεβαιώνεται η μηδενική της.

Η τέταρτη ερευνητική υπόθεση αφορά τις διαφορές που μπορεί να υπάρξουν ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες ως προς την πατρική αποδοχή και απόρριψη που έχουν βιώσει οι συμμετέχοντες. Από τον Πίνακα 7, γίνεται φανερό ότι η εχθρότητα ή και η επιθετικότητα του πατέρα συσχετίζεται στατιστικά περισσότερο στους άνδρες απ' ότι στις γυναίκες, κάτι που αποτελεί συμπέρασμα και άλλων ερευνών (Smith, 2006). Επομένως, επιβεβαιώνεται η τέταρτη ερευνητική υπόθεση και απορρίπτεται η μηδενική της.

Από τους Πίνακες 6 και 7 εξάγεται το ενδιαφέρον συμπέρασμα πως οι άντρες έχουν βιώσει περισσότερη μητρική ζεστασιά παρά πατρική (=27,80), ενώ αντίθετα, οι γυναίκες έχουν βιώσει περισσότερη πατρική ζεστασιά παρά μητρική (=25,61). Έρευνες όπως αυτή των Ali, Khaleque, & Rohner, (2015) συμφωνούν με αυτό το συμπέρασμα, καθώς και εκείνοι διέκριναν ότι η μητρική αποδοχή στην παιδική ηλικία επηρέασε περισσότερο τους άντρες στην ψυχολογική τους προσαρμογή και πως αντίστοιχα, η πατρική αποδοχή άσκησε επιρροή στην ψυχολογική προσαρμογή κυρίως των γυναικών.

Σχετικά με την πέμπτη ερευνητική υπόθεση, ποικίλα είναι τα συμπεράσματα που εξάγονται ως προς το εάν οι άνδρες εκπαιδευτικοί διαφέρουν από τις γυναίκες στην ικανότητα ενσυναίσθησης τους στο πλαίσιο της τάξης. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται πως οι γυναίκες διακατέχονται με περισσότερα αισθήματα αλτρουισμού και προ – κοινωνική συμπεριφορά σε σχέση με τους άντρες. Επίσης, σύμφωνα με τον Πίνακα 8,

μπορεί να αντιληφθεί κανείς ότι οι άντρες ενδιαφέρονται για τα συναισθήματα των μαθητών τους λιγότερο από τις γυναίκες συναδέλφους τους. Άρα, επιβεβαιώνεται η πέμπτη ερευνητική υπόθεση και απορρίπτεται η μηδενική της. Σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα της τέταρτης ερευνητικής υπόθεσης και με δεδομένο πλέον ότι οι διαστάσεις της πατρικής απόρριψης συσχετίζονται περισσότερο με τους άντρες ενώ η πατρική αποδοχή σχετίζεται περισσότερο με τις γυναίκες, το ερευνητικό έργο των Kim και Rohner (2003) φαίνεται να συγκλίνει με την παρούσα έρευνα. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι κόρες που έχουν απορριφθεί από τις μητέρες τους στην παιδική ηλικία τείνουν να έχουν σημαντικά μικρότερο βαθμό ενσυναίσθησης, με τους συνανθρώπους τους. Στην εν λόγω έρευνα δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικά στοιχεία για την πατρική απόρριψη σε σχέση με τους άντρες και τις γυναίκες.

Όσον αφορά το ερευνητικό ερώτημα για το εάν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στους νέους ενήλικες, τους ενήλικες και τους μεσήλικες εκπαιδευτικούς ως προς την ενθουμούμενη μητρική αποδοχή/ απόρριψη, την ενθουμούμενη πατρική αποδοχή/ απόρριψη και την ενσυναισθητική ικανότητα, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για να εξαχθεί ένα τελικό συμπέρασμα. Ως γενική εικόνα, φαίνεται οι νέοι ενήλικες έχουν μεγαλύτερο μέσο όρο σε όλες τις διαστάσεις μητρικής απόρριψης και στις υποκλίμακες της ενσυναίσθησης, ενώ οι μεσήλικες μεγαλύτερο μέσο όρο πατρικής απόρριψης. Τα δεδομένα αυτά συμφωνούν με τις εργασίες των Cabello et al. (2016), των Gutiérrez-Cobo et al. (2023) και των O'Brien et al. (2013), οι οποίοι έδειξαν πως η μέγιστη απόδοση γνωστικής ενσυναίσθησης επιτυγχάνεται στα 30,5 χρόνια, δηλαδή στην ηλικιακή ομάδα των νεαρών ενηλίκων.

Έλλειψη σημαντικών στατιστικά αποτελεσμάτων προέκυψε και για την έκτη ερευνητική υπόθεση, η οποία συσχετίζει θετικά το εκπαιδευτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών με την ενθουμούμενη μητρική αποδοχή. Τα μόνα συμπεράσματα που μπορούν να δοθούν από το σχετικό Πίνακα 12 είναι ότι οι εκπαιδευτικοί που έχουν πτυχίο AEI έχουν τη μητρική ζεστασιά περισσότερο, ενώ την εχθρότητα/ επιθετικότητα, την αδιαφορία/ παραμέληση και τη αδιαφοροποίητη απόρριψη λιγότερο, κατά μέσο όρο, σε σχέση με τους έχοντες μεταπτυχιακό και τους διδάκτορες. Επομένως, η έκτη ερευνητική υπόθεση απορρίπτεται και η μηδενική της επιβεβαιώνεται. Έρευνες επίσης έχουν δείξει πως οι γυναίκες φαίνεται να έχουν υψηλότερη ικανότητα ενσυναίσθησης από τους άντρες (Gutiérrez-Cobo et al., 2023· Smith, 2006· Warrier et al., 2018). Ειδικότερα, οι Kim & Rohner (2003) αναφέρουν πως οι νεαρές ενήλικες γυναίκες και συγκεκριμένα αυτές που βρίσκονται στον πρώτο κύκλο σπουδών τους έχουν μεγαλύτερη ικανότητα ενσυναίσθησης από τους άντρες.

Ομοίως, εξετάζοντας την έβδομη (βλ. Πίνακας 13) και την όγδοη (βλ. Πίνακας 14) ερευνητική υπόθεση, δεν βρέθηκαν σημαντικά στατιστικές διαφορές στο εκπαιδευτικό υπόβαθρο και στην πατρική αποδοχή και ενσυναίσθηση. Οι παρατηρήσεις που μπορεί να θεωρηθούν σημαντικές είναι ότι στην ΠΡΑΡ οι έχοντες μεταπτυχιακό εμφανίζουν μεγαλύτερο μέσο όρο στην πατρική στοργή, στην εχθρότητα και στην αδιαφοροποίητη απόρριψη και οι έχοντες πτυχίο AEI στην πατρική αδιαφορία. Αναφορικά με τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησης, οι εκπαιδευτικοί με πτυχίο AEI έχουν περισσότερη κατά μέσο όρο συναισθηματική αντίληψη από τις υπόλοιπες βαθμίδες, οι συμμετέχοντες με μεταπτυχιακό τίτλο περισσότερο ανθρωπισμό και προ- κοινωνική συμπεριφορά και οι διδάκτορες περισσότερη κατά μέσο όρο συναισθηματική μεταδοτικότητα και συναισθηματική αδιαφορία. Επομένως,

οι ερευνητικές υποθέσεις 7 και 8 απορρίπτονται και επιβεβαιώνονται οι μηδενικές τους. Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε σύγκρουση με την έρευνα των Gutiérrez-Cobo et al. (2023), στην οποία το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων ήταν ανάλογο με τις βαθμολογίες τους στην ικανότητα ενσυναίσθησης. Δεν πρέπει να παραλειφθεί πως στη συγκεκριμένη έρευνα οι εκπαιδευτικές βαθμίδες που αξιολογούνταν ήταν το δημοτικό, γυμνάσιο-λύκειο και το πανεπιστήμιο.

Από τα παραπάνω συμπεράσματα μπορούν να διατυπωθούν και ορισμένες προτάσεις για μελλοντική έρευνα. Η έλλειψη προηγούμενων δημοσιευμένων εργασιών πάνω στις συγκεκριμένες μεταβλητές καθιστά την παρούσα έρευνα πρωτότυπη, ωστόσο ο μικρός αριθμός συμμετεχόντων εκπαιδευτικών στην έρευνα, αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα της. Για να επιτευχθεί βελτίωση της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος, σε επόμενη ερευνητική προσπάθεια θα ήταν σκόπιμο οι ερευνητές να συλλέξουν δείγμα με ίσο αριθμό συμμετεχόντων ανά κατηγορία φύλου και ηλικιακής ομάδας. Επίσης, χρήσιμο θα ήταν να συλλεχθούν δεδομένα με εκπαιδευτικούς από όλη την Ελλάδα και να εξεταστούν περαιτέρω δημογραφικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα η οικογενειακή κατάσταση κάθε συμμετέχοντα εκπαιδευτικού. Ακόμη, θα μπορούσε κανείς να χρησιμοποιήσει κι άλλα ερευνητικά εργαλεία πέραν του ερωτηματολογίου, όπως τις συνεντεύξεις.

Στη παρούσα εργασία διερευνήθηκε ο βαθμός σύνδεσης της ικανότητας ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της τάξης. Θα είχε όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξεταστούν τρόποι βελτίωσης της ικανότητας ενσυναίσθησης των μαθητών και ιδιαίτερα της ανάπτυξης της ικανότητας την ενσυναίσθησης μεταξύ παιδιών και γονέων. Για παράδειγμα, θα ήταν σκόπιμο οι εκπαιδευτικοί να προσπαθήσουν να αναπτύξουν την ενσυναίσθηση των νηπίων με ποικίλους τρόπους, όπως το ψυχόγραμμα (Zaragas, 2021· Zaragas, Tefa & Angelaki, 2019) ή μέσω της ενεργητικής ακρόασης (Kourmoussi et al., 2018), ακόμη κι αν αισθάνονται ενσυναίσθηση προς τους μαθητές τους. Τέλος, θα μπορούσαν επίσης να δημιουργήσουν ένα κλίμα συναισθηματικής ζεστασιάς μεταξύ γονέα και παιδιού ώστε να βελτιώσουν την μεταξύ τους σχέση (Κούτρας & Νάστου, 2014).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιώτσα, Α. (2017). *Η Συναισθηματική Ζεστασιά: Τα θεμέλια της θεωρίας γονεϊκής αποδοχής – απόρριψης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γκούρμπατση, Ε. (2020). *Ενθυμούμενη Γονεϊκή Αποδοχή- Απόρριψη: Ο ρόλος της στην ψυχολογική προσαρμογή, στη συγχωρητικότητα και στην εκδικητικότητα των ενηλίκων* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε από:
<https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/29739/1/%CE%9C.%CE%95.%20%CE%93%CE%9A%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%9C%CE%A0%CE%91%CE%A4%CE%A3%CE%97%20%CE%95%CE%A5%CE%94%CE%9F%CE%9E%CE%99%CE%91%202020.pdf>
- Θεοδωρόπουλος, Χ. (2017). *Αντίληψης παιδιών νηπιακής-πρώτης σχολικής ηλικίας και αντιλήψεις των γονέων τους για τη γονεϊκή συμπεριφορά*. (Διδακτορική διατριβή). Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών , Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Καραπαναγιώτη Σ., & Καραγιαννοπούλου Ε. (2021). Parental acceptance-rejection and academic procrastination: the mediating role of perfectionism and passive aggressiveness. *ELEUTHERNA*, 12, 21–46.
<https://doi.org/10.26248/eleutherna.v12i0.1538>
- Κατσαντώνη, Β. (2020). *Γονεϊκή αποδοχή/απόρριψη, θετική ψυχολογία και καταθλιπτικά συμπτώματα* (Μεταπτυχιακή διατριβή). Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Κουμαρίδου Π. (2020). *Τι επηρεάζει την ενσυναίσθηση στο νοσηλευτικό προσωπικό; Διακυμάνσεις ανάλογα με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και τα χαρακτηριστικά εργασίας* (Διπλωματική εργασία). Ανακτήθηκε από:
<https://apothesis.eap.gr/archive/item/91812>
- Κούτρας, Β., & Νάστου, Α. (2014). Πολιτικές και πρακτικές για επιτυχημένη συμμετοχή γονέων στην εκπαίδευση του παιδιού. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 13, 247-254.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (2019). *Επαγγελματική ικανοποίηση και ενσυναίσθηση των επαγγελματιών υγείας του Γενικού Νοσοκομείου Χίου ως προς το μεταναστευτικό-προσφυγικό πληθυσμό*. Πάτρα, ΕΑΠ
- Μητρογιώργου Ε., (2020). *Ελληνική Οικογένεια σε Κρίση: Αντιλήψεις Παιδιών Νηπιακής Ηλικίας για τη Γονεϊκή Ζεστασιά και Αντιλήψεις Γονέων για την Παιδική Συμπεριφορά* (Διδακτορική διατριβή). Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών , Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Μπαλλή, Β. Γ. (2016). *Η σημασία της γονεϊκής αποδοχής/απόρριψης στις φιλίες και στην προσαρμογή των παιδιών στο σχολείο* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
- Νούσα, Α. (2022). *Ενσυναίσθηση και επαγγελματική εξουθένωση στους εργαζόμενους του Κέντρου Ακτινοθεραπευτικής Ογκολογίας ανάμεσα σε ένα δημόσιο και ένα ιδιωτικό νοσοκομείο* (Πτυχιακή εργασία). Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Διοίκησης Μονάδων Υγείας, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

- Ντούρου, Ε. (2020). *Διερεύνηση των σχέσεων του δεσμού με τη διαμόρφωση των φιλικών σχέσεων στην εφηβική ηλικία* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε από: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/147471>
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American psychologist*, 44(4), 709.
- Aktar, R., & Nahar, A. (2014). Parental acceptance, mental health and self-efficacy of adults in Bangladesh. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(2), 01-07.
- Ali, S., Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2015). Pancultural Gender Differences in the Relation Between Perceived Parental Acceptance and Psychological Adjustment of Children and Adult Offspring: A Meta-Analytic Review of Worldwide Research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(8), 1059–1080.
<https://doi.org/10.1177/0022022115597754>
- Amato, P. R. & Booth A. (1997) *A Generation at Risk*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Baldwin, A. L., Joan K., & Breese F. (1945). Patterns of Parent Behavior. *Psychological Monographs* 58, 3.
- Baldwin, A. L., Joan K., & Breese F. (1949). The Appraisal of Parent Behavior. *Psychological Monographs* 63, 4
- Batool, S., & Najam, N. (2009). Relationship between perceived parenting style, perceived parental acceptance/rejection (par) and perception of god among young adults. *Quaide-azam University, Islamabad*.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Barber, B. K., & Thomas D. L. (1986). Dimensions of Fathers' and Mothers' Supportive Behavior: The Case for Physical Affection. *Journal of Marriage and the Family* 48:783–794
- Barnes, G. M., & Farrell M. P. (1992) Parental Support and Control as Predictors of Adolescent Drinking, Delinquency, and Related Problem Behaviors. *Journal of Marriage and the Family* 54:763– 776.
- Baron-Cohen, S. (2011). *Zero degrees of empathy: A new theory of human cruelty*. Penguin uk.
- Baumrind D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, 887-907.
- Baumrind D. (1968). Authoritarian vs. authoritative parental control. *Adolescence*, 3(11), 255.
- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on black children: Some black-white comparisons. *Child development*, 261-267.
- Baumrind D. (1989). Rearing Competent Children. In *Child Development Today and Tomorrow*. W. Damon, ed. Pp. 349–378. San Francisco: Jossey-Bass.
- Baumrind D. (1991) Parenting Styles and Adolescent Development. In *Encyclopedia of Adolescence*, vol. 2. J. Brook-Gunn, R. M. Lerner, and A. C. Peterson, eds. Pp. 746–758. New York: Garland.
- Berry, J. W. (2006). Contexts of acculturation. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*, 27(42), 328-336.

- Bowlby, J. (1988). Developmental psychiatry comes of age. *The American journal of psychiatry*.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Attachment (Vol. 1)*. N.Y: Basic Books
- Bowlby, J. (1979). On knowing what you are not supposed to know and feeling what you are not supposed to feel. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 24(5), 403-408.
- Bowlby, J. (1979). The bowlby-ainsworth attachment theory. *Behavioral and Brain Sciences*, 2(4), 637-638.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American psychologist*, 34(10), 844.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *International encyclopedia of education*, 3(2), 37-43.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Cabello, R., Sorrel, M. A., Fernández-Pinto, I., Extremera, N., & Fernández-Berrocal, P. (2016). Age and gender differences in ability emotional intelligence in adults: A cross-sectional study. *Developmental Psychology*, 52(9), 1486–1492. <https://doi.org/10.1037/dev0000191>
- Cameron, K. (2012). *Positive leadership: Strategies for extraordinary performance*. Berrett-Koehler Publishers.
- Cassidy, J., & Shaver, P. R. (Eds). (1999). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford.
- Champney, H. (1941) The Measurement of Parent Behavior. *Child Development* 12:131–166
- Chao, R. K. (1994). Beyond parental control and authoritarian parenting style: Understanding Chinese parenting through the cultural notion of training. *Child development*, 65(4), 1111-1119.
- Chen, X., Zhang, Y., Xu, X., Wang, W., Yan, H., Li, S., & Yang, N. (2019). Mediating roles of anxiety, self-efficacy, and sleep quality on the relationship between patient-reported physician empathy and inflammatory markers in ulcerative colitis patients. *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research*, 25, 7889.
- Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion, and behavior. *Journal of personality and social psychology*, 71(4), 810.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113-126.
- Davis, M. H., Luce, C., & Kraus, S. J. (1994). The heritability of characteristics associated with dispositional empathy. *Journal of personality*, 62(3), 369-391.
- Davis, M.H. (1996). *Empathy: A social psychological approach*. Boulder, CO: Westview Press.
- Decety, J., & Jackson, P. L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3(2), 71-100.

- Decety, J., & Moriguchi, Y. (2007). The empathic brain and its dysfunction in psychiatric populations: Implications for intervention across different clinical conditions. *BioPsychoSocial medicine*, 1(1), 1-21.
- Downey, G., & Feldman, S. I. (1996). Implications of rejection sensitivity for intimate relationships. *Journal of personality and social psychology*, 70(6), 1327.
- Duarte, J., & Pinto-Gouveia, J. (2017). Mindful compassion: The use of mindfulness-based interventions for the treatment of anger, aggression, and violence. *Mindfulness*, 8(6), 1433-1445.
- Eisenberg, A., Rosenthal, S., & Schluskel, Y. R. (2015). Medicine as a performing art: what we can learn about empathic communication from theater arts. *Academic Medicine*, 90(3), 272-276.
- Eisenberg, N. (2006). Empathy-related responding and prosocial behaviour. In *Empathy and Fairness: Novartis Foundation Symposium 278* (71-88). Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A., & Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child development*, 76(5), 1055-1071.
- Feldman, S., & Downey, G. (1994). Rejection sensitivity as a mediator of the impact of childhood exposure to family violence on adult attachment behavior. *Development and psychopathology*, 6(1), 231-247.
- Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. *Brunner/Mazel*.
- George, C., & Solomon, J. (1996). Representational models of relationships: Links between caregiving and attachment. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 17(3), 198-216.
- Gilbert, P. (2005). Compassion and cruelty: A biopsychosocial approach. In P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychotherapy Routledge*. 9-74
- Giotsa, A., & Kaminiotis, O. (2014). Early childhood parental acceptance-rejection questionnaire (ECARQ)–short form. Psychometric properties of the Greek version. *Psychological and educational approaches in times of crisis-Exploring new data. Untested Ideas Research Center. New York, Niagara Falls*.
- Giotsa, A., & Kyriazos, T. A. (2019). Early childhood acceptance rejection questionnaire: Psychometric properties of the Greek version. *Psychology*, 10(05), 722.
- Giotsa, A., & Theodoropoulos, C. (2016). *Psychometric properties of the early childhood acceptance-rejection questionnaire (ECARQ) in Greece*. Paper presented at the meeting of International Congress on Interpersonal Acceptance-Rejection, Madrid.
- Giotsa, A., & Touloumakos, A. (2014). Perceived Parental Acceptance and Psychological Adjustment: The moderating role of parental power and prestige among Greek preadolescents. *Cross-Cultural Research*, 48, 250-258.
- Giotsa A., & Touloumakos, A. K. (2016). “They Accept Me, They Accept Me Not” Psychometric Properties of the Greek Version of the Child Parental Acceptance–Rejection Questionnaire–Short Form. *Journal of Family Issues*, 37(9), 1226-1243.
- Goetz, J. L., Keltner, D., & Simon-Thomas, E. (2010). Compassion: An evolutionary analysis and empirical review. *Psychological Bulletin*, 136(3), 351-374.

- Gray Jr, L. (1997). *Differences between violent and nonviolent delinquent males on measures of empathy, attachment, parental criminality and parental acceptance/rejection*. University of Maryland, College Park.
- Gray, M. R., & Steinberg, L. (1999). 10 Adolescent Romance and the Parent-Child Relationship A Contextual Perspective. *The development of romantic relationships in adolescence*, 235.
- Grossmann, K., & Grossmann, K. E. (2007). The impact of attachment to mother and father at an early age on children's psychosocial development through young adulthood. In R. E. Tremblay, R.G. Barr, R. D. Peters, & M. Boivin (Eds.), *Encyclopedia on Early Childhood Development* (p. 1-8). Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο: http://www.childencyclopedia.com/documents/GrossmannANGxp_rev.pdf.
- Gutiérrez-Cobo, M., Cabello, R., Megías-Robles, A., Gómez-Leal, R., Baron-Cohen, S., & Fernández-Berrocal, P. (2023). Does our cognitive empathy diminish with age? The moderator role of educational level. *International Psychogeriatrics*, 35(4), 207-214. doi:10.1017/S1041610221000624
- Gullestand, S. (2001). Attachment theory and psychoanalysis: Controversial Issues. *The Scandinavian Psychoanalysis Review*, 24, 3- 16.
- Hassan, S. B., & Riaz, M. N. (2012). Perception of parental acceptance and rejection in emotionally empathic and non-empathic adolescents. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*, 10(2), 60-69.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice*, Cambridge University Press, Cambridge, U.K.
- Hojat, M., Vergare, M., Isenberg, G., Cohen, M., & Spandorfer, J. (2015). Underlying construct of empathy, optimism, and burnout in medical students. *International journal of medical education*, 6, 12.
- Howick, J., Bizzari, V., & Dambha-Miller, H. (2018). Therapeutic empathy: what it is and what it isn't. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 111(7), 233–236. <https://doi.org/10.1177/0141076818781403>
- Hughes, M. M., Blom, M., Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2005). Bridging parental acceptance-rejection theory and attachment theory in the preschool strange situation. *Ethos*, 33(3), 378-401.
- Iacoboni, M. (2008). *Mirroring people: The new science of how we connect with others*. New York: Farrar, Straus and Giroux
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of adolescence*, 29(4), 589–611. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.010>
- Kandemir Özdiñç, N. (2019). Sibling bullying and peer bullying relations to empathy, moral disengagement, problem solving, and parental acceptance-rejection.
- Kardiner, A. (1939). The individual and his society: the psychodynamics of primitive social organization.
- Kardiner, A. (1945a). CHAPTER IV. ANALYSIS OF COMANCHE CULTURE. In *The Psychological Frontiers of Society* (pp. 81-100). Columbia University Press.

- Kardiner, A. (1945b). *The psychological frontiers of society*. Columbia University Press.
- Kazarian, S. S., Moghnie, L., & Martin, R. A. (2010). Perceived parental warmth and rejection in childhood as predictors of humor styles and subjective happiness. *Europe's Journal of Psychology*, 6(3), 71-93.
- Khaleque, A. (2015). Parental acceptance and children's psychological adjustment. *Promoting psychological well-being in children and families*, 226-243.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 54-64.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2012). Pancultural associations between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults: A meta-analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43, 784-800.
- Kim, Y. H., Kim, H. J., Lee, E. J., & Kim, S. H. (2020). The effects of empathy and compassion on emotional exhaustion and job satisfaction among clinical nurses: A cross-sectional study. *Journal of Nursing Management*, 28(5), 1075-1083.
- Kim, S. I., & Rohner, R. P. (2003). Perceived parental acceptance and emotional empathy among university students in Korea. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34(6), 723-735.
- Klimecki, O. M., Leiberg, S., Ricard, M., & Singer, T. (2014). Differential pattern of functional brain plasticity after compassion and empathy training. *Social cognitive and affective neuroscience*, 9(6), 873-879.
- Kourkoutas, E., & Erkman, F. (2011). *Interpersonal acceptance and rejection: Social, emotional, and educational contexts*. Universal-Publishers.
- Kourmoussi, N., Amanaki, E., Tzavara, C., Merakou, K., Barbouni, A., & Koutras, V. (2017). The Toronto empathy questionnaire: reliability and validity in a nationwide sample of Greek teachers. *Social Sciences*, 6(2), 62.
- Kourmoussi N, Kounenou K, Yotsidi V, Xythali V, Merakou K, Barbouni A, Koutras V. Personal and Job Factors Associated with Teachers' Active Listening and Active Empathic Listening. *Social Sciences*. 2018; 7(7):117.
<https://doi.org/10.3390/socsci7070117>
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child development*, 62(5), 1049-1065.
- Lipps, T. (1903). Einfühlung, inner Nachahmung, und Organaempfindungen. *Archiv für die gesamte psychologie*, 1, 465-519. [Translated as "Empathy, inner imitation and Sense-Feelings" in M. M. Rader (Ed.), (1979), *A modern book of esthetics* (5th ed., pp. 374-382). New York: Holt, Rinehart and Winston
- MacDonald, K. (1992). Warmth as a developmental construct: An evolutionary analysis. *Child development*, 63(4), 753-773.
- Neff, K. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and identity*, 2(2), 85-101.
- Neff, K. D. (2003). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and identity*, 2(3), 223-250.

- Neff, K. D., & Germer, C. K. (2013). A pilot study and randomized controlled trial of the mindful self-compassion program. *Journal of clinical psychology*, 69(1), 28-44.
- Nemati, S., Shojaeian, N., Martínez-González, A. E., Hosseinkhanzadeh, A. A., Katurani, A., & Khiabani, I. (2022). Maternal acceptance–rejection, self-compassion and empathy in mothers of children with intellectual and developmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68(2), 102-106.
- O'Brien, E., Konrath, S. H., Grühn, D., and Hagen, A. L. (2013). Empathic concern and perspective taking: Linear and quadratic effects of age across the adult life span. *Journals of Gerontology - Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(2), 168–175. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbs055>
- Peterson, G. W., & Rollins B. C. (1987) Parent-Child Socialization as Symbolic Interaction. In *Handbook of Marriage and Family*. Marvin Sussman and Suzanne K. Steinmetz, eds. Pp. 471–508. New York: Plenum Press.
- Pulos, S., Elison, J., Lennon, R. (2004). The hierarchical structure of the Interpersonal Reactivity Index. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 32, 355-360
- Roe, A, & Siegelman M, (1963). A Parent-Child Relations Questionnaire. *Child Development* 20:355–369
- Rohner, R. P. (1975). *They love me, they love me not: a worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection*. New Haven, CT: HRAF Press (Διαθέσιμο ως ebook στο Rohner Research Publications, Storrs, CT)
- Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc. (Available from Rohner Research Publications, Storrs, CT).
- Rohner, R. P. (2004). The parental" acceptance-rejection syndrome": Universal correlates of perceived rejection. *American psychologist*, 59(8), 830-840.
- Rohner, R. P. (2005). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory (PARTheory). Retrieved May, 20, 2005.
- Rohner, R. P. & Ali, S. (2020). Parental acceptnce-rejection questionnaire (PARQ). *Encyclopedia of personality and individual differences* 3425-3427.
- Rohner, R. P., & Frampton, S. B. (1982). Perceived parental acceptance-rejection and artistic preference: An unexplained contradiction. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 13(2), 250-259.
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2010). Testing central postulates of parental acceptance-rejection theory (PARTheory): A meta-analysis of cross-cultural studies. *Journal of Family Theory & Review*, 2(1), 73-87.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, 33(3), 299-334.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2012). Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. *Journal of Family Theory & Review*, 2(1), 73-87.
- Rohner, R. P., & Lansford, J. E. (2017). Deep structure of the human affectional system: Introduction to interpersonal acceptance–rejection theory. *Journal of Family Theory & Review*, 9(4), 426-440.

- Rohner, R. P., & Pettengill, S. M. (1985). Perceived parental acceptance-rejection and parental control among Korean adolescents. *Child development*, 524-528.
- Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1981). Parental acceptance-rejection and parental control: Cross-cultural codes. *Ethnology*, 20(3), 245-260.
- Rohner, R. P., & Veneziano, R. A. (2008). International father acceptance–rejection project. In *Paper presented as a part of a symposium at the thirty seventh annual meeting of the society for crosscultural research, New Orleans, LA, USA*.
- Rollins, Boyd C., & Thomas D. L., (1979) Parental Support, Power, and Control Techniques in the Socialization of Children. In *Contemporary Theories about the Family*, vol. 1. Wesley R. Burr, Ruben Hill, F. Ivan Nye, and Ira L. Reis, eds. Pp. 317–364. New York: Free Press
- Rutter, M. (1995). Clinical implications of attachment concepts: Retrospect and prospect. *Journal of child psychology and psychiatry*, 36(4), 549-571.
- Schaefer, Earl S. (1959). A Circumplex Model for Maternal Behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59:226–335.
- Schludermann, E., & Schludermann S., (1970). Replicability of Factors in Children's Report of Parental Behavior. *Journal of Psychology* 76:239–249
- Schludermann, E., & Schludermann S., (1983). Sociocultural Change and Adolescents' Perception of Parent Behavior. *Developmental Psychology* 19:674–685
- Schurz, M., Radua, J., Aichhorn, M., Richlan, F., & Perner, J. (2014). Fractionating theory of mind: a meta-analysis of functional brain imaging studies. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 42, 9-34.
- Senese, V. P., Bacchini, D., Miranda, M. C., Aurino, C., Somma, F., Amato, G., & Rohner, R. P. (2016). The adult parental acceptance–rejection questionnaire: a cross-cultural comparison of Italian and American short forms. *Parenting*, 16(4), 219-236.
- Seppala, E., & Cameron, K. (2015). Proof that positive work cultures are more productive. *Harvard Business Review*, 12(1), 44-50.
- Shahrour, G. (2017). *Cognitive and Emotional Empathy in Adolescents with ADHD: Are Comorbidities, Gender, and Parental Acceptance-rejection Important Factors?* (Doctoral dissertation, Kent State University).
- Shiner, R. L., Masten, A. S., & Tellegen, A. (2002). A developmental perspective on personality in emerging adulthood: childhood antecedents and concurrent adaption. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1165- 1177.
- Siegel, D. J. (2010). *Mindsight: The new science of personal transformation*. Bantam.
- Sinclair, S., Beamer, K., Hack, T. F., McClement, S., Raffin Bouchal, S., Chochinov, H. M., & Hagen, N. A. (2017). Sympathy, empathy, and compassion: A grounded theory study of palliative care patients' understandings, experiences, and preferences. *Palliative medicine*, 31(5), 437-447.
- Skovholt, T. M. (2005). The Cycle of Caring: A Model of Expertise in the Helping Professions. *Journal of Mental Health Counseling*, 27(1), 82–93.
<https://doi.org/10.17744/mehc.27.1.mj5rcvy6c713tafw>
- Smetana, J. G. (2000). Middle-class African American adolescents' and parents' conceptions of parental authority and parenting practices: A longitudinal investigation. *Child development*, 71(6), 1672-1686.

- Smith, M. S., Lindsey, C. R., & Hansen, C. E. (2006). Corporal punishment and the mediating effects of parental acceptance-rejection and gender on empathy in a southern rural population. *Cross-Cultural Research*, 40(3), 287-305.
- Stamm, B. (2010). The concise manual for the professional quality of life scale. Ανακτήθηκε από: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/62440629/ProQOL_Concise_2ndEd_12-201020200322-88687-17klwvb-libre.pdf?1584952980=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DThe_Concise_ProQOL_Manual.pdf&Expires=1685469492&Signature=KpgVsclS6qKtSwrEQLRgFKOscacem-1ZTij3CnK1hhxtoB4b2jTP5tofiBdwjZebapx7qdpA2Ah2bpKVlt8tFiMFtLLh5448LJ2AoGw5tJ~18F56STZatxTT9ojc7lsekXm~CsmlENEd1FiuEr7I5KeVJcaqJbDr9e6T6ccFHIKYcVWazYkclgZ3CTQ01uRFINe1kz6bwbtYgt~6emGUru-gYAVm9sRLl~5pHnw9sTEGnuaoSMqUnyT4WR478I4~TWgylAYAXjtocsHQ-Or-zqDxfDghTN3Xh--JiyGGrZamfshEbNQyemg6N3rsrqqtNFrjdmQ5cG6nwqRuYg_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- Steinberg, L., Elmen, J. D., & Mounts, N. S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents. *Child development*, 1424-1436.
- Stogdill, Ralph M. (1937) Survey of Experiments on Children's Attitudes Toward Parents: 1894–1936. *Journal of Genetic Psychology* 51:293–303.
- Wang, X., Lei, L., Yang, J., Gao, L., & Zhao, F. (2017). Moral disengagement as mediator and moderator of the relation between empathy and aggression among Chinese male juvenile delinquents. *Child Psychiatry & Human Development*, 48, 316-326.
- Wang, M., Wang, J., Deng, X., & Chen, W. (2019). Why are empathic children more liked by peers? The mediating roles of prosocial and aggressive behaviors. *Personality and Individual Differences*, 144, 19-23.
- Warrier, V. et al. (2018). Genome-wide meta-analysis of cognitive empathy : heritability, and correlates with sex, neuropsychiatric conditions and cognition. *Nature Publishing Group*, 23, 1402–1409. <https://doi.org/10.1038/mp.2017.122>
- Witmer, H. L., Leach J. & Richman E. (1938) The Outcome of Treatments of Children Rejected by Their Mothers. *Smith College Studies in Social Work* 8:187–234.
- Whitting, J. (1953). Child Training and Personality: a cross-cultural study. *New Haven*.
- Whitbeck, L. B., Conger R. D., and Kao M. (1993) The Influence of Parental Support, Depressed Affect, and Peers on the Sexual Behaviors of Adolescent Girls. *Journal of Family Issues* 14:261–278.
- Wondra, J., Ellsworth, P., Phoebe, C. (2015). An appraisal theory of empathy and other vicarious emotional experiences. *Psychological Review*.
- Yeo, S., & Kim, K. J. (2021). A validation study of the Korean version of the Toronto empathy questionnaire for the measurement of medical students' empathy. *BMC Medical Education*, 21, 1-8.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., Wagner, E., & Chapman, M. (1992). Development of concern for others. *Developmental psychology*, 28(1), 126.
- Zaragas, H. K., Tefa, M., & Angelaki, A. (2019). Planning of Activities and Alternative Teaching Approach of Motor Education and Psychodrama with the Purpose of Promoting Motor Development and Preschoolers' Intercultural Competence. *IOSR Journal of Sports and Physical Education*. 6(5): 01-18

Zaragas, C. K. (2021). The Psychodrama and its Contribution to the Children's Competitive Confrontation. Case Study. *Cultural-Historical Psychology*, 17(3).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1. Το ερωτηματολόγιο έτσι όπως κοινοποιήθηκε στους συμμετέχοντες.

Γονεϊκή αποδοχή και απόρριψη των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η ικανότητα ενσυναίσθησης τους στο πλαίσιο της τάξης.

Ονομάζομαι Ευμορφία Μηκέ και σας κοινοποιώ το παρακάτω ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελεί εργαλείο έρευνας με θέμα: **"Η επιρροή της βιωμένης γονεϊκής αποδοχής/απόρριψης των εκπαιδευτικών στην ικανότητα ενσυναίσθησης τους στο πλαίσιο της τάξης"** στο πλαίσιο εκπόνησης Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, υπό την επίβλεψη της κ. Γιώτσα, Καθηγήτριας του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Οι απαντήσεις που θα καταγραφούν είναι **ανώνυμες** και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για την διπλωματική εργασία. Επειδή τα ζητήματα στα οποία καλείστε να απαντήσετε είναι σημαντικά για την εγκυρότητα, παρακαλούμε να απαντηθούν όλες οι ερωτήσεις, χωρίς εξαιρέσεις.

Εκτιμώμενος χρόνος: **5-10'**

Η βοήθεια σας είναι πολύτιμη.
Σας ευχαριστώ πολύ.

[Εναλλαγή λογαριασμού](#)

 Δεν κοινοποιήθηκε

* Υποδεικνύει απαιτούμενη ερώτηση

Φύλο: *

- ☐ Άντρας
☐ Γυναίκα

Ηλικία: *

Η απάντησή σας

Επίπεδο εκπαίδευσης: *

- ☐ Πτυχίο ΑΕΙ
☐ Μεταπτυχιακό
☐ Διδακτορικό
☐ Άλλο:

Εργάζομαι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως:

- ☐ Νηπιαγωγός
- ☐ Δάσκαλος/α

Χρόνια προϋπηρεσίας: *

- ☐ 0-4
- ☐ 5-10
- ☐ 11-15
- ☐ 16-20
- ☐ 21-25
- ☐ 25-30
- ☐ πάνω από 30

Οικογενειακή κατάσταση: *

- ☐ Παντρεμένος/η και ζω με τον/την σύζυγο
- ☐ Μη παντρεμένος, αλλά συμβιώνω με κάποιον/α (ελεύθερη σχέση)
- ☐ Σε διάσταση (παντρεμένος/η αλλά δεν ζω με τον/την σύζυγο)
- ☐ Διαζευγμένος/η
- ☐ Χήρος/α
- ☐ Άγαμος/η

Έχετε παιδιά: *

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

Αν απαντήσατε "ναι" στην προηγούμενη ερώτηση, πόσα παιδιά έχετε;

Η απάντησή σας

Επόμενο

Σελίδα 1 από 4

Εκκαθάριση φόρμας

Γονέας: Η μητέρα

Παρακάτω θα βρείτε κάποιες προτάσεις που περιγράφουν τους τρόπους με τους οποίους οι μητέρες συμπεριφέρονται στα παιδιά τους. **Θα ήθελα να σκεφτείτε κατά πόσο η κάθε μια πρόταση ταιριάζει με τον τρόπο που συμπεριφερόταν η δική σας μητέρα σε εσάς στην ηλικία 7-12 ετών.** Απαντήστε παρακαλώ αυθόρμητα και με ειλικρίνεια.

Η μητέρα μου: *

	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
Α. Έλεγε καλά λόγια για εμένα.	☐	☐	☐	☐
Β. Δε μου έδινε καθόλου σημασία.	☐	☐	☐	☐
Γ. Με διευκόλυνε με τον τρόπο της να της λέω πράγματα που ήταν σημαντικά για μένα.	☐	☐	☐	☐
Δ. Με χτυπούσε, ακόμα και όταν δεν το άξιζα.	☐	☐	☐	☐
Ε. Με έβλεπε ως μεγάλο μπελά.	☐	☐	☐	☐
Ζ. Με τιμωρούσε αυστηρά όταν θύμωνα.	☐	☐	☐	☐
Η. Ήταν πάντα πολύ απασχολημένη για να απαντήσει στις ερωτήσεις μου.	☐	☐	☐	☐
Θ. Φαινόταν να με αντιπαθεί.	☐	☐	☐	☐
Ι. Έδειχνε πραγματικό ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες μου.	☐	☐	☐	☐
Κ. Μου έλεγε πολύ σκληρά λόγια.	☐	☐	☐	☐
Λ. Με αγνοούσε όταν ζητούσα βοήθεια.	☐	☐	☐	☐

M. Με έκανε να νιώθω ότι με ήθελε και ότι με χρειαζόταν.	☐	☐	☐	☐
N. Μου έδινε πολλή σημασία.	☐	☐	☐	☐
Ξ. Προσπαθούσε με διάφορους τρόπους να με στενοχωρεί.	☐	☐	☐	☐
O. Ξεχνούσε σημαντικά πράγματα που νομίζω ότι θα έπρεπε να θυμάται.	☐	☐	☐	☐
Π. Όταν δεν συμπεριφερόμουν καλά, με έκανε να νιώθω ότι δε με αγαπούσε.	☐	☐	☐	☐
P. Με έκανε να αισθάνομαι ότι τα πράγματα που έκανα ήταν σημαντικά.	☐	☐	☐	☐
Σ. Με εκφόβιζε ή με απειλούσε όταν έκανα κάποια αταξία.	☐	☐	☐	☐
T. Ενδιαφερόταν για τη γνώμη μου και με παρότρυνε να την εκφράζω.	☐	☐	☐	☐
Υ. Όσο κι αν προσπαθούσα, πίστευε ότι τα άλλα παιδιά ήταν καλύτερα από μένα.	☐	☐	☐	☐
Φ. Μου έδειχνε ότι δε με ήθελε (δεν ήμουν επιθυμητός/ή).	☐	☐	☐	☐
Χ. Μου έδειχνε την αγάπη της.	☐	☐	☐	☐
Ψ. Όσο δεν την ενοχλούσα, δεν μου έδινε καμία σημασία.	☐	☐	☐	☐
Ω. Μου συμπεριφερόταν με στοργή και καλοσύνη.	☐	☐	☐	☐

Γονέας: Ο πατέρας

Παρακάτω θα βρείτε κάποιες προτάσεις που περιγράφουν τους τρόπους με τους οποίους οι πατέρες συμπεριφέρονται στα παιδιά τους. **Θα ήθελα να σκεφτείτε κατά πόσο η κάθε μια πρόταση ταιριάζει με τον τρόπο που συμπεριφερόταν ο δικός σας πατέρας σε εσάς στην ηλικία 7-12 ετών.** Απαντήστε παρακαλώ αυθόρμητα και με ειλικρίνεια.

Ο πατέρας μου: *

	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
ΑΠ. Έλεγε καλά λόγια για εμένα.	☐	☐	☐	☐
ΒΠ. Δε μου έδινε καθόλου σημασία.	☐	☐	☐	☐
ΓΠ. Με διευκόλυνε με τον τρόπο του να του λέω πράγματα που ήταν σημαντικά για μένα.	☐	☐	☐	☐
ΔΠ. Με χτυπούσε, ακόμα και όταν δεν το άξιζα.	☐	☐	☐	☐
ΕΠ. Με έβλεπε ως μεγάλο μπελά.	☐	☐	☐	☐
ΖΠ. Με τιμωρούσε αυστηρά όταν θύμωνα.	☐	☐	☐	☐
ΗΠ. Ήταν πάντα πολύ απασχολημένος για να απαντήσει στις ερωτήσεις μου.	☐	☐	☐	☐
ΘΠ. Φαινόταν να με αντιπαθεί.	☐	☐	☐	☐
ΙΠ. Έδειχνε πραγματικό ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες μου.	☐	☐	☐	☐
ΚΠ. Μου έλεγε πολύ σκληρά λόγια.	☐	☐	☐	☐
ΛΠ. Με αγνοούσε όταν ζητούσα βοήθεια.	☐	☐	☐	☐

ΜΠ. Με έκανε να νιώθω ότι με ήθελε και ότι με χρειαζόταν.	☐	☐	☐	☐
ΝΠ. Μου έδινε πολλή σημασία.	☐	☐	☐	☐
ΞΠ. Προσπαθούσε με διάφορους τρόπους να με στενοχωρεί.	☐	☐	☐	☐
ΟΠ. Ξεχνούσε σημαντικά πράγματα που νομίζω ότι θα έπρεπε να θυμάται.	☐	☐	☐	☐
ΠΠ. Όταν δεν συμπεριφερόμουν καλά, με έκανε να νιώθω ότι δε με αγαπούσε.	☐	☐	☐	☐
ΡΠ. Με έκανε να αισθάνομαι ότι τα πράγματα που έκανα ήταν σημαντικά.	☐	☐	☐	☐
ΣΠ. Με εκφόβιζε ή με απειλούσε όταν έκανα κάποια αταξία.	☐	☐	☐	☐
ΤΠ. Ενδιαφερόταν για τη γνώμη μου και με παρότρυνε να την εκφράζω.	☐	☐	☐	☐
ΥΠ. Όσο κι αν προσπαθούσα, πίστευε ότι τα άλλα παιδιά ήταν καλύτερα από μένα.	☐	☐	☐	☐
ΦΠ. Μου έδειχνε ότι δε με ήθελε (δεν ήμουν επιθυμητός/ή).	☐	☐	☐	☐
ΧΠ. Μου έδειχνε την αγάπη του.	☐	☐	☐	☐
ΨΠ. Όσο δεν τον ενοχλούσα, δεν μου έδινε καμία σημασία.	☐	☐	☐	☐
ΩΠ. Μου συμπεριφερόταν με στοργή και καλοσύνη.	☐	☐	☐	☐

Κλίμακα ενσυναίσθησης

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά τις προτάσεις και απαντήστε πόσο συχνά αισθάνεστε ή συμπεριφέρεστε με το τρόπο που περιγράφεται παρακάτω.
Επιλέξτε την απάντηση που σας ταιριάζει καλύτερα.
Απαντήστε αυθόρμητα και με ειλικρίνεια:

Σκεφτείτε ότι βρίσκεστε μέσα στην τάξη και διδάσκετε: *

"κάποιος", "άλλοι", "άλλος" αναφέρονται στους μαθητές*

	Ποτέ	Σπάνια	Μερικές φορές	Συχνά	Πάντα
ΑΕ. Όταν κάποιος μαθητής μου ενθουσιάζεται, τείνω να ενθουσιάζομαι κι εγώ.	☐	☐	☐	☐	☐
ΒΕ. Οι ατυχίες των μαθητών μου *δεν* με ενοχλούν ιδιαίτερα.	☐	☐	☐	☐	☐
ΓΕ. Όταν συμπεριφέρονται με ασέβεια σε κάποιον, αναστατώνομαι.	☐	☐	☐	☐	☐
ΔΕ. Παραμένω ανεπηρέαστος/η όταν κάποιος είναι ευτυχισμένος.	☐	☐	☐	☐	☐
ΕΕ. Μου αρέσει να κάνω τους μαθητές μου να νιώθουν καλύτερα.	☐	☐	☐	☐	☐
ΖΕ. Τρέφω συναισθήματα στοργής και νοιάζομαι για τους μαθητές που είναι λιγότερο τυχεροί από εμένα ή κάποιον άλλο.	☐	☐	☐	☐	☐
ΗΕ. Μπορώ να καταλάβω πότε κάποιος μαθητής μου είναι λυπημένος ακόμη κι αν δεν μου το πουν.	☐	☐	☒	☐	☐
ΘΕ. Θεωρώ ότι συντονίζομαι με τα συναισθήματα των άλλων.	☐	☐	☐	☐	☐

ΙΕ. Δεν συμπονώ
τα παιδιά που
ευθύνονται τα
ίδια για
σοβαρούς
τραυματισμούς.

☐☐☐☐☐

ΚΕ. Αναστατώνομαι/
ταράζομαι όταν
κάποιος κλαίει.

☐☐☐☐☐

ΛΕ. Δεν
ενδιαφέρομαι
πραγματικά για
το πως νιώθουν
οι άλλοι.

☐☐☐☐☐

ΜΕ. Νιώθω μια
ισχυρή
παρότρυνση να
βοηθήσω
κάποιον μαθητή
που φαίνεται
αναστατωμένος.

☐☐☐☐☐

ΝΕ. Δεν
στεναχωριέμαι
με κάποιον που
του
συμπεριφέρονται
άδιστα.

☐☐☐☐☐

ΞΕ. Το βρίσκω
ανόητο να κλαίνε
οι άνθρωποι από
ευτυχία.

☐☐☐☐☐

ΟΕ. Όταν βλέπω
να
εκμεταλλεύονται
κάποιον, νιώθω
την ανάγκη να
τον
προστατεύσω.

☐☐☐☐☐

Πίσω

Υποβολή

Σελίδα 4 από 4

Εκκαθάριση
φόρμας

Παράρτημα 2. Τα σκορ των συμμετεχόντων

	ΣΥΝΟΛΟ ΜΡΑΡ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΑΡ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗΣ
Συμμετέχων 1	83	71	49
Συμμετέχων 2	76	66	56
Συμμετέχων 3	80	81	44
Συμμετέχων 4	55	78	54
Συμμετέχων 5	93	89	57
Συμμετέχων 6	88	55	53
Συμμετέχων 7	81	75	55
Συμμετέχων 8	83	77	41
Συμμετέχων 9	82	41	47
Συμμετέχων 10	81	87	52
Συμμετέχων 11	64	47	56
Συμμετέχων 12	43	67	91
Συμμετέχων 13	96	92	49
Συμμετέχων 14	69	79	56
Συμμετέχων 15	38	53	53
Συμμετέχων 16	61	44	27
Συμμετέχων 17	81	88	56
Συμμετέχων 18	88	92	50
Συμμετέχων 19	96	78	58
Συμμετέχων 20	60	64	54
Συμμετέχων 21	90	78	57
Συμμετέχων 22	95	92	55
Συμμετέχων 23	91	86	53
Συμμετέχων 24	82	78	47
Συμμετέχων 25	63	48	55
Συμμετέχων 26	92	87	54
Συμμετέχων 27	59	55	51
Συμμετέχων 28	76	72	47
Συμμετέχων 29	76	90	53
Συμμετέχων 30	58	72	35
Συμμετέχων 31	94	90	58
Συμμετέχων 32	92	81	49
Συμμετέχων 33	57	57	53
Συμμετέχων 34	86	76	48
Συμμετέχων 35	93	76	48
Συμμετέχων 36	95	92	43
Συμμετέχων 37	92	89	55
Συμμετέχων 38	96	70	64
Συμμετέχων 39	79	61	42
Συμμετέχων 40	78	68	57
Συμμετέχων 41	77	80	22
Συμμετέχων 42	89	86	56
Συμμετέχων 43	73	68	32
Συμμετέχων 44	92	88	52

Συμμετέχων 45	90	87	43
Συμμετέχων 46	95	92	57
Συμμετέχων 47	87	82	53
Συμμετέχων 48	66	38	54
Συμμετέχων 49	86	85	45
Συμμετέχων 50	92	77	55
Συμμετέχων 51	96	92	55
Συμμετέχων 52	92	91	59
Συμμετέχων 53	61	36	58
Συμμετέχων 54	53	77	47
Συμμετέχων 55	92	88	49
Συμμετέχων 56	70	82	43
Συμμετέχων 57	79	78	50
Συμμετέχων 58	76	69	38
Συμμετέχων 59	80	87	54
Συμμετέχων 60	78	80	54
Συμμετέχων 61	32	92	52
Συμμετέχων 62	70	67	39
Συμμετέχων 63	88	82	52
Συμμετέχων 64	66	64	46
Συμμετέχων 65	60	89	54
Συμμετέχων 66	96	92	54
Συμμετέχων 67	88	69	28
Συμμετέχων 68	53	85	34
Συμμετέχων 69	81	87	35
Συμμετέχων 70	93	90	53
Συμμετέχων 71	96	92	52
Συμμετέχων 72	92	70	19
Συμμετέχων 73	67	87	47
Συμμετέχων 74	87	84	57
Συμμετέχων 75	95	92	59
Συμμετέχων 76	94	88	49
Συμμετέχων 77	45	78	58
Συμμετέχων 78	45	78	57
Συμμετέχων 79	95	92	54
Συμμετέχων 80	93	87	56